

FRANCESCO NITTI

NINCS BÉKE EURÓPÁBAN

ellegjoggos: a könyv hitelteljes hiányzik.
Nem legalább ennyire lettek volna
többi politikuskok is tárgyilagosok.

MÁSODIK JAVÍTOTT ÉS BŐVÍTETT KIADÁS

This property
belongs to the
proprietor.

és a tulajdon
a tulajdonosé.

Stylos, auct.

BUDAPEST

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

1923.

FRANCESCO NITTI.

A *Nincs béke Európában* második javított és bővített olasz kiadása 1922 nyarán jelent meg. A második magyar kiadás ennek alapján készült.

A *Nincs béke Európában* eddig a következő nyelvű fordításban jelent meg: *Magyar* (Pallas Rt., Budapest), *angol* (Cassel and Co. London, második kiadás), *angol* Amerika számára (Bobbs and Merriam, Newyork), *német* (Frankfurter Societäts-Druckerei G. m. b. H. Frankfurt), *spanyol* (Editora International, Buenos Ayres), *horvát* (Zabavna Biblioteka, Zágráb), *holland* (Nijgh e Van Ditmar, Rotterdam), *svéd* (Aktienbolaget Chellus et Comp., Stockholm), *orosz* (Weigaverglag, Berlin), *finn* (Arvi A. Karisto Osakeyllitö, Hämeenlinna). Valamennyi 1922-ben került a könyvpiacra.

Most fordítják *francia* (Librairie Stock, Paris), *norvég*, *lengyel*, *görög*, *török*, *dán*, *bolgár*, *portugál*, *román*, *arab*, *perzsa* és *japán* nyelvre. Egyik-másik már megjelenőfélben van.

Előszó.

Ez a könyv azokat a gondolatokat tartalmazza, amelyekért az elmúlt esztendőkbén mint képviselő, mint az olasz kormány feje és mint író szívvel-lélekkel küzdöttem.

Én azt hiszem, hogy Európát nem annyira a háború, mint inkább a békeszerződések sodorták a dekadencia komoly veszedelmébe. Napról-napra hanyatlik és egyre szaporodnak az elégedetlenség okai.

Európa várja a békét, de nem jön. Mert ahhoz, hogy komoly és hasznos munka valósuljon meg, szükséges, hogy a közvélemény ráeszméljen arra, milyen veszedelmes úton jár a győztes nagy államok politikája. Én őszinte barátja vagyok Franciaországnak és régi ellenfele a német imperializmusnak, amely sok esztendőre leszállította Európa legműveltebb és legszorgalmasabb országának termelőképességét és rázudította Németországra nemcsak a nyomort és a legborzalmasabb szenvedést, hanem azt a szégyent is, hogy felidézte, vagy legalább is nagy részt ő felelős a háború szörnyüségéiért. Eppen ezért azt hiszem, hogy magának Franciaországnak érdekét szolgálom, amikor a tiszta igazság nyelvén beszélek.

Annak idején a san-remoi konferencia után, amikor különféle nézeteltérés merült fel, melynek során Lloyd George és én álltunk Milleranggal szemben, Poincaré, a francia köztársaság volt elnöke a következőket mondta:

„Olaszország és Anglia mindketten tudják, mivel tartoznak Franciaországnak, aminthogy Franciaország is tisztában van vele, mivel tartozik nekik. Ők nem akarnak tőlünk megválni, aminthogy mi sem szándékozunk tőlük elszakadni. Ők belátják, hogy szükségük van reánk, mint ahogy nekünk is szükségünk van rájuk. Lloyd George és Nitti sokkalta inkább előrelátó államférfiak, semhogy ne tudnák, hogy legnagyobb erejük mindig az lesz, hogy erre az alapvető felfogásra

*Németország nem felelős a háborúért.
A háborút a cári Oroszország kényszerítette elő. Ez ma már bizonyított tény.*

támaszkodhatnak. Ha San Remoból Rómába, vagy Londonba visszatérve kérdést intézhettek volna az utca népéhez, a felelet ez lett volna: *Avant tout, restez unis avec la France.*“

Azt hiszem, hogy Lloyd George és én ugyanazzal a szíves barátsággal vagyunk Franciaország iránt. Fölöttébb sokat szenvedtünk és túl sokáig aggódtunk együtt, semhogy eltépjük azokat a kötelékeket, amelyeket a veszedelem és fájdalom fűzött szorosra. Franciaország mindig rokonérzéssel fog arra visszagondolni, hogy Európában Olaszország volt az első állam, amely 1914 augusztus 2-án kihirdette semlegességét; e proklamáció nélkül a háború sorsa másként alakult volna.

Am Európa újjáépítésének munkája Franciaországnak is érdeke. Franciaország sokkal többet gyűlölködött, semhogy ez a gyűlölet elülhetne; a békeszerződések pedig bosszúvágyból eredtek és erőszakkal alkalmazták őket. A népek életében, akárcsak az egyénében, váltakoznak az öröm és fájdalom napjai: verőfényes napokra viharosak következnek. Az európai népek története nem egyéb, mint a győzelmek és vereségek folytonos váltakozása. A civilizáció voltaképpen arra kötelez, hogy meghatározzuk, milyen feltételekkel tehetjük a győzelmet kevésbé brutálissá és a vereséget inkább elviselhetővé. A legújabb szerződések, amelyek a népek egymásközt való viszonyát szabályozzák, vagy legalább is kellene szabályozniok, ijesztő visszaesést jelentenek, megtagadják azokat az elveket, amelyek jogilag érvényesek voltak. Amikor Wilson elnök a népszövetségre gondolt, leginkább abban működött közre, hogy a nemzetek között korlátok emelkedjenek.

Kolumbusz Kristóf elindult Európából, hogy megtalálja az Indiába vezető utat és felfedezte Amerikát. Wilson elnök utrakelt Amerikából abban a hiszemben, hogy békét hoz Európába, ehelyett elhozta a zűrzavart és a háborút.

Megítélésére sok elnézés kell, mert szándékai becsületesek voltak.

Franciaországnak valamennyi nagyobb európai országnál inkább érdeke, hogy újra feléledjenek a demokrácia elvei, amelyek az ő dicsőségét alkották. Mi nem feledjük el, mivel tartozunk neki és mennyi nemesség van mindegyik vállalkozásában. Am minél előkelőbb valamely család, annál inkább kötelessége, hogy tisztelje a hagyományokat.

Ha majd Franciaország meglátja az események elkövetkező fejlődését, meggyőződik arról, hogy aki neki az igazat megmondta és megkereste a módot, amely az európai népeket megsegíti az élethez vezető út megtalálásában, nemcsak barát, hanem olyan barát, aki vissza akart emlékezni a nagy elődök alkotására most, amikor sokkal nagyobb feladat vár megoldásra. Szívvel-lélekkel és egész hitünkkel meg kell oldani azt a feladatot, hogy megtaláljuk a béke útját, kimondjuk az elnyomott népek érdekében a nagy szót és újjáépítsük Európát, amely most azon az úton van, hogy a XIV. századbeli Olaszországgá váljék, de a művészet ragyogása nélkül: harminc állam él kölcsönös bizalmatlanságban tengernyi program és balkáni ideák közepette.

A civilizáció e munkájában együtt kellene működniök a nagy demokráciáknak. Most még csak ellentmondó hangokat hallok: de már közeleg az idő, amikor francia barátaim is ugyanezen az úton fognak haladni. Sok mindent beismernek már titokban, amit majd nyilvánosan is be kell ismerniök. Az igazság a meggyőzés, vagy a kiábrándulás gyümölcse.

En mindenekelőtt az amerikai demokrácia munkájában bízom.

Az amerikai szenátus a versaillesi és a többi békeszerződés el nem ismerésével nagy politikai bölcsességre valló munkát végzett, az északamerikai Egyesült-Államok külön kötötte meg szerződéseit és felújította a győzőkkel is, a legyőzöttekkel is a háború előtt való összeköttetéseit.

Új ok a megfontolásra, hogy nem lehet sokáig élni a két táborra szakadt Európában bosszú és gyűlölség közepette, amelyet az elkülönítés egyre fokoz.

Amerikának legnagyobb érdeke, hogy ismét feléledjen a gazdag, virágzó és művelt Európa, amely 1914 előtt a világ sorsát intézte. Csak ilyen hatalmas erőforrásból fakadhat a civilizáció legnagyobb vívmánya.

Ne emlékezzünk vissza halottainkra, hacsak azért nem, hogy újabb nemzedékeink ne legyenek kénytelenek megint háborús halottakat gyászolni. Mindazoknak a hangja, akik veszteséget szenvedtek, olvadjon a mienkbe, hogy segítségül hívjuk azt a civilizációt, amely majdan lehetetlenné teszi a tömeggyilkosságot, vagy legalább is csökkenti erőszakosságát és kegyetlenségét.

Európa egyre növekvő felbomlása mindannyiunk veszedelme és a szolidaritás kötelékeinek megújítására mindenkinek szüksége van.

Dolgozzunk ezért a célért, még akkor is, ha e munkánkat kezdetben nem értik meg, ha akadályokba is ütközik, vagy ha megsértik. Az igazság úton van és számolni kell vele: mi a sötét utakon való bolyongások, az előítéletek és erőszakosságok komor éjszakái után rátalálunk az országútra.

Európa és Amerika legnevesebb férfiai közül sokan, akik a győzelem mámorában az erőszak és bosszú elvét hirdették, most már érzik ennek átkát. Szívesen más útra térnének és más programokat követnének. A titokban beismert igazságot talán még nem merik nyíltan hirdetni. Nem tesz semmit.

Amit közülök többen mondtak, vagy írtak nekem, arra a feltevésre készlet, hogy az én nézetem az övék is és csak olyan módon és olyan alkalomból igyekeznek azokat vallani, amelyek legkevésbé ütköznek össze az általuk ama napokban kijelölt iránnyal, amikor úgy tűnt fel, hogy kizárólagos céljuk az ellenség élveboncolása.

Egyébként a közben történt események változtattak a helyzeten.

Az amerikai szenátus, mint már említettük, nem hagyta jóvá a versaillesi szerződést: nem is fogja. Az amerikai Egyesült-Államok a békeszerződéseket a saját felelősségére köti.

Párisban megkötötték a katonai biztosítékok szerződéseit: az amerikai Egyesült-Államok és Nagybritannia biztosították Franciaországot Németország valamennyi jövőbeli igazságtalan támadása ellen. Az amerikai szenátus nem hagyta jóvá a garanciális szerződést, sőt még meg sem vitatta. Az olasz kamara az amerikai Egyesült Államok hozzájárulásával elfogadta. Olaszország távol tartotta magát mindenféle szövetségtől. Ebből megállapítható, hogy az antant négy szövetséges és társult állama, amint annak idején nevezték, most a háború végeztével sem nem szövetséges, sem nem társult hatalom.

A háborúból támadt Európát viszont elsötétíti a cselszöves, a titkos megállapodás és a forrongás rejtett előjele,

ami az elégedetlenség újabb kitörésével és a háború újabb veszedelmével fenyeget.

A békét mi sem mozdítja inkább elő, mint hogyha a népet megismertetjük az igazi helyzettel, mert a tévedés homályban él, az igazság pedig világosságban tündököl. Én nyilvánosságra akartam hozni azokat a nagy nézeteltéréseket, amelyek nem lehetnek csupán diplomáciai jegyzékek vagy a parlamentek elé többé-kevésbé csonka formában kerülő posthumus könyvek tárgya, amikor az eseményeket már nem lehet orvosolni.

A közös veszedelem tudata lesz a legnagyobb indítók arra, hogy elhagyjuk azt a vészes utat, amelyen járunk.

A háború következménye, hogy elszakadtak a gazdasági szolidaritás kötelékei: aki elvesztette a háborút, annak nem csak elvesztett javait kell pótolnia, hanem a békeszerződés értelmében meg kell fizetnie mindazt a kárt, amelyet a háború okozott. Ugyanekkor Európa valamennyi országának csak egy gondja van, védekezni Németország versenye ellen. Hogy Németország megfizethesse a kártérítést (nem fizethet más-ként, mint bevétel és kivétel révén), arra van kényszerítve, hogy a lehető legkisebb áron termeljen; viszont, hogy termel-hessen, ki kell használni a technikai teljesítőképesség maxi-mumát. Ámde az alacsony áron való kivitel megkárosítja, vagy tönkre teszi nemcsak a semleges országok, hanem a győztes államok kereskedelmét is. Ilyenformán valamennyi vámtarifának, akár már érvényességben, akár csak készülé-félben van, nincs egyéb célja, mint leszorítani a német ver-sengést, azaz megghiusítani a kártérítés megfizetését.

Európa helyzete hirtelenül megváltozna, ha a győzők és legyőzöttek kissé sutba vetnék a háború ideáit és meggyőző-dést szereznének affelől, hogy a legyőzöttek elnyomása nem lehet tartós és hogy nincs más logikus eljárás, mint néhány esztendeig kis összegű kártérítést fizetni és csak olyan mér-tékben megterhelni a legyőzötteket, hogy elviselhessék a Nagybritanniának és az Egyesült Államoknak járó tartozá-saikat.

Miért is van Európa ilyen gazdasági zürzavarban? Azért, mert egyre tart az erkölcsi elvek zürzavara. Még egy országban sem csendesedtek le az idegek és még mindig a gyűlölet nyelvén beszélnek.

Ahogy a háborút némely társadalmi réteg¹ vállalkozásnak tekinti, úgy némely ország szintén annak tartja. Ma a győztesek országaiban épp úgy beszélnek, ahogy Németországban beszéltek a háború előtt és a háború első szakában; az igazság, a béke és a demokrácia jelszavát csak hébe-hóba citálják, jóformán szokásból, mert nem akarják, hogy kivesszék.

Miért ölt egyre nagyobb mértéket a szükség? Mert a kontinentális Európa egykor háborúskodó országaiban a termelés sehol sem fedezi a fogyasztást és sok szociális réteg nem arra gondol, hogy többet termeljen, hanem arra, hogy erőszakkal hatalmába kerítse azt a gazdagságot, amit mások gyűjtöttek. Belföldön veszedelemben forognak az ellentállni nem tudó társadalmi osztályok. Külföldön veszedelem fenyegeti a legyőzötteket, akik nem tudnak ellentállni, de a fenyegetésben inkább a győzők félelme nyilatkozik meg. Így növekszik a zürzavar és a szükség.

Európa problémája mindenekelőtt erkölcsi probléma.

Nagy utat tettünk már meg, ha a győzők és a legyőzöttekben megfogau a meggyőződés, hogy csak közös erőlködés tudja őket megmenteni, az ellenség legjobb kártérítése a béke meghódítása és az együttműködés. Amikor az ellenség már mindent elveszített és az a veszedelem fenyeget, hogy mi is mindannyian elveszítjük a győzelem gyümölcsét, csak egyre van szükség és ez az, hogy ne csupán a béke nyelvét találjuk meg, hanem a béke szellemét is.

Amikor legutóbb San Remóban a nemzetközi tanácskozásokon részt vettem és elnököltem, Lloyd George angol és Millerand francia miniszterelnökkel való hosszabb beszélgetésem után megkérdeztek engem az amerikai újságírók, hogy miként vélekedem a békéről:

— Mi a legszükségesebb a békéhez?

— Csak egy szükséges, mondtam én. Európának mosolygnia kell.

Immár minden ajakról eltűnt a mosoly, nincs egyéb rajta, mint gyűlölet, fenyegetődzés és felindulás.

Ha Európa megint mosolyog, megtalálja a béke politikai eszményeit és az élet forrásait. Belföldön a legélesebb formában tomboló osztályharc olyan, mint külföldön a nacionalizmus versengése: a haza nagyságának ürügyével leplezett

telhetetlenség kitörése. Az a hatalmas gazdasági válság, amely új háborúval fenyeget és újat készít elő, az a mélyreható szociális krízis, amely újabb belső bonyodalmak veszedelme és előkészítője, voltaképpen nem más, mint bizonyos lelkiállapot kifejezése.

Az államférfiak leginkább felelősek azért, hogy folytatták az erőszak nyelvének használatát, ők hivatottak elsősorban arra is, hogy világgá kiáltásák a béke szavát.

Az *Europa senza pace* teljesen új könyv. Acquafreddai magányomban írtam a tenger mentén. Van a könyvben egy némely részlet, amely ama cikkekben is megtalálható, amelyeket az *United Press* nevű nagy amerikai sajtóügynökség számára írtam. Ezek az amerikai lapokban jelentek meg.

Ismételten hangoztattam, hogy nem közöltem egy olyan okmányt sem, amely ne tartozna a nyilvánosságra. Vezérfonalul csupán a legfontosabb nemzetközi jegyzőkönyvekből és diplomáciai okmányokból szerzett ismereteimet használtam fel; ezek azok a tények, amelyekre fejtegetéseimet megbízhatóan felépítettem.

J. M. Keynes és Robert Lansing a béketárgyalásokról már igen fontos részleteket hoztak nyilvánosságra, de titkos aktákat nem közöltek. Legújabban azonban Tardieu és Poincaré az általuk vallott francia nacionalista felfogás érdekében a legtitkosabb okmányokat is közreadták. Tardieu könyve tisztára a francia kormánynak a béketárgyalások során tanúsított szelíd magatartásának megnyilatkozása és azt bizonyítja, hogy a béke jelenlegi formáját csupán Franciaország kívánta, a többi állam inkább csak elfűrte. Poincaré a *Revue des Deux Mondes*-ban közzétett cikkein és naplóján kívül nemrég titkos levelezés közölt, amely Poincaré kültársasági elnök, Clemenceau, a minisztertanács elnöke, az amerikai delegáció és főként Lloyd George közt folyt le.

Acquafredda in Basilicata, 1921 szeptember 30.

Előszó a második kiadáshoz.

Könyvemet nyomban az olasz kiadás megjelenése után több nyelvre lefordították és sok kiadásban terjesztették s az európai és az amerikai parlamentben épp úgy, mint a két világrész sajtójában a leghevesebb viták fejlődtek körülötte. Ez a fogadtatás csak egy dolgot bizonyít: azt, hogy az eszmék, amelyeket e könyv tartalmaz és amelyektől még a háború nyomán fellobogott gyűlölködés és nemzeti önzés közepette sem tágitottam, úton vannak a győzelem felé. Fölül is fognak kerekedni.

Franciaország, amely új területekhez, nyersanyagokhoz, új gyarmatokhoz és új külföldi szervezetekhez jutott a háború révén és Olaszország, amely csak egynémely nemzeti törekvését tudta megvalósítani, azokat is a szegénységével fizette meg, de amely szabad marad határai között, — egyaránt kijelentik, hogy nem tudják megfizetni háborús adósságaikat. Anglia maga sem tudta még megfizetni. De valamennyien komolyan tárgyalják a jóvátételt, amelyet a legyőzötteknek kellene fizetniök a győztesek pénzügyeinek helyreállítására, akkor, amikor Németország elvesztette szabadságát, béklyóba van verve, meg van gyötörve, amikor szinte gyógyíthatatlan a vérkeringése, elvesztette hajóhadát, gyarmatait, nyersanyagainak javarészét, kereskedelmi szervezetét stb., és amikor el kell tartania egy megszálló sereget az antant javára, ami már szégyenletesebb a győztesek gondolkozására és becsületére nézve, mint amekkora megalázással súlyosbítja a legyőzöttek fájdalmát.

Valószínű, — amint helyesen is mondták — hogy a háborús adósságokat nem fogják elengedni, de nem is fogják megfizetni. Egyfelől Amerikát nem lehet meggyőzni arról, hogy polgáraitól nagy adókat szedjen csak azért, hogy maga is osztályosa legyen Európa e zürzavaros helyzetének, ahol

az erőszak uralkodik s a jog és igazság sérelmei napról-napra halmozódnak. Másfelől Európa győztes államai ugyancsak távol vannak még attól, hogy helyzetük valamelyest is javulni kezdene.

De a tegnap még elhanyagolt és megseértett igazságokat ma már nem lehet megkerülni. A lelkekbe belelopózott a kételkedés. Még folytatódnak a fenyegetések, még hangoztatják a szerződések sérthetlenségének elvét, hogy a győzelem jogai címén védjék a pusztulás politikáját, de Európa helyreállításának gondolata már magára terelte a világ figyelmét, amely maguknak a győztes államoknak életszükséglete és váltásuk föltétele.

Anglia, Európa leggazdagabb országa, maga is megbénult minden tevékenységében, mióta Oroszországgal való kereskedelme szinte teljesen megszűnt s Középeurópa piacain mélységés a süllyedés. Lloyd George a cannesi konferencia elé terjesztett memorandumában nyíltan kijelentette, hogy az angol nép nem menekülhet meg a hanyatlástól, csak úgy, ha szakít a romlásnak mai rendszerével, amelyet a versaillesi szerződés teremtett. Csaknem kétmillió ember van Angliában munka nélkül és a munkanélküliek segítése hetenkint több, mint kétmillió font sterlinget emészt föl! -

Azokat az igazságokat, amelyeket én hirdettem, Lloyd George a maga megszokott pontosságával akarta elismerni. Megállapítván a győztesek és legyőzöttek veszedelmét, megállapítván az európai civilizáció kárait, amely ma társadalmi és gazdasági összeomlás felé sodródik, megállapítván, hogy minden hónapi késedelemmel félelmetesen növekszik az emberi nyomor és magát a civilizációt fenyegeti, bizalmas és őszinte együttműködésre akarta meghívni Franciaország és Olaszország kormányait. Ennek az együttműködésnek az volna a célja, hogy föntartsa a népek között a békét és csökkentse a nemzetek fegyverkezését, mert — így akarta ünnepiesen kijelenteni az angol kormány, — egyesegyedül ez úton juthat Európa ahhoz a biztosságérzethez, amelyre a polgárosult népek létének szüksége van.

A washingtoni értekezlet után új nemzetközi értekezleteknek kell következniök és szükséges, hogy a tegnapi ellenségek, a mának győztesei és legyőzöttei nyugodtabban tárgyaljanak a közös holnapi veszedelemről.

Az utóbbi hónapok megnyilatkozásai csaknem minden parlamentben és mindaz, amit könyvem megjelenése után Európa és Amerika legkiválóbb politikai vezérei közöltek velem, arra vallanak, hogy az igazság már elindult. Európa legjelesebb politikusai közül sokan, akik még nem mernek nyilvánosan szakítani az illuziókkal, amelyek némely győztes állam tömegeit elkápráztatják, immár nem leplezik, hogy Európa helyreállítása egyaránt érdeke a győzteseknek és a legyőzötteknek.

Sem a jólétet, sem ami annál is fontosabb: a biztonságot vissza nem szerezzük igazi béke nélkül, s az igazi békét több igazságosság nélkül. Ezért van az, hogy a jólét kérdései ma inkább, mint valaha: az igazságosság és béke kérdései.

1922 március 20.

Európában nincs béke.

Ki emlékezik még Európának 1914 első hónapjaiból való képére és a háborút megelőző évekre?

Az élet feltételei és az életről való felfogás annyira megváltozott, hogy úgy tűnik fel, mintha azóta hosszú idő telt volna el és rég elmúlt korszakról volna szó.

Bizony-bizony harminc millió halott választja el egymástól ezt a két korszakot. Sok embert megölt a háború, még többet a betegség, de legtöbbit az éhség. A halottak a tegnapi s a mai Európa választófalai.

Mi két történelmi kort és nem két különböző időszakot éltünk át: a mérhetetlen háború után az egykor boldog és virágzó Európát olyan romlás és elállatiasodás fenyegeti, amely a római birodalom összeomlására emlékeztet. Mi magunk sem vagyunk vele tisztában, mi történik. Európának kétharmadnál nagyobb része forrongásban van és mindannyiunkon valami meghatározhatatlan nyugtalanság uralkodik, amely vajmi kevésbé képesít nagy és közös munkára. Mi napról-napra élünk.

1914 előtt Európa a békének elég hosszú idejét élvezte. A gazdagságnak és a kulturának pedig olyan fokát érte el, amintőre a múltban sincs példa.

Európa középpontja Németország volt. Egy évszázaddal ezelőtt úgy látszott, hogy Németország valamennyi állam között a legkevésbé harcias szellemű; a napoleoni betörések után azonban száz év alatt hatalmas katonai monarkiává fejlődött. Egykor a legpartikulárisabb ország volt, a fejlődés során azonban a legegységesebb állammá alakult. Ereje nem annyira a hadserege s flottája, mint inkább szellemi fejlődésének felsőbbbsége volt. Nem éppen termékeny és korlátolt

területén fáradságos munkával kellett kialakulnia, de szívós erőfeszítéssel minden téren az első sorba küzdötte fel magát. Egyetemei, műegyetemei és iskolái az egész világon példaszámba mentek. Néhány év alatt olyan kereskedelmi flottát teremtett, amely a versengésben minden más flottát veszedelemmel fenyegetett. Minthogy már késő volt arra, hogy Franciaország és Anglia mintájára gyarmati birodalomra tegyen szert, nagy okossággal használta ki gyarmatait. Úgy látszott, hogy az ipar valamennyi ágában technikailag legyőzi a többi népet; még azokban az iparágakban is csodálatos készséget és szervező tehetséget szerzett magának, amelyekben még nem volt nagy gyakorlata. Szinte kétségbevonhatatlan felsőbbbséggel uralkodott nemcsak a vasiparban és a fém- és mechanikai iparban, hanem még a vegyi- és festékiparban is. Az ember nemcsak azért ment Németországba, hogy kereskedjen, hanem mindenekelőtt azért, hogy tanuljon. A birodalmat azonban állandó veszedelem fenyegette s ez alkotmányában rejlett, amely mindenekelőtt militarista és centralista volt. Talán még Oroszországban sem volt a politika olyan kevés számú ember kezén, mint Németországban és Ausztria-Magyarországban.

Néhány évvel a háború előtt egy államférfiú, akinek nagy szerepe volt az európai politikában, a következőket mondta nekem: Európában, ahol a kontinensnek közel kétharmad részét, Oroszország, Németország és Ausztria-Magyarország majdnem háromszáz milliónyi lakosságát úgyszólván felelősség nélkül kormányozza az akarat és intelligencia nélkül való orosz cár, az őrzöngő, de nem lángeszű német császár és a saját becsvágyában elmerülő makacs aggastyán, Ausztria és Magyarország uralkodója, ebben az Európában mindentől lehet tartani. Nem több, mint harminc ember — mondotta tovább — irányítja e három felelőtlen személy tetteit, ami borzalmas felelősséggel járhat.

A német nép szellemének nagyszerű tulajdonságai lehetővé tették, hogy Kant Immanuelben övé legyen a modern Európa legnagyobb gondolkodója, Beethovenben legnagyobb művészi lángeszze s Goethében legnagyobb költője. Amde az 1871-iki győzelemből sarjadt imperiálista Németország még a gondolkodás és a művészet megnyilatkozásaiban is korlátozta a függetlenséget. A legnagyobb tudósok Németország-

ban éltek, ott voltak a legjobb egyetemek és a legfejlettebb iskolák, de a mechanizmus túltengése csökkentette a nagy egyéni megnyilatkozásokat. Ahol a szellem nem élvez igazi szabadságot, ott nem foghatja meg a művészet és gondolkodás nagy szabású megnyilatkozása. Németország volt tudományosan a legjobban megszervezve, de egyúttal az az ország is volt, ahol a legkevesebb egyéni szabadságot élvezték és éppen ezért a legkisebb méretű egyéni tevékenységet fejtették ki. Óriási gépezetként működött. Így magyarázható meg, hogy amidőn a háború majdnem elrontotta a szerkezetet, a gép kis hijja, hogy meg nem állt, az élet megbénult és a visszahatás nagy egyéni impulzusai fölöttébb szerények voltak. Az imperialista Németországban hiányzott mindenféle politikai rátermettség, talán nemcsak a temperamentum hiánya, hanem inkább a katonai nevelés miatt. Németország a háború előtt minden emberi munkát jobban végzett szomszédainál, mint például a tudományt, ipart, kereskedelmet, stb. Egyet azonban rosszul csinált és rosszul folytatja most is, a háború után: a politikáját. Amikor akadt a német nép körében politikai temperamentum, mint Nagy Frigyes, vagy Bismarck, a legnagyobb vállalkozásokat tudta véghezvinni. S e nép hatalmas munkát tett tönkre hazája, de egyúttal a mai győztesek kárára is, amikor hatalma totőpontján útjába kerültek II. Vilmos és közepes munkatársai. A pusztulás oly nagy, hogy még nem tudni, mi fenyegeti; anyagi és erkölcsi vesztesége akkora, hogy még nem látjuk, mennyire vonatkozik ez az egész kontinensre, győztesre és legyőzötte egyaránt.

Én mindig a legnagyobb ellenszenvvel voltam II. Vilmos iránt. Alig tiz esztendeje, hogy Európában is, Amerikában is a legnagyobb szimpátia nyilatkozott meg irányában. Ugyanezek a demokráciák rosszul palástolt csodálkozással figyelték a császár munkáját, aki Németország érdekében mindenütt hallatta szavát, buzgalmát és munkásságát. Alapjában véve minden beszéde szegényes frazeológia, az erőszaknak, eldöntéseknek és tudatlanságnak keveréke. Minthogy senki sem gondolt háborúra, senki sem volt vele szemben elfogult. A háború után azonban mi sem ártott jobban Németországnak, mint ezekre a durva beszédekre való visszaemlékezés, amely beszédekben az ünnepies és fejedelmi keret szegényes gondolatokat és vaskos durvaságot leplezett. Német-

országnak mindennél többet ártottak az olyan fajta fenyegető beszédek, mint aminőt a kínai boxer-lázadás leverésére induló csapataihoz intézett és a háború elején tapasztalható szónoki megnyilatkozásai, amikor az Isten nagy eszméjét összekapcsolta a nagyzási hóbort minden közönséges vonásával. Lehet veszíteni előkelően; annyi megnyert ütközet után nem ártott volna sokat a német népnek a nagy háború elvesztése, ha külföldön ezt a népet nem képviseli a császár tetteinek elbizakodott nyersesége és környezete, amely különböző formában ugyanezt a nyelvet beszélte.

A háború előtt Németország a szellem és a művészet egynémely megnyilatkozását kivéve, minden tekintetben kivívta magának az első helyet. Túlságosan és esetlenül bámulta önmagát, de példátlan nagysággal állta meg helyét nagyszerű expanziójában.

Minden jel arra vallott, hogy Németország az első helyen áll. Alkalmasint az erőknek ez a tudata, valamint az ipari versengésnek némiképp megnyilvánuló kiméretlensége és mindenekelőtt egyik-másik iparág, mint például a vasipar eredménye, a birodalom grániterős épületére a titokzatos fenyegetőzés árnyékát vetette.

Mint kereskedelmi miniszter 1913-ban fogadtam a német nagyiparosok bizottságát, amely velem az olasz vámviszonyokról kívánt tárgyalni. Egész nyíltan beszéltek arról, hogy szükségük van a francia Lotaringia vasbányamedencéjére, számukra a háború csak ipari vállalkozás volt. Németországnak megvolt a szene és meg akarta hozzá szerezni a vasat; az egész vasipar a háború gondolatát terjesztette. A békekötés után, amikor Franciaország előre nem látott események folytán leverve és fegyvertelenül látta Németországot maga előtt, megisméltódott ugyanez a jelenség. Franciaországban is meg akar erősödni a vasipar: van vasa és meg akarja hozzá szerezni a szenet. A szén megszerzése a német termelés megfojtását jelenti, mert ha elveszik Németországtól Felsősziléziát, tönkreteszik termelését, mert fejlődését alapjaiban ingatják meg.

Alig mult hét esztendeje, hogy Németországban megnyilvánultak a fejlődés legnagyobb és legbámulatósabb feltételei. Hatalmas népesedési viszonyai szinte példa nélkül valók. Miután annyi néppel elkerülte az összetűzést, Európa

közepén gazdaságilag egyedülálló helyzetet vívott ki magának.

Németország szomszédságában az osztrák-magyar monarchia 11 különböző népet egyesített magában. Ez az együttélés sok nehézség árán ugyan, de egyre inkább javára vált valamennyinek. Ez a hatalmas monarchia, amely a lassú egyesülés, az erőszak és a bölcs adminisztráció gyümölcse, történelmileg talán a legérdekesebb kísérlet arra, miként lehet egyazon területen annyi különböző népet egyforma elvek szerint kormányozni. Ausztria és Magyarország a legziláltabb pénzügyi válság orvoslása és két nagy háború vesztének fél-század alatt való kiheverése után állandóan azon erőlködött, hogy összetartsa a németeket, magyarokat, szlávokat és olaszokat, nehogy ez az együttélés véres belső küzdelemmé fajuljon. Idővel könnyen nyilvánvaló lesz, hogy Ausztriának és Magyarországnak ez az erőlködése nem vészett kárba a civilizáció szempontjából.

Oroszország a legkiterjedtebb birodalom volt, amely valaha élt és fogyatékos politikai rendszere ellenére is napról-napra fejlődött. A történelemben talán az egyetlen példa arra, hogy huszonkét és fél millió négyzetkilométer terjedelmű birodalom, amely körülbelül nyolevannégyszer akkora, mint Olaszország, majdnem háromszor oly nagy, mint az amerikai Egyesült-Államok, egyetlen egy kormányzat uralma alatt volt. A Balti-tengertől a Sárga-tengerig, Finnországtól a Kaukázusig egyazon rendszer szerint kormányozták a különböző népeket. A közigazgatásban még mindig azokat a módszereket használták, amelyekkel Nagy Péter uralkodása után a régi moszkvai fejedelemséget császársággá alakították át. Ma pedig a bolsevik rendszerben élnek, amely nem annyira forradalmi kitörés, mint inkább egy politikai szervezet szolgálatában történő hieratikus és brutális erőszak.

Az orosz-japán háború feltárta ama politikai szervezet minden veszedelmét, amely a legnagyobb centralizáción alapult és az akaratától megfosztott államfő uralmának lát-szata alatt néhány felelőtlen embert tett meg vezetőül.

Akik nacionalista érzésekben tobzódnak és bíznak az imperiálista rendszerekben, nem vetnek számot azzal, hogy a háborúra éppen a kevésbé liberálisan kormányzott országok ösztönöznek és éppen ezek azok az országok, amelyek a leg-

kisebb ellenállást tudták kifejtetni. A modern háború minden országban igénybe vette az összes emberi és gazdasági segítőforrásokat. Minél nagyobb a gazdagság, annál könnyebb az ellenállás; minél fejlettebb a technika, annál könnyebb hadsereget talpraállítani. A katonák és felhasználásuk lehetősége is összefüggésben van ama személyek számával, akiknek kellő képzettségük van a háború vezetésére. Németország, Nagybritannia, Franciaország, Olaszország és az amerikai Egyesült Államok könnyű szerrel tömérdek tisztet vethettek harcba, mert a kézműveseket, mérnököket és technikusokat tisztokká minősítették. Oroszország ellenben, ahol nem volt igazi iparos polgárság és ahol nem fejlődött ki eléggé a középosztály, adhatott ugyan mérhetetlen számban közkatonát, de nem rendelkezett kellő katonai technikus szervezettel, még kevésbé megfelelő számú tiszttel. Míg békében egymillió háromezázezernél több embere volt fegyverben, a háború során nem tudta elég gyorsan pótolni tisztjeinek egyre csökkenő számát, legalább is nem abban a kilenc vagy tízszeres arányban, amelyet a háború megkövetelt.

A fejlődésre Oroszországnak mindig volt egy parlagon heverő erőforrása; volt benne egy vis inertiae, amely olyan, mint egy titokzatos feszítőerő. A születések száma túlhaladja az összes európai országok arányszámát; ez az ország nem fejlődik, csak népesedik. Jelentősége úgy fest, mint a szomszédoknak szóló fenyegetés. Aminthogy egy régi, titokzatos történelmi törvény alapján a legrégebb népmozgalmak és inváziók javarészt a jelenlegi Oroszország területéről indultak ki. Oroszország a legkülönbözőbb népeket forrasztotta egybe és egységet teremtett ott, ahol az összeforrás lehetetlennek látszott.

Félszázaddal a háború előtt, számba véve a nehézségeket, Oroszország volt talán Európában az az állam, amely viszonylagosan a legnagyobb fejlődést mutatta, noha kormánya tulságosan centralista volt, alkotmánya meggátolta a nép energiáinak fejlődését és hozzá nem volt rendes népnevelése sem.

Az európai Oroszország, ahol évente kétmillió ember született és másfélmillió halt meg, ipari életének fejlődése és kereskedelmi központok alakulása révén elég gyorsan haladt

előre és azon az úton volt, hogy az európai politika közép-pontjává váljék.

Ha majd komolyan megvizsgáljuk a háború diplomáciai okmányait és eljön az idő, amikor nyugodtan mondhatunk róluk ítéletet, ki fog tűnni, hogy az európai bonyodalom legfőbb oka Oroszország magatartása volt. Egyedül ő élesztette Szerbia és az ausztriai szlávok agitációját; Németország kizáróan őbenne látta a jövő veszedelmét. Francia veszedelemre Németország sohasem gondolt. Tudta, hogy Franciaország egymaga nem tud a túlsúlyban levő Németország támadásainak ellentállni. Németország nem látott más veszedelmet, mint Oroszországot és egyetlen aggodalma az volt, hogy folytonosan növekszik az orosz hadsereg száma. Amikor a háború előtt Olaszország szövetségben volt Németországgal, alkalmam volt a legjelentősebb német politikusokkal eszmecserét folytatni; ezek sohasem beszéltek más veszedelemről, csak az oroszról. Köztudomású volt és a tények igazolták, hogy a cárnak nem volt saját akarata, különböző áramlatok vezették és befolyásolták őt és körülötte javarészt olyan emberek voltak, akik kívánták a háborút. Bár ő egyénileg a békét kívánta, környezete, vagy legalább is annak nagyrésze, a háború mellett kardoskodott. Az orosz katonai párt a Japántól szenvedett vereség után alapos szükségét érezte, hogy új harcot és megtorlást szerezzen magának Európában.

Oroszország Európa számára gazdag forrás és a jövőre való tartalék volt, mert tömérdek nyersanyaggal és a művelésre alkalmas óriás területekkel rendelkezett. Ha a háború évében, 1914-ben, a három nagy európai birodalom különböző formában nagy fejlődést és virágzást ért el, akkor a három nagy nyugati demokrácia, Nagybritannia, Franciaország és Olaszország viszont a legfejlettebb államok sorában foglalt helyet.

A „splendid isolation“-ra büszke Nagybritannia uralkodott a tengeren és az egész földkerekségen kereskedett. Nemcsak a leghatalmasabb birodalom, hanem nagy hitelező állam is volt; hitelt adott Amerikának és Ázsiának, valamint hitelezett az új afrikai és ausztráliai államoknak is. Lehetséges, hogy a gazdagság a háború előtt némiképp csökkentette a vállalkozó szellemet és az is lehetséges, hogy a népművelés kárát látta a példátlan felvirágzásnak. Nem volt meg benne Németország

göresös erőlködése; de megvolt a tartós és biztos expanzió; olyan állam volt, amely nem félt az ellentétéktől. Bár aggasztotta Németország fejlődése és benne látta a jövő veszedelmét, Nagybritannia a legtöbb gondot birodalmának problémáira fordította, azaz belső szerkezetére, akárcsak az antik Róma, amely valóban nagy volt birodalmának biztosságában, nyugodtságában és türelmességében.

Franciaország fokozatosan gyarapította gazdagságát; nem szaporította lakosságát, de ügyesen növelte területét és egyre fokozta takarékoságát. Bár az a jelenség fenyegette, amelyet a statisztikusok oligantropiának, vagyis a népesség fokozatos csökkenésének neveznek, mégis olyan gyarmati birodalmat szervezett, amely a legnagyobb a földön. Igaz, hogy az angol gyarmatok már a háború előtt elérték körülbelül a harmincmillió négyzetkilométert, a francia gyarmatok ellenben alig haladták meg a tizenkét milliót. De figyelembe kell venni, hogy az angol gyarmatok a valóságban nem gyarmatok, hanem mindenek előtt dominiumok, amelyeknek úgy szólván tökéletes autonómiájuk van. Csupán Kanada egymaga az angol dominiumok területének egyharmadát képviseli; több mint egy negyede Ausztrália és Új-Zeeland, a dél-afrikai Unio és Kanada pedig együttvéve több mint kétharmada az egész birodalomnak, míg a másik harmadot körülbelül az indiai birodalom fele teszi. Anglia után Franciaország volt a legnagyobb hitelező. A takarékosásra való hajlama arányosan nőtt jól rendezett gazdagságával. Noha Franciaország nem fejlődött úgy, mint Németország és nem rendelkezett Nagybritannia expanzív erejével, mégis csodálatos felvirágzásra és a gazdagság legarányosabb elosztódására tett szert.

Olaszország nagy nehézségek közepette alakult ki, de az egyesülés után eltelt ötven és egynéhány esztendő alatt állandóan fejlődött. Minthogy területe túlkicsiny és hegyes, lakossága pedig nagyszámú és egyre növekedik, nem tudta kihasználni a föld méhében rejlő szerény erőforrásokat és kénytelen volt iparát sokkal kínosabb feltételek közt megteremtteni, mint ahogy más országokban történt. A nagy államok sorában az egyedüli ország, amely ipart teremtett, anélkül, hogy a hazai föld adna neki szenet és vasat. Az eleinte nehézségekkel küzdő gazdasági fejlődést megkönnyítette a technikai fel-

készültség fokozása, ami javarészt német kezdeményezésre és német mintára történt. A háborút megelőző időben, jó harminchárom év alatt, a hármasszövetség igen nagy szolgálatakat tett Olaszországnak és nyilvánvalóvá lett, hogy Crispi politikai eszméje milyen haszonnal járt az olasz nép számára. Franciaországgal elég éles bonyodalmai támadtak, de ez nem tudta Itáliát megfenyegetni, még a tuniszi incidens után sem, mert Olaszország tagja volt a hármasszövetségnek. Hasonlóképpen elsimult, vagy elhalasztódott az Ausztria-Magyarországgal keletkezett minden bonyodalom is, mert a monarchia szintén helyet foglalt a hármas-szövetségben. Olaszország a hármas-szövetség idején teljesen kifejlesztette ipari életét, biztos alapra helyezte nemzeti egységét és előkészítette gazdasági átalakulását, ami nem kevés nehézséggel járt. Az olasz nép gyorsan elterjedt az egész világon, mert szapora és nem tudott megélni szűk hazájában.

A nagy nemzeteket kis népek koszorúja övezte, amelyek elérték a legnagyobb gazdagságot és virágzást.

Európa a történelem során sohasem volt olyan gazdag és fejlett és mindenekelőtt sohasem élt annyira egységben, mint a háború előtt; a termelés és a forgalom hatásaiban igazán élő egység nyilatkozott meg. Az éltető erő nem korlátozódott egyik vagy másik országra, hanem átjárta valamennyi államot és a tőke és munka nagy szervezetei révén tartós és egyre növekedő szolidaritás alakult ki és erősödött meg bennük.

A szolidaritás eszméje tényleg egyre jobban kifejlődött: a gazdasági érdekek szolidaritása, az erkölcsi elvek szolidaritása és a törekvések szolidaritása. A köztudathoz elterjedt érzelmek és nézetek a béke eszméjének szilárd alapjai voltak, bár veszélyeztették a katonai oligarchia és a nagyipari központok erőszakosságai. Középeurópa több népében a forrongó, zabolátlan, barbár vér rendszertelen megnyilvánulásai szintén veszedelemszámba mentek, de senki sem hitt ezekben a fenyegetésekben, vagy legalább is nem gondolt közvetlen veszedelemre.

Minden társadalomban vannak olyan osztályok, amelyek hanyatlanak és züllenek és olyanok, amelyeket segítenek, mert vagy nem tudnak, vagy pedig nem akarnak dolgozni; az éhinség még sohasem fenyegetett egész tartományokat.

Európa soha sem rendelkezett bőségesebb gazdasági forrásokkal, sem olyan hatalmas gazdasági fejlődéssel, mint a háborút megelőző ötven esztendő alatt.

A gazdagság nem életcél. De a gazdagságnak bizonyos minimuma alapfeltétele az életnek és a fejlődésnek. Nagy gazdagság fellendülésre is, elnyomásra és lerombolásra is fordítható.

Európa nemcsak gazdagságát gyarapította, hanem érdekeinek szolidaritását is kifejlesztette. Európa kicsiny kontinens, körülbelül akkora, mint Kanada, vagy az amerikai Egyesült Államok. S bár érdekei ellentétben voltak, a termés fokozódása és a gazdasági összeköttetések fejlődése olyan gazdasági szolidaritást teremtettek, amely egyre inkább erősödött.

A gazdagság fellendülése Európában együtt járt az erkölcsi eszmék fejlődésével és a szociális élet megkönnyebbülésével. Mi egyes népeket nem gazdagságukért csodálunk, hanem azokért a művekért, amelyeket gazdagságuk segítségével teremtettek.

Minden nép vágyódik a békére, mintahogy a szervezet megkívánja az egészséget, mégis vannak elkerülhetetlen háborúk, mint ahogy vannak betegségek, amelyek legyőzik a szervezet válságait, mert különben elkövetkezne a kimerültség. A béke és a háború magában véve nem jelenti határozott formában a jót vagy rosszat, sok háborút gyakran éppen a béke kedvéért viselnek. A háború némelykor nemcsak életkérdés, hanem főfeltétele a fejlődésnek.

Azokat az érzelmeket kell megvizsgálni és megítélni, amelyek előidézik a háborút. Teljesen jogosult, még a legelrontabb morális szempontból is, az a háború, amelyet valamely nép azért visel, hogy függetlenítse magát egy másik néptől. Nem kelthet ellenérzést senkiben, akármennyire is hajlik a békére, az a háború sem, amely vallási, vagy politikai szabadságot akar megszerezni.

Általában véve azt mondhatjuk, hogy a XIX. század valamennyi háborúját, nemzetiségi háborúkat, függetlenségi háborúkat, egységért viselt háborúkat és a gyarmati érdekekért viselt háborút sokkal kevésbé gyűlölték, mint a legutóbbi nagy háborút, amely elpusztította Európát és felfordította gazdasági rendjét. Nem ez volt az elképzelhető leg-

nagyobb háború, de igenis a legnagyobb volt következményeiben s félő, hogy a legkárosabb is lesz, mely romba dönti a modern Európát.

A XIX. században úgyszólván mindegyik háború után megint megújodott az emberiség cselekvőképessége. A legutóbbi óriási háború, amelyben az emberiség az elképzelhető legnagyobb számmal vett részt, lefokozta mindannyinak energiáját, elhomályosította az elméket és szétárasztotta az erőszak szellemét.

Noha Európa elveszítette gazdagságának nagy részét és tömérdek embert áldozott fel, mégis van lehetőség arra, hogy idővel pótolni tudja veszteségeit. Az idő a legfájdalmasabb sebeket is behegeszti. De Európa még valamit elveszített és ha ezt nem tudja megtalálni, akkor menthetetlenül elpusztul és ez: a szolidaritás szelleme.

Az antant győzelme után a gyűlölet mikrobái különleges kulturákban fejlődtek ki, mint a nacionalista egoizmus, imperializmus és a hódítás rögeszméje.

A békeszerződések, amelyeket a legyőzöttekre rákényszerítettek, csupán az elnyomás fegyverei; vajjon micsabott volna ki Németország, ha ő nyeri meg a háborút? Lehet, hogy jobb feltételeket, de semmi esetre sem rosszabbakat, mert a szerződések alkalmazásakor megértette volna, hogy egyáltalán nem lehet megvalósítani az olyan feltételeket, aminket mi szabunk.

Immár három esztendeje, hogy befejeződött a háború. Két év telt már el a békekötés óta és Európában most sokkal több ember van fegyverben, mint a háború előtt. Újabb háborúk is vannak készülőkben. A nacionalizmussá alakult nemzeti érzések más népek elnyomását tűzték ki célul. Ahol minden nép más nép elnyomására törekszik, ott nincs meg többé a polgári közösség.

A gyűlölet elterjedése a népek között minden országban megnehezítette a társadalmi osztályok egymásközt való belső viszonyát és az államok gazdasági életét. A munkások napról-anpra követelődzöbnek, mert új háború készül és a régi kifejlesztette bennük a szenvedéstől való irtózás szellemét. Ők is megkívánják a maguk hódítását, ők is részt kívánnak az ellenség kártérítéséből. A gyűlöletnek ugyanaz a for-

mája, az erőszaknak ugyanaz a nyelvezete, egyik népről a másikra és osztályról-osztályra ragad.

Az a hatalmas háború, amelyet Európa népei megvív-
tak és átszenvedtek, nemcsak a legyőzötteket törte meg, hanem
alapjaiban megzavarta a győzők életét is. Nem keltett életre
egyetlen művészi megnyilatkozást sem, még kevésbé erkölcsit.
Éppen hét esztendeje, hogy az európai egyetemek megbénul-
tak; ezalatt egyetlen nagy művész sem termett.

A háború úgyszólván majdnem minden országban belső
bomlást idézett elő; ez a jelenség, bár más formában, Európa
valamennyi államában megismétlődik. Talán csak Nagy-
britannia kivétel. Ez a nagyszerű fekvésű szigetország, amely
főként hatalmas hajózása és szénkereskedelme révén megint
megkezdhetette rendes gazdasági életét. Kívüle egyetlen hábo-
rúskodó ország helyzete sem javult meg. Napról-napra emel-
kedik a valuta és az európai népek kereskedelmi forgalmát
egyre újabb akadályok korlátozzák. Most kevesebbet dolgoz-
nak, mint a háború előtt, de mindenki többet akar fogyasz-
tani. Ausztria, Németország, Olaszország és Franciaország
helyzete nem különböző jelenség, hanem csak ugyanannak a
jelenségnek más változata.

Európa a háború előtt, nagy részekre való osztottsága-
ban is, élő gazdasági egység volt. Manapság csak győzők és
legyőzöttek vannak. A termelés fokozását azonban lehetet-
lenné tették a gyűlölet áradata, az erőszakosság tobzódása: a
hódítás vágya és a nyers terményeknek brutális, szinte kér-
kedő, esőkönnyös megkaparítása a győzelem jogának nevében
történik.

A békeszerződések rendszere két részre osztotta Euró-
pát. A legyőzött népek a győzők katonai és gazdasági ellen-
őrzései alatt élnek. Nemcsak a maguk szükségletének fedezé-
sére kell termelniök, hanem még a győzők részére is, kártéri-
tésül a háború során okozott károkért. A tartós érdekszövet-
ségbe tömörült győztes népek a kártérítés kifizetéséig katonai
akciót fejtenek ki az elnyomásra és az ellenőrzésre. Európa
másik része forradalmi erjedésben van és az antant államai
magatartásukkal inkább rosszabbították, mint javították
helyzetét.

Európa nem találhatja meg a békét, ha nem akar arra
részemélni, hogy a háború be van fejezve. Amde a békeszer-

zódések által teremtett helyzetek nemcsak, hogy nem hozták meg a háború befejezésének tudatát, hanem állandó hadiállapotot is idéztek elő.

Clemenceau a francia kamara egyik ülésén már kijelentette, hogy a békeszerződés is egyik módja a háború folytatásának. Igazat mondott, mert a háború jobban folyik, mint valaha és a béke sohasem volt olyan távol, mint most.

A probléma, amely most már az államférfiak szeme előtt lebeg, igen egyszerű! Tovább folyhat-e Európa élete a dekadencia közepette anélkül, hogy elpusztulna a civilizáció? Meg lehet-e állítani a bomlást anélkül, hogy megtaláljuk az együttélés olyan módját, amely mindenki számára biztosítja az emberibb megélhetést? Ez esetben mit kell tennünk, hogy ezt megvalósítsuk? S lehetséges-e ezt megvalósítanunk, ha számba vesszük a működésben levő nemzeti és gazdasági erők ellentéteit.

Egy problémáról van szó, azaz voltaképen a problémák sorozatáról, amely megkívánja, hogy elfogulatlanul vizsgáljuk meg. Lehet, hogyha egynémely alapvető igazságot elterjesztenének a nép körében, vagy jobban mondva, a most ellentétben élő népek között, ha megismernék a közös veszedelmet és gyökeret verne az a meggyőződés, hogy lehetetlenség a jelenlegi állapotot hosszú időre elnyújtani, akkor feltámadna a béke szelleme és kifejlődne a szolidaritásnak az az érzése, amely most úgy látszik alszik, vagy meghalt.

Mindenekelőtt azonban számot kell vetnünk a jelenlegi helyzettel:

1. Európa, amely eddig az összes kontinenseknek hitelezett, most eladósodott.

2. Rendkívül megfogyatkozott munkaképessége, még pedig elsősorban is demográfiai viszonyainak rosszabbodásával. Európában, ezen az ősi kontinensen, amely lakosságot adott az új földrészeknek és országoknak, már a háború előtt fölülmulta a gyermekek, csecsemők és asszonyok száma a férfiakét. Ez az állapot már régóta egyre rosszabbodik.

3. A legyőzött népekre, akik között ott van Németország is, a világ legműveltebb állama, olyan békét kényszerítettek, amely a háború folytatása. A legyőzött népeknek ki kellett szolgáltatniuk az ő gyarmataikat, hajóikat, külföldi követeléseiket és elvihető segítőforrásaikat, el kellett tűrniök minden

katonai és gazdasági ellenőrzést. Ezankívül, noha fölöttébb súlyos helyzetben élnek, az ellenségnek olyan jóvátételt kell fizetniök, amely még jelenlegi meghatározatlan formájában is olyan lehetetlen szám, hogy sohasem lehet megfizetni.

4. A legyőzött államok népeiből nagy tömeget, mindenekelőtt németet és magyart, kisebb műveltségű népekhez csatoltak.

5. Ennek a helyzetnek következménye, hogy míg Németország, Ausztria-Magyarország és Bulgária úgyszólván alig rendelkezik hadsereggel és ellenállás nélkül elfogadott mindenféle katonai ellenőrzést, addig a győztes országok olyan arányban szaporították hadseregük létszámát és flottájukat, amely meghaladja a háború előtt való létszámot.

6. A harminc államra osztott Európában napról-napra csökken a vásárlóerő és egyre rosszabbodik az áruforgalom.

7. A békeszerződések megtagadják mindazokat az elveket, amelyeket az antant a háború során hangoztatott és proklamált, tökéletesen megtagadják Wilson tizennégy pontját, amelyek nemcsak az ellenséggel, hanem az egész világ demokráciájával szemben ünnepies kötelezettséget vállaltak.

8. A morális eltévelyedés nemcsak céljaiban, hanem érzelmeiben is elválasztotta egymástól az antant országait, az amerikai Egyesült-Államokat, Nagybritanniát, Franciaországot és Olaszországot. Az Egyesült-Államok kivonja magát, amennyire lehetséges, Európa felelőssége alól; Franciaországnak megvan a saját célja és módja, amelyet Nagybritannia és Olaszország nem fog fel azonképen. Nyugat-Európa három nagy állama semmiféle kérdésben sem ért egyet. Még mindig közös célokról folyik a szó és hangoztatják annak szükségét, hogy a békeszerződéseket felfogásaik összeegyeztetésével kell alkalmazni; de mindannyiuknak az a meggyőződésük, hogy rombadöntik Európát és a legyőzött népek összeomlása után a győzők is elpusztulnak, ha a békeszerződéseket enyhítés vagy változtatás nélkül alkalmazzák.

9. A harminc európai állam között rendkívül megnehezíti az érintkezést a nacionalizmus versengése és az újabb területek, valamint a nyersanyag megkaparítása. A legnagyobb nacionalista erőszak kivált a háborúban született egynémely országban tapasztalható, mint például Lengyelországban, amelyek élehetlenségük miatt bomladoznak és

napról-napra mélyebbre süllyednek a nyomorba és pusztulásba, miközben hatalmas birodalomról álmodoznak.

10. A kontinentális Európa a népek háborújának újabb és erőszakosabb sorozatát készíti elő, amely végpusztulással fenyegeti a civilizációt, ha nem találnak a háború folytatásának elvén fölépülő jelenlegi békeszerződés felcserélésére olyan rendszert, amely győzött és legyőzöttet egyaránt a szabadság és egyenlőség áldásaiban részesít. Ha a legyőzött népekre csak azokat a terheket kényszeríténék, amelyeket azok el is tudnak viselni, egy-kettőre megszabadítanák Európát a mai komédiától és a kontinens nem szakadna két táborra, amelynek egyike fegyveresen fenyegetőzik, a másik fegyvertelenül védi ki a támadásokat és rabszolgasorban kell dolgoznia új szolgaság veszedelme közepette.

11. Napról-napra csökken Európa erkölcsi színvonala. A modern történelemben nincs párja annak a politikának, amelyet a legyőzött népekkel szemben követnek: a Rajna zónájában a világ néhány legműveltebb városát néger csapatok és az emberiség aljának felügyelete alá helyezték és ezek minden ok nélkül becstelenséget becstelenségre halmoznak, csakhogy meggyalázzák a németeket. A középkor legsötétebb napjait idézi emlékezetünkbe az a pazarlás, ami a legyőzöttek javaival az ellenőrző bizottságok révén az élősködés ezer formájában történik; gyakran nem is leplezik a zsákmányolást.

12. Európa messze jár attól, hogy nagy államszövetségeket készítsen elő; Európa ma az egész világ közgazdaságának nagy csapására bomladozik. Aligha vetjük el a sulykot, ha azt mondjuk, hogy Európa a háború előtt a legfontosabb eserecikk felénél többet fogyasztott, jöllehet lakossága csak valamivel több, mint a világ népességének negyede. A válság ezért Európából a többi világrészbe is áttért. S ez az állapot nem javul meg másként, csak ha visszaállítják a demokrácia s az igazságosság elveit, amelyeket a legdurvábban megsértett a háborúnál is igazságtalanabb békeszerződések egész sorozata.

A békeszerződések és a háboru folytatása.

A territoriális viszonyokat szabályozó békeszerződéseket azokról a Páris közelében levő helyiségekről nevezték el, ahol ezeket a szerződéseket aláírták: Versailles, Sain-Germain-en-Laye, Trianon, Sèvres.

Az első szerződés a Németországgal, a második az Ausztriával, a harmadik a Magyarországgal, az utolsó pedig a Törökországgal való összeköttetést szabályozza. Bulgáriára a Neuillyben kötött szerződés vonatkozik; ez jelentéktelen. Alapvető jelentősége csak a versaillesi szerződésnek van, mert nemcsak Európa újjáépítésének tényét állapítja meg, hanem megszabja azokat az elveket is, amelyek mértékadóak a többi szerződés számára.

A történelemben nincs még példa oly hatalmas diplomáciai munkára, amely Európát pont két részre osztotta, a győztek és a legyőzöttek táborára és az előbbieik számára olyan ellenőrzést biztosított, amely addig tart, amíg nem teljesítik a szerződés feltételeit, vagyis harminc évnél hosszabb ideig. Az is példátlan, hogy — mint a szakértők egyhangúan vallják — a feltételek javarészt nem is teljesíthetők.

Minthogy közelfekvő dolgokról van szó, vissza kell emlékezni arra, hogy az antant egyre hangoztatott állítása szerint Németország akarta és idézte elő a háborút, csak ő és szövetségesei sértették meg ismételten a népjogot. Hangoztatták azt is, hogy a befejezett nagy háború a legutolsó háború, mert az antant győzelme a demokrácia diadala, amely megteremti a népszövetséget, az emberiesebb együttműködés rendjét és így tartós békét eredményez. Szükséges, hogy újból felépítsük a nemzetközi jog teteleit. Ugyanezeket az elveket Franciaországban, Angliában, Olaszországban és később még

ünnepesebb formában az amerikai Egyesült-Államokban az államfő, a kormány és a parlament hirdette ki.

Két okmány van, amelyben az antant államai az amerikai Egyesült-Államoknak a háborúba való döntő fontosságú beavatkozásának előestéjén megállapítják és leszögezik azokat az elveket, amelyeknek diadalra juttatását magukra vállalják. Az első egy kijelentés, amelyet Briand 1916 december 30-án az amerikai Egyesült Államok nagykövetének tett valamennyi szövetséges nevében. Briand a népek védelmére és szabadságára egyesült szövetséges kormányok nevében beszélt.

Sokkal fontosabb jelentőségű az a második kijelentés, amelyet ugyancsak Briand tett 1917 január 10-én. Ez is egy jegyzék, amelyet valamennyi szövetséges nevében adott át az amerikai Egyesült Államok nagykövetének, Wilson elnöknek válaszolva. A benne leszögezett elveket pontosan körülírták. Az antant ez okmány tanúsága szerint egyáltalán nem törekszik hódításra és lényegében a következő célokat akarja megvalósítani:

1. *Belgium, Szerbia és Montenegró újjáépítése a reá eső kártérítésből.*

2. *Franciaország, Oroszország és Románia megszállt területének a kiürítése és igazságos jóvátétel biztosítása számukra.*

3. *Európa újjászervezése olyan tartós rendszerrel, amely úgy épül föl, hogy tiszteli a nemzetiségek jogait és a kis és nagy népeknek egyaránt biztosítja a gazdasági fejlődés szabadságának és védelmének jogát; territorriális konvenciókkal és nemzetközi egyezményekkel biztosítja tengeren és szárazföldön a határokat mindenféle igazságtalan támadás ellen.*

4. *A szövetségeseknek vissza kell adni mindazokat a területeket és tartományokat, amelyeket tőlük a múltban erőszakkal vagy a nép akarata ellenére vettek el.*

5. *Az olaszok, szlávok, románok és csehszlovákok felszabadítása az idegen uralom alól.*

6. *Felszabadítása mindazon népeknek, amelyek a törökök zsarnoksága alatt nyögnek és a nyugati kultúrától határozottan idegenkedő ottomán uralom kiűzése Európából.*

7. *Öfelsége, Oroszország cárijának Lengyelországra*

vonatkozó szándékai világosan le vannak szögezve abban a proklamációban, melyet hadseregéhez intézett.

8. A szövetségesek sohasem akarják megsemmisíteni a német népet, még a ma élő népet sem, amelynek most tűnt le a politikája.

Abban az időben még virágzott az abszolutisztikus orosz monarchia és a szövetségesek még egyetértettek az orosz aspirációkkal; még fennforogtak Olaszországot illetően azok a kötelezettségek, amelyeket a londoni egyezmény megállapított. Az antant európai államai kijelentéseikben még kötelességüknek tartják Montenagro restaurálását, mint szükségről beszélnek arról, hogy a törököt ki kell űzni Konstantinápolyból és helyébe az oroszot kell beengedni. Lengyelországra vonatkozóan pedig nincs egyébről szó, mint azokról az általános biztosítékokról, amelyeket az orosz cár proklamációjában leszegezett.

Az események úgy fordultak, hogy az antant nyerte meg a háborút. Oroszország azonban kénytelen volt engedni az erőszaknak. Oroszország veresége nélkül a győzelem szerencsétlenség lett volna a civilizációra és biztosította volna az orosz hegemoniát a Földközi-tenger vidékén. Másfelől a londoni egyezménynek az az intézkedése, hogy Dalmáciát egyesítik Olaszországgal, de egyúttal el is választják tőle, Fiumét pedig Horvátországnak ítélik, az egész szláv irredentizmusnak Olaszország ellen való irányítását jelentette. E tervezetők azonban elvesztik értéküket, amikor az események másként fordulnak. Senki sem tudja megmondani, mi történt volna, ha a kartágóiak legyőzik a rómaiakat, vagy hogyha a győzelem Mitridates oldalára szegődik. Minden feltevés elveszti jelentőségét abban a percben, amikor a valóság más útra tér. Európára nézve a legnagyobb szerencsének kell tartanunk, hogy Oroszország nem győzedelmeskedt és helyette az Egyesült-Államok vált döntő tényezővé.

Az Egyesült-Államok beavatkozása nélkül az antant semmire sem nyerte volna meg a háborút. Bármennyire is megalázó ez a kijelentés európai szempontból, az igazság nem ismer kiméletet. Az Egyesült-Államok magával hozta mérhetetlen technikai és gazdasági segítőforrásait és igénybe vette emberanyagának óriási tömegeit. Noha legfeljebb ötvenezer halottat áldozott föl a háborúban, ez mégis akkora

tartalék volt, amely megfosztotta Németországot a győzelem minden reménységétől.

Amikor az Egyesült-Államok kijelentette, hogy beavatkozik a háborúba, Németországban megtört minden ellenállóképesség. Németország belátta, hogy a háború immár nem szorítkozik pusztán Európára, s így minden erőfeszítése hiábavaló.

Az Egyesült-Államok nemcsak gazdagságának és hadianyagának óriás tömegét bocsátotta a háború rendelkezésére, hanem emberben is hatalmas tartalékot állított sorompóba a kifáradt és kiéhezett ellenség ellen.

Háború és harc két különböző dolog. Az ütközet kizáróan katonai ténykedés, a háború pusztán politikai. A nagy hadvezérek elsősorban is politikusok voltak, azaz olyan emberek, akik értették a módját, miként kell más embereket felhasználni és kezelni. Nagy Sándor, Julius Cézár és Napoleon, ez a három legnagyobb hadvezér, akit az árja civilizáció szült, mindenekelőtt államférfiak voltak. A háborúskodás nemcsak harcolás, de mindenekelőtt az emberek, a gazdasági tényezők és a politikai helyzet legmegfelelőbb kihasználása. A harc maga csak katonai ténykedés. A római hadvezérek majdnem mindig konzulok voltak, akik a háborút politikai vállalkozásnak tekintették. A taktika és a stratégia valamennyi szabálya hiábavaló, ha az, avagy azok, akik a háborút vezetik, nem tudják a rendelkezésükön levő eszközöket megfelelően kihasználni.

Senki sem tagadhatja, hogy a legutóbbi nagy háború során a legtöbb ütközetet Németország és Ausztria-Magyarország nyerte meg. Nem is hosszú idő alatt majdnem mindegyik ellenséges országban nagy területeket szálltak meg, az ő földjüket meg tudták tisztítani az ellenségtől és mindig a kezükben tartották a támadást. Óriási emberáldozatokkal nagy ütközeteket nyertek meg és hosszú ideig joggal remélhették, hogy az övék lesz a győzelem. Nem fogták fel, hogy általános szempontból már akkor elveszetteknek kellett tekinteniök a háborút, amikor megsértették Belgiumot és háborúra kényszerítették Nagybritanniát. Mint már mondtam, Németország mindenekelőtt a politikai szellemet nélkülözi. Bismarck után vezető politikusai soha többé nem állottak a helyzet magaslatán. Ugyanaz a Bülow, aki a legintelligen-

sebbnek látszott, egyetlen igazi politikai intelligenciára valló nyilatkozatot sem tett. Azok a banális kijelentések, amelyeket a német háborús politika vezetői Belgium és az amerikai Egyesült-Államok számára tettek, fölöttébb alkalmasak voltak arra, hogy ártsanak a német népnek. Aminek Németországban híjja van, az túlteng Franciaországban és ez a politikával foglalkozó osztály. A politikai osztály, vagyis a politikára rátermett emberek csoportja manapság nem lehet más a modern államokban és a fejlődés bizonyos fokát elért összes országokban, mint a demokratikus nevelés eredménye. Alig lehet elhinni, hogy olyan művelt állam, mint Németország, el tudta viselni a császárnak és szerencsétlen környezetének politikai irányítását.

Én az 1919. és 1920-iki párisi és londoni tanácskozáson mindent elkövettem, hogy megakadályozzam a császár vád alá helyezését és meg vagyok róla győződve, hogy mindenekelőtt az én fúradózásom eredménye, hogy nem indítottak eljárást ellene. Ez a vád alá helyezés volt a versaillesi szerződés egyik legszörnyűbb tévedése, amelyet azonban még idejében orvosoltak. Az egész világ felháborodott volna erkölcsileg, ha elkövetik azt a jogi képtelenséget, hogy csupán egy embert vonnak felelősségre a háború miatt, mert indítanak ellene és ellenségeit teszik meg ügyében bírónak. Másfelől erkölcsi képtelenség is volt, amely a versaillesi szerződést megfosztotta minden méltóságától. Ha tényleg a császár felelős mindenekelőtt a háborúért, akkor miért kötelezi a békeszerződésben az antant a német népet olyan méretű kártérítés megfizetésére, amelyre a történelemben még nem volt példa.

A legintelligensebb államfők egyike, akinek döntő jelentősége volt az elmúlt évtizedben az európai események kialakulására, azt mondotta nekem, hogy az ő meggyőződése szerint a császár nem akarta a háborút, de nem is kívánta megakadályozni.

Noha Németország tiltakozott ellene, mégis kénytelen volt elfogadni a versaillesi szerződésnek azt a megállapítását, hogy ő felelős a háborúért, mert ő idézte elő. Ez az a kijelentés, amelyet a háború folyamán valamennyi antant-államban hangoztattak.

Amíg országainkat a küzdelem foglalta le és sarkunk-

ban volt a veszedelmes ellenség, kötelességünk volt a nép erkölcsi lelkiismeretének felrázása és erősítése végett az ellenséget a legsötétebb színekben lefesteni s az egész felelősséget reá hárítani. De most, a háború után, amikor az imperialista Németország már összeomlott, képtelenség azt állítani, hogy a felelősség csak Németországot terheli és hogy 1914 előtt Európában nem forogtak fenn olyan körülmények, amelyek amúgy is okvetetlenül háborút idéztek volna elő. Ha Németországot terheli is a legnagyobb felelősség, egy olyan antant-állam sincs, amelynek ne volna része ebben a felelősségben. Mialatt azonban az antant-államokban még a tévedések közepette is megvolt az a politikai érzék, hogy egyre a jog és igazságosság elveire hivatkozzanak, addig a német államférfiak csak durva és közönséges kijelentéseket tettek, amelyek szellemi és erkölcsi szempontból olyan sajnálatos kifejezésekkel tetőződtek be, amintöket II. Vilmos használt beszédeiben, üzeneteiben és távirataiban. Ő először is miles gloriosus volt; és már nem volt jóindulatú kérkedő, hanem durva hazudozó, aki egymaga több antipátiát zárdított országára, mint ellenségeinek minden propagandája.

Ha már a háború kimenetele veszedelemben forgott Anglia beavatkozásakor, az Egyesült-Államok beavatkozása idején bizvást elveszettnek lehetett tartani.

Ez a beavatkozás volt az, amely, mint már mondtuk, megtörte a németek minden ellenállóképességét. Még pedig nem csupán katonai, hanem erkölcsi szempontból is. Wilson elnök valamennyi üzenetében mindig azt hangoztatta, hogy ő igazságos békét akar és megjelölte az erre való feltételeket is. Hangoztatta, hogy nem a német népet kell ellenségnek tekinteni, hanem vezető embereit és nem szabad a legyőzöttekre mindenféle zsarnoki feltételt rákényszeríteni.

Wilson elnök nagyszámú kijelentései kötetben összegyűjtve is megjelentek. (*President Wilson's State papers and adresses*. New-York, 1918.) Mikor most az ember ezeket újra elolvassa, az a benyomása, hogy inkább olyan férfiú irodalmi dolgozatai, aki az utókorra gondolt és ebben a formában látta önmagát legmegfelelőbbben megnyilatkozni. A harcok dühöngései után azonban mindenki aggodalommal leste szavát: új világosságként fényeskedett és mindenki bízott benne, nem csak azért, mert az elnök nagy népet képviselt, hanem azért

is, mert a halál hatalmas pusztítása közepette az élet nagy gondolatát jelentette. A német nép ellenállásának megtörését Wilson elnök szavai épen olyan mértékben fokozták, akárcsak a németek veszteségei és az éhség. Miért nyújtották meg a háború végét, ha volt lehetőség az igazságos lékére? Miért tartottak ki az ellenállásban, amikor elkerülhetetlen volt a végső vereség? A háború makacsságból folyt és mi sem rendíti meg inkább az ellenállást, mint az iutelligens osztályok kételkedése és ellenérzése.

Wilson elnök, aki 1917 január 2-án kijelentette, hogy többre becsüli a győzelem nélkül való békét (*It must be a peace without victory*) és hogy a jog még a békénél is becsebb (*The right is more precious than peace*), azt is ismételt hangoztatta, hogy az antantnak a német néppel nincs semmi egyenetlensége (*We have no quarrel with the German people.*)

Nem akart egyebet, mint megvalósítani egy nagy demokráciát, olyan igazságos békét, amely érvényességre juttassa a jogot és a háború bevezetésével megteremtse a népszövetséget, a civilizáció új korszakának kezdetét, amikor az egykori háborúskodó országok a semlegesekkel egyetemben egy nagy közös társaságban egyesülnek.

Németországban, ahol a nép a legborzalmasabb nélkülözéseket szenvedte, Wilson elnök szavai, ezek az egész világ előtt tett ünnepies fogadalmak, megzavarták a lelkeket és meggyöngítették az ellenállást. A demokratikus gondolkozású emberek úgy látták, hogy már közeleg a jövő, a konzervatívok pedig a szerencsétlen vállalkozásból való kivezető utat látták feltárulni.

A háborúba való beavatkozás után, 1918 január 8-án, Wilson elnök szabatosan megállapította a háború befejezésére és a béke megvalósítására vonatkozó programját: a tizennégy pontot.

Nem árt, ha most újból emlékezetünkbe idézzük az elnök üzenetének tizennégy pontját, amellyel az amerikai demokrácia formális kötelezettséget vállalt magára nemcsak az ellenséggel, hanem az egész világ valamennyi országával szemben. Ezek a kijelentések hivatalos okmányokban is, de még inkább olyan felelős férfiak könyveiben is kivonatossan, vagy teljesen tévesen, vagy hibásan jelentek meg, akik a

párisi konferencia határozatainak megszövegezésében nagy szerepet vittek.

Ezért tehát érdemes hiteles szövegét is közreadni:

1. Minden békeszerződés nyilvános legyen és nyilvánosan jöjjön létre, ne legyenek többé titkos szerződések és megállapodások, hanem a diplomácia mindig nyíltan és az egész világ színe előtt dolgozzék.

2. A tengeri hajózs teljes szabadsága a területi vizeken kívül, békében is, háborúban is, kivéven ama tengereket, amelyeket nemzetközi szerződések végrehajtása végett egészen vagy részben elzártak.

3. Minden gazdasági korlátozás lehető gyors megszüntetése és mindama nemzetek kereskedelmi viszonyának egyenlősége, amelyek csatlakoznak a békéhez és egyesülnek megtartására.

4. Adjanak és kapjanak megfelelő biztosítékot arra, hogy a népek fegyverkezését a belső biztossággal megegyező mérték legkisebb fokára szállítják le.

5. Az összes gyarmati követelések szabad, őszinte és teljesen pártatlan rendezése, amely azon alapul, hogy szigorúan követi azt az alapelvet, hogy az összes szuverenitási kérdések eldöntésekor az érdekelt lakosság érdekeinek kell, hogy ugyanannyi súlyuk legyen, mint a kormányok jogos követeléseinek és határt kell szabniok a kormányok jogainak.

6. Az egész orosz terület kiürítése és az Oroszországot érintő összes kérdések oly módon való szabályozása, amely biztosítja a világ többi nemzeteinek legjobb és legszabadabb együttműködését arra, hogy Oroszországnak megfelelő alkalom nyíljon saját politikai fejlődése és nemzeti politikája dolgában függetlenül dönteni és biztosítsa Oroszország őszinte és barátságos fogadtatását a szabad nemzetek társaságában oly törvények mellett, aminket ő maga kíván, sőt még ennél is többet, hogy támogatást kapjon mindabban, amire Oroszországnak szüksége van és amit maga kíván. Az a bánásmód, amelyben Oroszország testvérnemzetei részéről az elkövetkező hónapokban részesül, világos próbája lesz az utóbbiak jóakarátának és annak, hogy saját érdekeik megkülönböztetésével tudnak-e megértést tanúsítani szorongatott helyzete iránt.

7. Az egész világ helyeselni fogja, hogy Belgiumot ki kell üríteni és ismét helyre kell állítani anélkül, hogy kísérlet

történnék ama szuverénitás korlátozására, amelyet az összes többi szabad nemzetekkel egyetemben élvez. Csak ez a cselekedet az, amely alkalmas volna arra, hogy ismét helyreállítsa a nemzetek között való bizalmat ama törvények iránt, amelyeket ők maguk egymásközt való viszonyaik szabályozására megállapítottak. E kiengesztelő magatartás nélkül a nemzetközi jog egész szervezete és ereje örök időkre csorbát szenvedne.

8. Fel kell szabadítani az egész francia területet és helyre kell állítani a megszállt részeket. Jóvá kell tenni azt az igazságtalanságot, amely Franciaországot 1871-ben Poroszország részéről az elzász-lotharingiai kérdésben érte és a világbékét közel ötven évig nyugtalanította, hogy a béke mindenkinek érdekében biztosíttassék.

9. Az olasz határok kiigazításának világosan felismerhető nemzeti vonalak szerint kell megtörténnie.

10. Ausztria-Magyarország népeinek, amelyeknek helyét a nemzetek között megoltalmazni és biztosítani kívánjuk, a legelső alkalommal lehetővé kell tenni autonóm fejlődésüket.

11. Romániát, Szerbiát és Montenegrót ki kell üríteni és a megszállt területeket helyre kell állítani. Szerbiának szabad és biztos kijáratot kell adni a tengerhez. A különböző balkáni államok egymás közt való viszonyát barátságos megbeszélés útján nemzetiségi hovatartozásuk történelmileg megadott vonalainak értelmében kell megállapítani. A különböző balkáni államok politikai és gazdasági függetlenségét és területi sérthetetlenségét garanciák útján kell megteremteni.

12. A jelenlegi oszmán birodalom török részének biztosítani kell a szuverénitás biztos élvezetét, de épp úgy kétségtelen biztosítékokat kell adni a most török uralom alatt élő többi nemzetiségeknek is autonóm fejlődésük feltétlen zavartalan-sága tekintetében. Szabad átjáróul meg kell nyitni a Dardanellákat az összes nemzetek hajói és kereskedelme számára, nemzetközi garanciák mellett.

13. Független lengyel államot kell létesíteni, amely magában foglalja a kétségtelenül lengyel lakosság lakta területeket. Lengyelországnak szabad kijáratot kell adni a tengerhez és gazdasági függetlenségét és területi integritását nemzetközi szerződéssel kell biztosítani.

14. Meg kell teremteni a nemzetek általános szövetségét.

Külön szerződésekkel kell gondoskodni arról, hogy a nagy és kis államok politikai függetlensége és területi integritása kölcsönös garanciákkal biztosíttassék.

A Wilson elnök által tervezett béke valóban igazságos béke volt. Am meglátjuk, hogy pont az ellenkezője történt annak, amire az amerikai nép és az antant országai ünnepiesen fogadalmat tettek.

1918 február 11-én Wilson elnök a kongresszus előtt megerősítette, hogy minden territoriális rendezésnek ama nép érdekében és javára kell történnie, amelyre vonatkozik, nem pedig akként, mintha csupán egymással versengő népek közt való rendelkezésről volna szó. Nem szabad továbbá ezek során sem megadóztatásnak, sem annekszióknak, sem büntetésszámba menő kártérítésnek előfordulnia.

1918 szeptember 27-én, a fegyverszünet előestéjén, amikor a németek ellenállása már végképen letört, Wilson elnök a végső döfést adta nekik, amikor azt a gazdasági rendezést fejtegette, amelynek a háború után sorra kell kerülnie. Ennek a rendezésnek nem lehet alapja semmiféle olyan különleges vagy különálló érdek, amely egy nemzet, vagy bizonyos nemzetek csoportját érinti és amely nem vág össze a többi állam közös érdekével. A népszövetségbe tömörült közösségen kívül nem lehet alkotni törvényeket, vagy szövetségeket vagy különleges egyezményeket. Nem nyilvánulhat meg a rendezés során semmilyen önző gazdasági számítás, sem a bojkott valamilyen formája, hacsak nem olyan állammal szemben alkalmazott gazdasági szankcióról van szó, amely megsértette a békés együttélés elveit. Minden egyezményt és mindenféle fajta nemzetközi szerződést teljes egészükben nyilvánosságra kell hozni az egész világ érdekében.

A világpolitikának nagyszerű programjáról volt itt tehát szó. Nemcsak a háború után való békéről, hanem olyan békéről, amelynek az a célja, hogy meggyógyítsa Európa legégetőbb sebeit és helyreállítsa a nemzetek gazdasági viszonyait. Ez ünnepies kötelezettségszámba menő elveknek az volt az alapjuk, hogy az éhségtől, de még inkább az egyre növekvő belső széthúzás által megrendült Németország maga kérje a békét. Ilyenformán Wilson elnök világos kijelentései értelmében, amelyeket az Egyesült-Államok és az egész antant is magáévá tett, a békének az igazságosságon kellett

felépülnie. A győző és legyőzött népek közt való viszonyt a népszövetség keretében a kölcsönös bizalomnak kellett volna áthatnia.

Az egykori centralista birodalmakban ne legyenek nagy hadseregek, de a győztesek államaiban sem. Mindenkinek megfelelő biztosítékot kell adnia és kapnia arra, hogy a háborús létszámot a belső védelemre megengedett minimumra csökkenti. Le kell dönteni a gazdasági válaszfalakat, biztosítani a tengerek teljes szabadságát és az érdekelt lakosság fejlődése alapján rendezni kell a gyarmatokat. Meg kell szüntetni a titkos diplomáciát. A legyőzött népeknek a megszállt területek kiürítésén kívül kötelezettséget kell vállalniok Belgium újjáépítésére és az 1871-ben elvett francia területek visszaadására. Vissza kell adniok Romániának, Szerbiának és Montenegrónak elvett területeit és szabad és biztos utat kell nyitni Szerbiának a tengerhez. Kétségtelenül lengyel területekből szabad Lengyelországot kell alakítani, amelynek lakossága biztos és szabad utat szerezhetne magának a tengerhez. A tartós etnikai alapokon felépülő Lengyelországnak, amely sohasem lesz militarista állam, a béke egyik tényezőjévé kell válnia. Politikai és gazdasági függetlenségét, valamint területének integritását nemzetközi egyezményekkel kell biztosítani.

Olaszország határainak a nemzetiségi elv alapján való kiigazítása után Ausztria-Magyarország népeinek az autonóm fejlődés szabadabb biztosítása alapján meg kell egymással egyezniök, vagy másként szólva, mindenkinek szabadságában van autonóm módon élni, vagy más államhoz csatlakozni. Az oszmán birodalom bizonyos mértékű szuverenitásának biztosítása után garantálni kell e birodalom többi nemzetisége autonómiájának biztosságát és nemzetközileg biztosítani kell a Dardanellákban való hajózást. E Wilson által hirdetett elvek, amelyeket részben az antant is proklamált, amikor kijelentette, hogy a jogért, a demokráciáért és a békéért küzd, már nemcsak engedmények voltak, hanem az ellenséggel szemben vállalt kötelezettségek. Mindegyik legyőzött államban, Németországban épügy, mint Ausztria-Magyarországban a háborúellenes demokratikus csoportok, vagy ama sokkal nagyobb rétegek, amelyek az első órák mámorában lelkesedtek a háborúért, a béke érdekében megindí-

tott akciójuk során mindenekelőtt azokra a kijelentésekre, sőt kötelezettségekre támaszkodtak, amelyeket az amerikai demokrácia a maga országa nevében ünnepiesen magára vállalt és elméletileg az antant valamennyi állama nevében leszögezett.

Igyekezünk most összefoglalni azokat a feltételeket, amelyeket az 1919 június 28-iki szerződés Németországra és a legyőzött államokra kiszabott. Ezt a szerződést voltaképen a szövetséges és társult nagyhatalmak és Németország kötötte meg; tényleg azonban más államok életére is vonatkozik, mint például Ausztria-Magyarországra, Oroszországra, stb.

Területi és politikai intézkedések.

Amíg Németország meg nem fizeti a még meg nem határozott kártérítést, elveszti a szuverén állam alapvető jellegeit. Nemcsak hogy területének egyrészét tizenöt évre megszállják az ellenséges államok csapatai, de még egéző sor katonai, adminisztratív és közlekedésügyi ellenőrzést is szabnak ki rá. Jóváérteli bizottságot szerveznek, amely belátása szerint megváltoztathatja a német állam törvényeit és rendeleteit és életbeléptetheti azokat a katonai és gazdasági szankciókat is, amelyeket arra az esetre szabtak meg, ha a németek megszegik a bizottság ellenőrzése alá rendelt intézkedéseket. (240. és 241. §.)

A szövetséges és társult hatalmak kormányai kijelentik és Németország elismeri, hogy Németország és szövetségesei felelősek azért a veszteségért és kárért, amelyet a szövetséges és társult kormányoknak és népeiknek a háborúval okoztak, azzal a háborúval, amelyet Németország és szövetségesei támadásukkal az antantra kényszerítettek. (231. §.) Ezért Németország erőforrásait (és a többi szerződésben szövetségeseinek erőforrásait is) arra szánják, hogy velük az összes veszteségek és károk teljes helyreállítását biztosítsák, bár számot vetnek ezeknek az erőforrásoknak elégtelen voltával. (232. §.)

A szövetséges és társult hatalmak nyilvánosan vád alá helyezik Hohenzollerni II. Vilmost, Németország volt császáraját, a nemzetközi morál és a nemzetközi szerződések szent tekintélyének legnagyobb mértékben való megsértése miatt. Az antant öt nagy államának képviselőiből alakult bíróság

ítélkezik felette és ez állapítja meg a büntetést is. (227. §.) Ugyanígy elismeri a német kormány a szövetséges és társult hatalmak ama jogát, hogy az ő törvényszékeik ítélkezhetnek mindazon egyén (főleg tisztak) fölött, akiket azzal vádolnak, hogy vétettek a hadi törvények és szokások ellen.

Minden teher nélkül vissza kell adni Franciaországnak Elzász-Lotharingiát és még a közadósságok arányos részét sem kell Franciaországnak viselnie. (51. stb. §§.)

Érvénytelenítik az 1839 április 19-iki szerződéseket, hogy a semleges államként megszűnt Belgium Franciaország szövetségese lehessen. (31. §.) Belgium megkapja Eupen, Malmédy és Moresnet területét.

Érvénytelenítik továbbá mindazokat a szerződéseket, amelyek Németország és Luxemburg között politikai és gazdasági összeköttetéseket teremtettek meg. (40. §.)

Megsemmisítik mindazokat a szerződéseket, amelyeket Németország a háború alatt kötött.

A 6 és fél milliónyi lakosságú államocskára leszorított Német-Ausztria, ahol a népességnek majdnem egyharmada a fővárosban lakik, a népszövetség beleegyezése nélkül nem csatlakozhat Németországhoz (80. §.) és nem vehet részt más állam, pl. Németország ügyeiben mindaddig, amíg fel nem veszik a népszövetségbe. (Saint-germaini szerződés, 88. §.) Minthogy a beleegyezésnek egyhangúnak kell lennie, elegendő Franciaország tiltakozása, hogy Német-Ausztria ne csatlakozhassék Németországhoz.

Dánia megkapja Schleswig-Holstein északi részét. (109. §.)

Megalakítják a cseh-szlovák államot (81. §.), amely magában foglalja a Kárpátoktól délre lakó rutének autonóm területét. Németország az új állam javára lemond a 83. §-ban megállapított keretek között a sziléziai területek valamennyi jogáról és jogcíméről.

Megteremtik a lengyel államot (87. §.), amely megkapja Posent és Kelet-Poroszország egy részét. Felsőszilézia népszavazással dönt arról, vajjon Németországhoz, avagy Lengyelországhoz akar-e csatlakozni. (88. §.) Ilyenformán Lengyelország Felsőszilézia nélkül is 31 millió lakóssal bíró állammá válik, amelynek majdnem fele nem lengyel nemzeti-ségű és igen erős német nyelvszigetek vannak benne.

A népszövetség védőségevel megalakítják a 100. §. keretén belül Danzig szabad államát. Danzig szabad város, de a lengyel vámhatárokon belül és a hajózás és a vasúti forgalom felett Lengyelország gyakorolja az ellenőrzést és ugyancsak Lengyelország intézi külügyeit és az 5 protektorátusa alatt vannak a külföldi államokban élő danzigi állampolgárok.

Az összes német gyarmatokat átengedik a győztes államoknak, vagy jobban mondva Nagybritanniának és Franciaországnak (119. és 127. §§.). A mód, amint ez megtörtént, az, hogy Németország kijelenti, hogy a szövetséges és társult vezető nagyhatalmak javára lemond valamennyi tengerentúli jogáról és jogcíméről (119. §.). Nagybritanniának igen tekintélyes rész jutott. Franciaország is megkapta a Kongó államnak 1911-ben átengedett részét: Kamerun és Tógó négyötödét.

Németország lemond valamennyi jogáról és minden érdekeltségéről Kinában, Sziámban, Libériában, Marokkóban, Törökországban, Bulgáriában és Santungban. (128. és 158. §§.)

Németország és az összes legyőzött országok kizárásával megteremtik a népszövetséget, amely ezentúl a jóvátételi bizottság jogi kiegészítéseként működik. Valamennyi békeszerződés elé mintegy iróniképpen becikkelyezik a népszövetségi paktumot. Ez a torzó, a Covenant, emlékeztető Wilson elnök eszméire.

Katonai és garanciális intézkedések.

A békeszerződés arra kényszeríti Németországot és a következő szerződések köteleességévé teszik a többi legyőzött államnak, hogy kiszolgáltatassa fegyvereit és arra a minimális létszámra csökkentse hadseregét, amely a belső védelemre szükséges. (159. és 213. §§.) A német hadseregnek nincs vezérkara. A katonák 12 esztendőre besorozott zsoldosok. A hadseregnek nem lehet hétnél több gyalogos és háromnál több lovashadosztálya; az egész létszám nem lehet több mint 100.000 ember, a tiszteket is beleszámítva. Nem tarthat továbbá sem katonai aviatikát, sem nehéz tüzérséget. A csendőrséget és a helyi szolgálatot végző rendőrséget csak abban a mértékben szabad gyarapítani, amilyen arányban a lakosság száma növekedik. A tüzérség maximális számát a belső szükség szabja meg. Tilos Németországba fegyvert, lövészeret és bármilyen hadianyagot szállítani. Következésképpen

megszüntetik Németországban a kötelező katonai szolgálatot, a tiszteknek pedig legalább 45 éves korukig kell szolgálni. Semilyen tudományos vagy kulturális intézet nem foglalkozhat katonai kérdésekkel. A Rajnától keletre 50 kilométerig terjedő területen le kell rombolni az összes erődítéseket. E terület határvonalát a német csapatok nem léphetik át.

Helgolandot lebontják, a kieli kikötő erődítéseit pedig lerombolják.

Az antant-bizottságok ellenőrzése alatt elpusztítani kötelesek a tankokat, a repülőgépeket, a tábori és nehéz tüzérséget; összesen 35.000 ágyút, 160.000 gépfegyvert és 2,700.000 puskát el kell pusztítaniok, valamint mindazokat az eszközöket, amelyek ezek készítésére valók. El kell pusztítani az összes arzenálokat. Meg kell semmisíteni a német hadiflottát. Németország csak annyi számú hadihajót tarthat, mint azt a békeszerződés 181. §-a megállapítja.

Németország költségén szövetségközi katonai ellenőrző bizottságot szerveznek. Ez a bizottság, amelynek joga van a központi kormány székhelyén tartózkodni, felülvizsgálja a katonai és tengerészeti intézkedések végrehajtását. A békeszerződés életbelépésétől számított 15 éven keresztül az antant biztosítékul megszállja a Rajnától nyugatra eső területet és a hídfőket (428—432. §§.). Ha 15 év múltán a jóvátételi bizottság netán azt tapasztalna, hogy Németország nem teljesíti valamennyi, vagy a szerződésekben foglalt kötelezettségek egy részét, a szövetséges és társult hatalmak csapatai azonnal megszállják a 421. §-ban megállapított zónákat.

Pénzügyi és gazdasági rendelkezések.

Mint hogy Németország elismerte, hogy kizáróan ő felelős az általa kívánt és előidézett háborúért, kötelezettséget vállal arra, hogy 232. §. keretében biztosítja az összes veszteségek és károk teljes megtérítését. Hogy milyen kárért jár megtérítés, azt a győztes államok képviselőiből alakított jóvátételi bizottság állapítja meg.

Németország a Franciaország északi részében megrognált bányák kártérítéseül teljes és kizárólagos tulajdonként minden teher nélkül átadja Franciaországnak a Saar-medence szénbányáit. E bányák termelése a háború előtt 1913-ban 17

millió tonna volt. A Saar-vidék Franciaország vámhatósága alá kerül, 15 esztendő múlva pedig népszavazás dönt sorsáról.

Németországnak nem szabad nagyobb mértékben megvámolni az antantállamokból érkező árukat, mint ahogy megvámolja más országok árúját. Ez az antantállamokat kedvezményben részesítő eljárás nem kölcsönös. Hasonló korlátozás van a kivitelre, amelyre nem lehet különleges vámot megszabni.

Elzász-Lotaringia öt esztendeig vámmentességet élvez Németország részéről (268. §.).

Németország átengedi a szövetségeseknek kereskedelmi flottája valamennyi hajóját, amelyek meghaladják az 1600 brutto-tonnát és mindama hajók felét, amelyeknek bruttó-súlya az 1000 és 1600 tonna közt váltakozik, valamint halász-hajóinak negyedrészt. Ezenfelül kötelezi magát arra, hogy a szövetségesek felszólítására minden esztendőben, öt éven keresztül, 200.000 tonna erejéig olyan típusú gőzhajókat épít, aminek az antant kijelöl. Az új hajók értékét leszámítják a jóvátételi bizottság által megállapított összegből. (VIII. rész, III. melléklet.)

Németország nemcsak gyarmatait adja át, hanem lemond tengerentúli birtokaira vonatkozó jogairól és jogcímeiről is (119. §.) és átruházza a németek javára a közművek üzemére és létesítésére kötött szerződéseket és megegyezéseket, amit fizetésül beszámítanak a jóvátételbe.

A gyarmatokat elfoglaló győztes államok szabadon szabályozzák a gyarmatokban lévő német magántulajdon kérdését, valamint az ott dolgozni kívánó németek tartózkodási jogát. Ezek az államok fentartják maguknak a jogot, hogy a gyarmatokban a német állampolgárok minden tulajdonát és jogát visszatarthassák és liquidálhassák (121. §. és 297. §.).

Elzász-Lotaringia lakosságának magánvagyonát kb. úgy szabályozzák, mint az egykor Németországhoz tartozó gyarmatokon. A francia kormánynak joga van Elzász-Lotaringiában a német magánemberek és társaságok tulajdonát ellenszolgáltatás nélkül kisajátítani; e javakat az esetleges francia kártérítési igények kielégítésére fordítják (53. és 74. §-ok). Ugy szintén kártérítés nélkül át kell adni az állami vagyont és a helyi hatóságok vagyonát.

A szövetséges és társult hatalmak fentartják maguknak

a jogot, hogy visszatarthassák és liquidálhassák mindama tulajdonjogokat és érdekeltségeket, amelyek a békeszerződés életbelépésekor területeiken, gyarmataikon, birtokaikon és a protektorátusuk alatt álló territóriumokon német kézen voltak, beleértve azokat a területeket is, amelyek a békeszerződés értelmében rájuk szállnak. Németország tehát mindent elveszít, amit országának határain túl bírt: gyarmatait, birtokait, jogait, kereskedelmi beruházásait stb.

Amikor a Saar-medencéjét Franciaország örök tulajdonul megkapja az északfranciaországi bányák ideiglenes kárának megtérítéséül, a békeszerződés megállapítja mindazokat a szabályokat, amelyekkel elveszik Németországtól szenének és vasának lehető legnagyobb mennyiségét. A Saar-medence bányái örökre Franciaország birtokába mennek át, noha a francia bányákban a háború során okozott kárt részben már pótolták, részben pedig néhány esztendő alatt pótolható.

A szövetséges csapatok által megszállt Felsősziléziáról népszavazás dönt. Ha ez a szavazás nem a németek javára dőlne el, Németország elveszíti (s utóbb a népszavazás döntése ellenére el is vesztette) legnagyobb széntelepeinek javarészét.

Németországnak kötelessége, hogy kártérítés címén Franciaországnak tíz éven keresztül évente 7 millió tonna szenet szállítson ama mennyiségen felül, amelyet a háború által teljesen elpusztított északfranciaországi és a pas-de-calaisi bányák békében termeltek. Ez a mennyiség azonban az első öt esztendőben nem haladhatja meg a 20 millió tonnát, a következő öt évben pedig 8 millió tonnát (VIII. rész. V. melléklet). Ezenfelül köteles Belgiumnak 10 évig évente 8 millió tonnát szállítani, Olaszországnak pedig olyan szénmennyiséget, amely az 1919—1920-ban 4 és fél millióval kezdve 1923—1924-ben eléri a 8 és fél milliót és ugyanezt a mennyiséget szállítja még a következő 5 éven át. Luxemburgnak Németország évente azt a mennyiséget köteles szállítani, amelyet a háború előtt német behozattal fogyasztott. Mindent összevéve Németország tehát a győzőknek évente kb. 25 millió tonna szenet köteles szállítani.

Lengyelországnak Németországba való kivitele 3 évig, Luxemburg kivitele pedig 5 esztendeig mentes mindenféle vámtól a kölcsönösség kötelezettsége nélkül. (268. §.).

A szövetségeseknek joguk van a Rajna balpartjának

területén, amelyet csapatok megszállnak, úgy a kivitelre, mint a behozatalra külön vámuralmat létesíteni (270. §.).

A fegyverszüneti szerződés 7. §-a alapján Németországnak át kellett adnia minden berendezéssel és a szükséges kellekekkel 5000 használható lokomotívot és 150.000 vasúti kocsit. Ezenfelül át kell szolgáltatnia rendes állapotban elszakított területének teljes vasúti hálózatát és egész kocsiparkját. Ez az intézkedés vonatkozik Orosz-Lengyelország ama részére is, amelyet Németország a háború folyamán okkupált. (371. §.)

Németország egész szállítási rendszere ellenőrzés alá kerül. Az Elba, a Rajna, az Odera és a Duna adminisztrációját nemzetközi bizottságra bízzák, hogy ne csak egy államnak legyen szabad útja a tengerhez. Valamennyi bizottságban Németország abszolút kisebbségben van. Franciaország és Nagybritannia, amelyek nincsenek érdekelve, e folyamat valamennyi bizottságában helyet foglalnak. A Rajna-bizottságban Németország csak négy szavazattal van tizenkilencel szemben képviselve. (332—337. §§.)

A jóvátétel- és a békeszerződésből eredő egyéb terhek megfizetésére elsőbbséget biztosítanak a német birodalom és a német államok valamennyi tulajdonára és bevételi forrására. (248. §.)

Németország viseli a szövetséges és társult hatalmak megszálló hadseregének összes kiadását, beleértve az emberek és állatok eltartását, lakást és fizetést, fűtést és ruházatot stb., egészen az állatorvosi szolgálatig, teherkocsiig és automobillig; ezeket a kiadásokat arany márkában kell visszatéríteni. (249. §.)

A békeszerződés 248. §-a értelmében e költségek visszatérítése a következő sorrendben történik: a) a megszálló hadsereg költsége a fegyverszünet alatt és a békeszerződés után; b) a jóvátétel összege, amely a békeszerződésből, vagy kiegészítő szerződésekből és egyezményekből következik; c) a fegyverszüneti szerződésből, a békeszerződésből és a kiegészítő egyezményekből eredő egyéb kiadások (251. §.).

A békeszerződés életbeléptetése után 60 napra a jóvátételi bizottság lajstromot terjeszt elő mindazokról az állatokról, amelyeket Németország elvett, vagy elpusztított és amelyekre az elpusztított országok újjáépítése végett szükség

van. Ezeket az állatokat pótolni kell s az elpusztított országoknak joguk van Németországban törlesztésül gépeket, fűtőkészülékeket, butorokat stb. kijavíttatni.

Belgiumnak meg kell téríteni mindazokat az összegeket, amelyeket a háború során a szövetséges és társult nagyhatalmaktól kölcsön vett.

Németországnak helyre kell állítania mindazt a kárt, amelyet a szövetséges és társult hatalmak mindegyik országában a polgári lakosságnak és javaiknak az alatt az idő alatt okoztak, amíg ezek az országok Németországgal háborút viseltek. (232. § és VIII. rész első melléklet.)

Az első két esztendőben 20 milliárd aranymárkát kell Németországnak a megállapítandó módok szerint kártérítésül fizetnie aranyban, árúban, hajókban, értékpapírookban stb. (235. §.)

A Németország által fizetendő kártérítés főleg a következő károkra vonatkozik: 1. a polgári lakosság életében vagy javaiban okozott kár; 2. ama károk, amelyek a kegyetlenkedésnek, erőszaknak, vagy rossz bánásmód által áldozatul esett polgári lakosságot érték; 3. a megszállt és a háború által feldúlt területeken okozott kár; 4. ama károk, amelyek a hadifoglyok bántalmazásából eredtek; 5. ama nyugdíj és mindenféle kártalanítás, amelyet a szövetséges és társult hatalmaknak hadi áldozataik és ezek családjainak fizetniök kell; 6. az a támogatás, amelyet a szövetséges és társult hatalmak a mozgósított katonák családjainak és az általuk eltartott egyéb személyeknek és mindazoknak fizet, akik a hadseregben szolgáltak stb. stb. (VIII. rész I. melléklet.) Ezek a 350 milliárdon kezdődő és különbözően váltakozó összegben megállapított károk állandóan és jelentősen módosulnak.

Ezek a versaillesi békeszerződés fontosabb rendelkezései.

A többi szerződés kevésbé jelentős, mert a versaillesi békeszerződés mindenekelőtt területi szempontból a többi állam helyzetét is megállapítja. A következő szerződések ezen az alapon épülnek fel és nem tartalmaznak lényeges eltéréseket.

Ezek a szerződések új helyzetet teremtettek és senki sem mondhatja, hogy a versaillesi szerződés a legkevésbé is azonos az antant ismételt kijelentéseivel és Wilson elnök ama fogadalmaival, amelyeket hadviselő felei nevében tett.

Ha már a fegyverszünet szerződésai fölöttébb megsértették azokat a fogadalmakat, amelyeket az antant az egész világ előtt tett, akkor mennyire megtagadja a versaillesi szerződés és a rajta alapuló többi szerződés mindazt, amit az antant megígért és becsületbeli köteleességül vállalt és ami sokkal több felfordulást okozott az ellenség körében, mint számtalan új hadosztály. A győztre is, a győztesre is 1918-ban halálos fáradtság szakadt, a központi hatalmak hadviselő népei már négy éve nélkülözték a kenyeret és a legszükségesebb felszerelést, a vakmerőséget már felváltotta a morális fáradtság, amikor Wilson az egész világ előtt igazságos békére kötelezte magát, kihirdette feltételeit és szavaival megtörte a végső ellenállást. Szava a győzelem leghatalmasabb eszköze volt s ha nem is főoka, mégis fölöttébb jelentős tényezője.

A fegyverszüneti szerződés erősen felkavarta Németországot. E szerződés értelmében éppen akkor kellett 5000 mozdonyt és 150.000 vasúti kocsit rögtön átadnia, amikor leszerelését is végrehajtotta. Forgalma ilyenformán az első hónapokban valósággal megbőnult.

A háború elvesztése minden országban a forradalom magját veti el. Franciaországban az 1870—71-iki háború a kommün impulzív megnyilatkozását szülte; Németországban a fegyverszünet után következő hónapokban forradalmi válságot idézett elő, amelyet csak nagy nehézséggel tudtak legyőzni és amely még ma is egyre fenyeget.

A blokád még nem volt feloldva, amikor át kellett adnia állatállományának tekintélyes részét és vasúti anyagának javát; ugyanakkor végre kellett hajtania a leszerelést és a különböző szállításokat. A szövetségeseik maguk okozták, hogy Németország segítség hiányában kénytelen volt valutáját a legszükségesebb élelmiszereknek a semleges államokban való vásárlásával lerontani. Pénzforgalma, amely 1918 végén körülbelül 22 milliárd márka, tehát a többi államhoz viszonyítva nem volt épen túlnagy, rögtön szédületes mértékben megnövekedett, annyira, hogy rövid időn belül elérte a 88 milliárdot, ami által az első perctől fogva igen megnehezedett mindenféle kártérítésnek más valutában való megfizetése.

A termelésben a legrátermettebb emberek nem vettek

részt. Hatvanezernél több tengerészt, köztük a legképzettebbeket, legintelligensebbeket vonták ki a kereskedelmi életből, amikor elvették Németországtól nagy gonddal kiépített kereskedelmi flottáját.

Minden várakozást meghalad, amit Németország a békeszerződés intézkedései következtében elveszített és nem tekinthető egyébnek, mint egy egész nép önkényes megsemmisítésének.

A népszavazás alá vetett területeket be nem számítva, Németország elveszítette lakosságának 7.5 százalékát. Ha a népszavazások nem az ő javára dőlnek el, vagy ha nem tartják tiszteletben a népszavazások eredményét, amire már történt kísérlet, akkor Németország lakosságának 13.5 százalékát veszíti el. Németországtól tisztára német területeket vettek el. Ami például a Saar-medencével történt, arra nincs példa a modern történelemben. Franciaország bizonyos katonai okokból ideiglenesen olyan országrészt szállt meg, amelynek 650.000 lakosa van; ez az országrész 1000 évig német volt és ma 100 francia se él benne. Franciaország tehát nemcsak a Saar-vidék bányáit kapta meg örökre az Észak-Franciaországban okozott károk megtérítéséül, hanem meg is szállta a Saar vidékét és francia vámterületként annektálta. Tizenöt esztendő múlva ezen a területen népszavazást rendeznek, noha senkisésem tudja megmagyarázni a népszavazás szükséges voltát, mert a lakosság tisztára német és soha semmiféle formában nem fejezte ki azt a kívánságát, hogy nemzetiséget akar cserélni.

A népek fejlődése és hanyatlása a nemzetiségi küzdelmek során gyakran megváltoztatta a helyzetet az európai határmenti országrészekben. Bár olykor még most is szükséges, hogy más nyelvű és más nemzetiségű kisebb csoportokat a határok biztosítására egyik államból a másik államba kebelezzenek be, a védelem szempontján kívül semmivel sem lehet igazolni azt a sérelmet, amely Németországot érte.

Wilson csak azt hangoztatta, hogy jóvá kell tenni a Franciaországgal 1871-ben történt igazságtalanságot és ki kell üríteni és helyre kell állítani Belgiumot. Csak azt kellett volna pótolni, amit elpusztítottak, de a háború alatt senki sem gondolt arra, hogy Belgiumnak akármilyen kis német

területet is adjanak és — hogy Lengyelországhoz csatolják a nagyobbára vagy tisztára német területeket.

A német gyarmatok területe kb. 3 millió négyzetkilométer volt. Csodálatos módon fejlődtek és rendkívüli ügyességgel gondozták őket. A mérhetetlen értéket képviselő gyarmatokat Franciaországnak, Nagy-Britanniának és Japánnak adták anélkül, hogy beleszámították volna a jóvátételbe.

A békeszerződés alapján ki lehet számítani, hogy Németország olyan mértékben veszítette el mezőgazdasági területeit, hogy gabona- és burgonyatermelése 25 százalékkal, állattenyésztése pedig 10—12 százalékkal csökkent.

Elzász-Lotaringia átcsatolásával — ezt hangoztatta az antant a háború kizárólagos programjaként — Németország elvesztette vastermelésének javarészét. A lotaringiai bányákból Németország 1913-ban 21 millió tonna vasat, a luxemburgiakból 7 milliót, a felsősziléziaiakból 138 milliót, a többi területen pedig 7344 tonnát bányászott ki. Ez annyit jelent, hogy Németország birtokában a vastermelésnek csak 20.41 százaléka maradt meg.

A Saar 1913-beli termelése az egész széntermelés 8.95 százalékát, a felsősziléziai pedig 22.85 százalékát teszi.

A külföldi összeköttetésekkel nem rendelkező Németországban a közgazdasági egyensúly felbillentése után kimerültek gazdagságának forrásai, mert elvesztette vasércének körülbelül 80 százalékát, szénének javarészét és termelése nagy nehézségekkel küzd. Ha világosan látni akarjuk, hogy ez milyen mértékben történik, meg kell gondolnunk, hogy Németország kivitelének több mint egyötöde vasérc volt és olyan gépek, amelyeket jobbára német bányászott anyagból készítettek.

Ha most szemügyre vesszük Wilson elnök tizennégy pontját, amelyet az antant békeprogrammul elfogadott és összehasonlítjuk azzal, ami a versaillesi szerződés eredménye, akkor a következőkép fest a helyzet:

1. A béke nyílt szerződésai és megkötött egyezményei után nem szabadna titkos megegyezésnek lennie. A béketárgyalások mindig titkosak voltak és amidőn hat hónapon is túl terjedtek, a német delegátusokat sem akarták meghallgatni. Franciaország a szerződések rendszerével katonai egy-

séget teremtett (Belgiummal és Lengyelországgal) és ezek maguk közé szorították Németországot.

2. A tengeri hajózás teljes szabadsága a tengereken a territoriális vizeken kívül. Semmi sem változott az előbbi állapothoz viszonyítva; csak a legyőzött államok kényszerültek kereskedelmi flottájukat átadni és ennél fogva nem érdeklőket a tengerek szabadsága.

3. Mindennemű gazdasági korlát eltávolítása és a kereskedelmi feltételek egyenlősítése. A szerződés Németországra kölcsönösség nélkül való feltételeket ró és az antant-államok úgyszólván mindegyikében már használják a kivételes és tiltó tarifákat.

4. Megfelelő garanciák adása és kívánása, hogy a lefegyverzés a lehető legkisebbre szoríttassék a belső biztosság fenntartására. A szerződések kényszerítették a legyőzött államokat, hogy szétrombolják és átadják a hadi flottáikat és a fegyverben álló katonaság számát Németországban százezerre csökkentették, beleértve a tiszteket, Bulgáriában huszonháromezerre, Ausztriában harmincezerre (ténylegesen 21.000), Magyarországon harmincötezerre. Azonban a győztes államokban hatalmas hadseregek vannak, melyek felülmúlják a háború előtt való létszámot. Franciaország, Belgium és Lengyelország körülbelül 1,400.000 embert tart fegyverben. Németország, Ausztria, Magyarország, Bulgária összesen 179.000 embert, Romániának egyedül 206.000 emberről álló hadserege van és Lengyelországé több 450.000 emberről.

5. A gyarmati jogoknak nyílt és világos rendezése elsősorban az érdekelt népek előnyére való. Németországtól elvették a gyarmatokat; noha arra inkább szüksége volt, mint a kontinentális Európa bármelyik más országának, mert népességének sűrűsége négyzetkilométerenkint körülbelül 123 (Itáliában pedig 133), mialatt Franciaországban 74, Spanyolországban 40 és az európai Oroszországban pedig 24 ember esett egy négyzetkilométerre a háború előtt.

6. Valamennyi orosz terület kiürítése és szíves együttműködés Oroszország megsegítésére s fejlődésének lehetővé tételére. Az antant hosszú ideig figyelemmel igyekezett kísérni s támogatta is Kolcsak, Judenics, Denikin és Vrangel kalandos katonai vállalkozásait és a régi rendszer híveit.

7. Belgium kiürítése s újjáépítése. Ez megtörtént. De egyúttal Belgiumnak olyan területeket is megítéltek, amelyekre a háború előtt senki sem tartott igényt.

8. A francia területek visszaadása, a háború által fel-dúlt francia országrészek helyreállítása s Elzász-Lotaringiá-nak ismét Franciaországhoz való csatolása, amennyiben az 1871-ben elvett területekről van szó. Ezenfelül Franciaor-szágnak juttatták a Saar felett való uralmat, amivel teljesen megtagadták a nemzetiségi elvet.

9. Az olasz határok kiigazítása a tisztán felismerhető nemzetiségi vonalak szerint. Mivel azonban ezeket a vonala-
kat pontosan sohasem állapították meg, a hozott határozattal sem az olaszok, sem szomszédaik nem elégedtek meg.

10. Ausztria-Magyarország népeinek megengedik, hogy oda csatlakozzanak, ahová akarnak, vagy segítik őket, hogy autonóm államokat alkossanak olyan államformával, amely fejlődésüknek legjobban megfelel. Valójában a békeszerződés-
sek a lehető legnagyobb számban szakítottak el Ausztriától németeket, Magyarországtól magyarokat, hogy Lengyelor-szághoz, Csehszlovákiához, Romániához és Jugoszláviához csatolják őket, vagyis mind olyan országokhoz, amelyeknek lakossága alantasabb kulturájú.

11. Romániát, Szerbiát és Montenegrót ki kell üríteni. Ez megtörtént, de miközben az antant egyre hangoztatta Montenegró visszaállítására vonatkozó köteleességét, vala-
mennyi állama, mindenekelőtt Franciaország kívánságára, megegyezett ennek az országnak az eltüntetésében.

12. Az ozmán birodalom török részeinek bizonyos szu-
verénitást kell biztosítani a többi nemzetiség felszabadítása mellett és nemzetközileg garantálni kell a Dardanellákban való akadálytalan hajózást. Ezzel szemben az antant államai rögtön módot kerestek arra, hogy birtokukba vegyék Kis-
áziát; az események azonban szükségessé tették, hogy elis-
merjenek egy mandátummal rendelkező kormányt, mert a közvetlen szuverénitás felettébb veszedelmesnek mutatko-
zott. Az izlám világban olyan nagy zavar keletkezett, ami-
lyen még sohasem volt.

13. A kétségbevonhatatlanul lengyel lakosságból sem-
leges államot kell alakítani, a független Lengyelországot,

amely biztos és szabad utat kap a tengerhez és integritását nemzetközi egyezmények biztosítják. Ehelyett olyan lengyel államot alkottak, amelynek lakossága kétségtelenül nem lengyel és amelynek katonai jellege van. Ez az állam ukrán és német területeken igyekszik terjeszkedni és lakossága felülmúlja a 31 milliót, noha nem szabadna 18 milliónál többnek lennie s arra törekszik, hogy Oroszországot elválassza Németországtól. Ezután megalakult a Lengyelország védősége alá helyezett Danzig-állam, amely állandó veszedelme Németországnak.

14. A népszövetség megalakítása kizáróan azzal a céllal, hogy helyreállítsa a rendet a nemzetek közt és hogy biztosítsa úgy a nagy, mint a kis államok területi integritására és politikai függetlenségére vonatkozó kölcsönös garanciákat. Több mint két esztendővel a békekötés és három évvel a fegyverszünet után a nemzetek szövetsége csak szent szövetség, amelynek az a célja, hogy biztosítsa a győzők kiváltságait. Az amerikai Egyesült-Államok a szenátus határozatára mindenféle dicséretes indítókából nem tagja a népszövetségnek és mostanáig sem Németország, sem a többi legyőzött állam nem foglal benne helyet.

Látni való, hogy nem tartották meg a béke ünnepies fogadalmait. Nem tartották meg azokat az előkelő kijelentéseket, amelyeket az antant a háború alatt tett, nem tartották meg az együttesen vállalt ünnepies kötelelességeket, nem teljesítették Wilson proklamációit, amelyek anélkül, hogy szerződések lettek volna, sokkal ünnepélyesebb dolgok, az egész művelt világ előtt vállalt kötelezettségek voltak, mert a legtragikusabb órában köteletségül vállalták, hogy igazságot szolgáltatnak az ellenségnek.

Anélkül, hogy bárminő ítéletet mondanánk a békeszerződésekről, be kell ismerni, hogy alkalmazásuk módja még rosszabb. Első ízben történt meg a civilizált Európában, hogy az antant német területekre színes csapatokat küldött, a legvadabb és a legbarbárabb afrikai népeket, hogy megvédjék a civilizáció jogait és megoltalmazzák a demokrácia rendjét. S ez nem a háború alatt történt, amikor a védekezésre végső szükségből minden meg volt engedve, hanem a háború után, amikor az antant akkora seregekkel rendelkezett, mint még

soha. S ezt a gyalázatot olyan népen követték el, amely a legműveltebb és a legfejlettebb Európában és amelynek technikai felkészültsége párját ritkítja a civilizáció történetében.

A megszállt német területen történő barbárságra s becsstelenségre nincs példa a modern történelemben és ez az eljárás mondhatatlanul meggyalázza az európai civilizációt.

Nincs már messze az idő, amikor becsstelenséget fog jelenteni, hogy a győzelem után olyan módon bántak Németországgal, ahogy ő győzelme esetén sohasem járt volna el, de még a legbarbárabbnak nevezett európai ország sem cselekedett volna hasonlóképpen.

A békeszerződések, a békeszerződések eredete és céljai.

Hogy a háború folyamán tett ünnepies fogadalmak után miként jutottunk oly békéhez, amely megtagadja mindazokat az elveket, amelyeket a háború során hangoztattak és mindazokat a kötelezettségeket, amelyeket az antant magára vállalt, könnyen megérthetjük, ha az 1918 őszétől az 1919 tavaszáig történt események fejlődését tanulmányozzuk. Én nem vettem közvetlenül részt ezeknek az eseményeknek a kialakulásában, mert 1919 januárjától júniusig, tehát éppen abban az időben, amikor a versaillesi és st.-germaini békeszerződéseket előkészítették, nem voltam az olasz kormány tagja. A versaillesi békeszerződést már aláírták, amikor Orlando minisztériuma lemondott és így teljesen befejezett helyzet előtt állt az a minisztérium, amelynek én lettem elnöke. Ennek ellenére megkértem a külügyminisztert és a kabinet többi képviselőit, hogy írják alá. Szükséges volt aláírni és később én reám is sor került, hogy a ratifikálást aláírjam.

A versaillesi és a belőle eredő Ausztriával, Magyarországgal, Bulgáriával és Törökországgal kötött békeszerződések most végérvényesen alá vannak írva és jóhiszeműen kötelezik azokat az államokat, amelyek aláírták. Mindazonáltal belátással kellene őket alkalmazni. Jóindulatúan meg kellene vizsgálni, vajjon lehetséges-e fentartásuk és hogy a legyőzöttektől követelt teljesíthetetlen és igazságtalan feltételek teljesítése nem árt-e inkább a győzőknek és végeredményben nem az ő romlásukat készíti-e elő.

A diadal óráiban, mondotta Lloyd George, mit sem bocsátunk meg és mit sem felejtünk el könnyebben, mint a követe-

lődzést és a jogtalanságot. Sok ideig hangoztattuk, hogy a civilizált államok között Németország a legbarbárabb ország, műveltsége alatt a középkor minden barbársága lappang és az erő erkölcsét vallja. Most azt kell önmagunktól kérdeznünk, vajjon azok az elvek, amelyeket oly sokáig Németországnak tulajdonítottunk, nem érvényesültek-e sokkal durvább és elfajultabb formában a túlsó oldalon és nincs-e lelünkben a gyűlöletnek az a keserősége, amely gyakran elhomályosítja értelmünket és meghiusít programunkban minden érdemleges munkát.

Poroszország 1866-ban megnyerte a háborút Ausztria-Magyarország ellen. Nem kívánt és nem szabott ki túlságosan terhes feltételeket, hanem megelégedett azzal, hogy visszaszerezte a német népek között való hegemoniát. Poroszország 1871-ben legyőzte Franciaországot. A háború igazságtalan volt és Poroszország két igazságtalan feltételt kötött ki: Elzász-Lotaringiát és 5 milliárd hadisarcot. Alig, hogy a hadisarcot megfizették (olyan hadisarc volt, amit egyszerre lehetett megfizetni), kiürítette a megszállt területet. Nem kívánta, hogy Franciaország adja át gyarmatait, nem kívánta flottáját, nem követelte fegyverkezésének csökkentését, sem forgalmának a béke után való ellenőrzését. A frankfurti békeszerződés a versaillesi szerződéssel szemben emberséges eljárás volt.

Ugyan mivel tehetett volna Németország többet vagy rosszabbat, mint az antant államai, ha ő nyerte volna meg a háborút; az az ország, amelynek mindig a leggonoszabb szándékot tulajdonítottuk. Minthogy nagy gyakorlati érzékkel van megáldva, talán kevésbé teljesíthetetlen feltételeket szabott volna, hogy a legyőzöttek romlása nélkül biztosabb haszonra tegyen szert.

Európában körülbelül 90 millió német van és 15 milliónál több él szerte-széjjel Európán kívül. Európa szívében nagy etnikai egységet alkotnak, a kontinentális Európa legnagyobb és legkompaktabb etnikai alakulását. A német a földkerekség legműveltebb népe, megvan benne fájának minden erénye és hibája, túlságosan rendszeres és a sors fordulatai után könnyen hajlik a lehangoltságra. Senkisémet gondolhatja, hogy eltűnhetnek, még kevésbé, hogy beletörődnek a szolgátságba. Másrészt az antant imperializmusban betegeskedő kis

államokból futóhőkra építette fel Európát, amely gazdaságilag és pénzügyileg egyre romlik és oly nagy Lengyelországot alakított, amely nem áll etnikai alapon és szükségképen ellensége Oroszországnak is, Németországnak is.

Egy nép sincs, amely mindig győzött volna; ama nemzetek, amelyek a legtöbbet hadakoztak Európában, az angolok, a franciák és a németek, hol győztek, hol megvesztettek. Gyakran a vereség készíteti a népet a magábaszállásra és energiáinak felhasználására. Anglia nagyságát javarészt annak köszönheti, hogy törhetetlenül a napoleoni birodalom megdöntésére törekedett. Csak a tartós erőfeszítés és az állhatatosság emeli fel az emberiséget; a népeket is csak a kollektív erők folytonos munkája teszi nagygyá.

A népek jelenlegi csoportosulásában semmi tartósság sincs. A közös veszedelem idején egyre csak az örök szövetségről és a törhetetlen szolidaritásról beszélnek. Ezek azonban pusztán irodalmi kifejezések.

Noha Nagybritánia az az ország, amelynek legkevésbé kell háborúskodnia, mégis ő hadakozott a legtöbbet Európának úgyszólván valamennyi országával. Csak egy ország van, amely ellen sohasem volt szándéka háborút viselni, még akkor sem, amikor úgy látszott, hogy az olasz kereskedelmi köztársaságok versenyre kelnek vele és ez az állam: Olaszország. Ez arra vall, hogy Olaszország nincs és nem is lehet semmiféle ellentétben a brit politikával, sőt e két nemzet közt tökéletes egyetértés van a kontinentális európai politika kérdéseiben. Különböző okból egyikük sem kívánja, hogy a kontinensen egy államé legyen a hegemónia.

De Nagybritánia és Franciaország 1689 és 1815 közt hatvanegy esztendeig hadakoztak és 127 év alatt hatvanegy esztendeig halálos ellenségek voltak.

Minden nép számára bizonyos garancia, ha némiképen megerősödnek az általános felfogások, főként olyanok, amelyek tisztelőtlen tartják más nép tekintélyét és autonómiáját. Nincs nép, amely folyton győztes, vagy állandóan vesztes volna. Amikor a franciák I. Napoleon idején gúnyolódtak, hogy a német népben nincs meg a harcias szellem, mert csak filozófusokat és írókat adtak nagy számban a világnak, aligha vették volna komolyan, ha valaki megjósolja nekik,

hogy Németország rövidesen nagy katonai diadalt arat. 1815 után a szent szövetség országai nem hittek a forradalmi szellem újból való felébredésében és biztosra vették, hogy a béke tartós lesz Európában. 1871-ben a németek sem kételkedtek, hogy hosszú időre leverték Franciaországot. Most az antant államai hiszik rendületlenül, hogy Németországot tartós időre legyőzték.

Ami ma is a civilizáció érdeme, az ama normák, erkölcsi elvek, érzelmek és nemzetközi szabályok összessége, amely arra való, hogy mérsékelje az erőszakot és tűrhető formában, ha nem is mindig igazságosan, szabályozza a győztes és a legyőzött viszonyát, mindenekelőtt a legyőzött népek szabadságának és autonómiájának tiszteletbentartását.

A most kötött szerződések erkölcsi szempontból óriási visszaesést jelentenek valamennyi ezelőtt kötött szerződéssel szemben, mert Európát a civilizáció olyan időszakába vetik vissza, amelyről már rég azt hittük, hogy elmúlt. Ezenkívül veszedelmet is jelentenek. Mindenki nagyobb mértékben áll bosszút, mint aminő az elkövetett sérelem; ha tehát felteszszük, hogy a jelenleg legyőzött népek holnap győzők lesznek, az erőszak az állatiasodás és a barbárság milyen mélységbe fogja Európát sodorni.

Azért minden erőnket arra kell fordítanunk, hogy az eddigivel ellenkező úton járjunk, annál is inkább, mert a békeszerződéseket nem lehet megvalósítani és hogyha azt akarjuk, hogy a legyőzöttek legalább részben kárpótolják a győzők nagy veszteségeit, realisabb irányt kell követnünk, amelyet nem hat át annyira az erőszak szelleme.

Mielőtt megvizsgálánk a jelenlegi szerződések teljesíthetlenségének kérdését, hasznos dolog megállapítani, miként történt, hogy ezeket a szerződéseket az antantnak a háború során tett nyilatkozataival és Wilson tizennégy pontjával teljesen ellentétes szellem hatja át és érdemes figyelemmel kísérni azokat a tényeket, amelyek hat hónapon keresztül az antant és Wilson kijelentésétől a versaillesi szerződésig vezettek.

A történeteknek az a legfőbb oka, hogy megtartották a párisi konferenciát. A háború után Páris helyzete a legkevésbé sem volt alkalmas békekonferenciára. Az a két férfiú, aki az országot vezette, Poincaré, a köztársaság elnöke és

Clemenceau miniszterelnök, aki különben kettejük közül az elevenebb eszű és kevésbé zárkózik el az ellenfél argumentumai elől, e két férfiú olyan temperamentumos volt, hogy a konferenciának természetesen a legszélsőségesebb következményekkel kellett járnia. A győzelem olyan mértékű volt, hogy minden várakozást felülmúlt. Csak egyre vágyódott az a nép, amelyre rászakadt minden aggodalom, fájdalom és nélkülözés és amely egyik napról a másikra vonzolta a háborút, pusztán egy vágya volt, összetörni az ellenséget. Páris léghője izzott. A béke feltételeit olyan városban kellett megállapítani és az ellenségre rákényszeríteni, amely város néhány hónappal, sőt azt mondhatjuk, néhány héttel azelőtt a németek által feltalált legnagyobb kaliberű ágyuk célpontja volt és amely egyre az ellenséges repülőgépek lidérvnyomása alatt élt. Ma sem lehet még megmagyarázni, hogy Wilson elnök miért nem számolt azzal a helyzettel, amelynek ilyenformán be kellett következnie. Meglehet, hogy a lelkesedésnek az a tombolása, amellyel őt Párisban fogadták, azt a hitet keltette benne, hogy az egész nép csak őbenne bíz. Nyilván azt kellett hinnie, hogy az a fogadás, amelyben a háború döntő tényezőjének része volt, azoknak az elveknek szólt, amelyeket ő hirdetett a világ színe előtt. Amikor néhány hónap múlva Wilson általános közömbösség közepette eltávozott Franciaországból, kénytelen volt meggyőződni arról, hogy nem a népszerűségét, hanem a tekintélyét veszítette el, amely pedig a siker legbiztosabb tényezője a miniszterelnökök és mindenekelőtt az államfők munkájának. Az a béketárgyalás, amelyet néhány hónappal a háború után Párisban tartottak meg és amelyet majdnem kizáróan Clemenceau vezetésével francia elemek készítettek elő és irányítottak, az ilyen konferenciának szükségképp azzal az eredménnyel kellett járnia, amellyel tényleg járt, annál is inkább, mert Olaszország az első perctől kezdve távollartotta magát és Nagybritannia nem működhetett kellőképen közre, noha eleve látta az elkövetkező hibákat.

A békekonferenciának elsőbben is az egyensúly helyreállításának feltételeivel és a megélhetési viszonyok rendezésével kellett volna foglalkoznia. Valamennyi ország érdekében meg kellett volna keresni az élet ama feltételeit, amelyek lehetővé teszik a válság leküzdését a mérhetetlen rom-

lás nélkül, mert Európa gazdasági egység volt és ezt az egységet a háború felbomlasztotta.

Nem szándékozom a béketárgyalás történetét elmondani és szükségesnek tartom kijelenteni, hogy nem akarok felhasználni egyetlen olyan okmányt sem, amely hivatalos úton jutott a kezembe. A párisi konferencia lefolyásáról most már mindenki képet alkothat magának, miután J. M. Keynes megírta az ő nagyszerű könyvét a háború gazdasági következményeiről, Lansing Róbert, amerikai államtitkár, közreadta feljegyzéseit és Lloyd George, valamint Clemenceau részletesen nyilatkoztak parlamentjeikben. Politikai szempontból azonban a legérdekesebb dokumentum mindmáig Tardieu André könyve, a „La Paix“, amelynek előszavát Clemenceau írta és amely a tanácskozáson résztvevő francia delegátusok szempontjából azt a programot ismertette, amelyet Franciaország magának célul tűzött ki és el is ért. Ezt a könyvet, amely megmagyarázza az alapvető jelentőségű határozatok keletkezését, olyan dokumentumnak is tekinthetjük, amely a legszavahihetőbben megismertet bennünket a kongresszus munkájával. Tardieu ugyanis nemcsak tagja volt a francia békedelegációnak és nemcsak a békeszerződést írta alá, hanem ő készítette elő a tárgyalás tervezetét is és mint a miniszterelnök bizalmasa, a legfontosabb határozatokat is ő fogalmazta meg.

Wilson elnök azzal a gondolattal jött Párisba, hogy diadalra viszi a népszövetség programját. Teljesen tájékozatlan volt az európai kérdésekben, ingadozott csalhatatlanságában, de megvolt az a jóhiszemű meggyőződése, hogy a világ békéjén fáradozik, főleg pedig hogy öregbíti az amerikai Egyesült-Államok dicsőségét. Nem szabad kételkedni jóhiszeműségében, még kevésbé abban a képességében, hogy meg akart küzdeni azokkal a problémákkal, amelyeket akadémikus egyszerűséggel akart megoldani. Amikor Európába ért, még a sémáját sem készítette el annak az intézménynek, amelynek a népszövetségnek kellett lennie és az alapvető kérdések teljesen készületlenül találják. Az őt kísérő szakértők tömege, akik sokszor nem értették dolgukat, inkább arra voltak kötelezve, hogy Wilson tételeinek igazságát bizonyítsák, semmint előkészítsék azt az anyagot, amely megfontolt határozatok alapja lehetett volna.

Wilson aligha tehetett volna nagyobb hibát, minthogy Európában részt vesz a konferencia ülésein; egyénisége egyszerűen elvesztette minden tekintélyét és bizonyos mértékben felsőbbségét is. Olyan államfő volt már csak, aki résztvett a kormányfők tanácskozásain, amelyeken az egyik elnökölt. Az alsóbb lépcsőfokra kényszerített óriás ilyenformán elvesztette minden fenségét. Az a szertartásos tisztelet, amellyel Wilsont körülvették és az a szinte kényuras tekintély, amelyet egyik vagy másik határozatra gyakorolt, mitsem változtatott művének zürzavarán. Látszóan az ő felfogásának engedtek, holott eközben tudtán kívül ő mondott le programjáról.

Wilson nem ismerte az európai kérdéseket, ezért lassanként oda jutott, hogy észrevétlenül elfogadta a határozatok egész sorozatát, amelyek megtagadták a tizennégy pontot. Ezeket egymásután úgy terjesztették elő, hogy nem tűnt fel neki proklamációjával való ellentmondásuk.

Nagybritannia része Európának, de nem fekszik az európai kontinensen. Míg Németország, Franciaország, Olaszország, Ausztria, Oroszország, Magyarország, Hollandia, Belgium stb. ugyanazt az életet éli és összefüggő területen terül el, addig Nagybritannia az ő büszke szigetvilágában uralkodik. Azonban 1917 tavaszán és nyarán fölöttébb nagy aggodalmat állt ki, amikor a bűvárhajók a legveszedelmesebben működtek, borzalmas pusztításokat végezve és az angol védőszerkezetek hatástalannak bizonyultak. Amikor azonban Németországot legyőzték és Nagybritannia olyan flotta birtokában volt, amely jóval felülmúlja az összes európai flottákat együttvéve, a szigetország megint elkülönítette magát a kontinentális Európától.

Lloyd George, ez az eleven eszű és tisztafejű államférfiú, kétségkívül a legfigyelemreméltóbb alakja a párisi konferenciának. Ő kellemtelen helyzetben volt Wilson meghatározatlan és veszedelmes tételeivel szemben, mint amilyen például a tengerek szabadsága és Franciaország követelései, amely ország az elviselt brutális támadásokra visszagondolva, nem Európa újjáépítésére, nem igazi békére, hanem Németország viviszekciójára törekedett. Az első percben és az általános választás előestéjén Lloyd George is a legdurvább dolgokat ígérte, mint például a császár ellen való pert, az atrocitások

elkövetőinek megbüntetését, a háborús károk megtérítését, a legnagyobb és a legteljesebb jóvátételt, de ezek az 1918 decemberében tett kijelentések később összezsugorodtak szellemének csodálatos világossága előtt, akkor azonban már hiába igyekezett a konferenciát realisabb működésre bírni.

Olaszországnak, mint Tardieu szépíjtetés nélkül mondja, a békekonferencián semmi súlya sem volt. A miniszterelnökök és Wilson elnök találkozásain a társalgási forma divott, semmi készülődés, semmi mesterkélttség. Orlando keveset beszélt, Olaszországnak a konferencián való munkája teljesen a fiumei kérdésre szorítkozott s ezért a vitákon igen kis mértékben vett részt. Hármásban folyt tehát a párbeszéd, Wilson, Clemenceau és Lloyd George között. Az olasz kormány, amely 1915 májusában a londoni szerződés alapján avatkozott be a háborúba, sohasem gondolt arra, hogy Fiumét magának követelje, sem a háború előtt, amikor módjában lett volna a feltételeket megszabni, sem a háború alatt.

Az olasz közvélemény sohasem ismerte meg a londoni szerződés tartalmát. Az amerikai politika egyik legfelsőbb tényezője nyíltan panaszkodott nekem, hogy nem ismertették meg velök a londoni szerződést, amikor az amerikai Egyesült-Államok beavatkozott a háborúba, amely csak arra vonatkozott, hogy Európa egyik helyzetét szabályozza. Még nagyobb hiba volt, hogy a londoni szerződést nem ismertették meg Szerbiával, amely — súlyos körülményeit tekintve — nehézség nélkül elfogadta volna.

De, ami még súlyosabb, maguk az olasz miniszterek sem ismerték, csupán egy londoni folyóirat útján szereztek róla tudomást, amely a jugoszlávok szövetsége volt és a szöveget nyilvánvalóan Szentpétervárról kapta meg, ahol a bolsevikiek nyilvánosságra hozták. A londoni szerződés Olaszországban mindenki számára titok volt, mert szövegét csak a legfelsőbb tanács elnökei és a háborús kormányok külügyminiszterei ismerték. Tehát Olaszországban tulajdonképpen csak négy, vagy öt ember tudott róla és az is féltékenyen titkolta. És még azt sem lehet róla mondani, hogy megfelelt volna a nemzet eszményeinek, vagy a közvélemény felfogásának és talán még kevésbé a szükségletek észszerű felismerésének és Olaszország jövőjének.

Akik a londoni szerződést előkészítették, sohasem gondol-

tak Fiuméra, ellenkezően Horvátországnak akarták itélni, akár egyesülve marad Magyarországgal, akár elszakad tőle. Nem igaz, hogy azok, akik Olaszország képviselőjében a londoni szerződést készítették, lemondtak Fiuméről Oroszország vagy Franciaország ellenzése miatt. Nem volt ellenkezés, mert nem volt követelés sem. Oroszország és Franciaország képviselői hivatalosan közölték velem, hogy az ő kormányaik semmit sem elleneztek, mert még kérdést sem intéztek hozzájuk. Ellenben a fegyverszünet után a fiumei mozgalom ugyanazon olasz kormány kívánságára erőteljesen feléledt és feléledt nagyarányúan és önkéntelenül Fiumében is, amikor az újságok közlése révén kiderült, hogy a londoni szerződés Fiumét Horvátországnak ítélte.

Olaszország követelése kétségkívül semmiféle ellenzésre sem talált volna, ha a londoni szerződés Dalmáciának teljesen, vagy legnagyobbbrészt szlávok lakta sávjainak elszakítása helyett fiumei államot tervezett volna olyan feltételekkel, amelyek nemcsak az olasz nemzetiségű lakosságot, hanem az összes ott lakó népek gazdasági érdekeit is biztosítja.

A párisi béketárgyalás során Olaszország képviselői minden érdeklődésüket elvesztették ama problémák iránt, amelyek Európa békéjére, a legyőzött népek helyzetére, a nyersanyag szétosztására, az új államok szervezetére és a győzőkkel való összeköttetéseiire vonatkoztak. Elvesztették érdeklődésüket azért, mert teljes erejüket a fiumei kérdésre fordították. Egy pontban Olaszország alapos gyengeséget árult el, amikor háborús szerződésében nem követelte Fiumét, noha a háborúba való beavatkozásakor módjában volt a békefeltételeket megszabni és az antant akkoriban még nem rendelkezett az amerikai Egyesült-Államok nagyértékű segítségével, sőt már kételkedni kezdett Oroszország ellenállásában is. S megmagyarázhatatlan tévedés folytán az Egyesült-Államokkal szemben elmulasztotta leszögezni azt a napot, amelyen belépett a háborúba. Szerbiával szemben pedig elhallgatta azt a napot, amelyen legtöbbet tett az ő segítségére. Olaszország a tárgyalás során semmiféle irányt sem követett. A hármasszövetség háborújának kitörésekor magára hagyta szövetségeseit, Németországot és a kettős monarchiát, mert jogtalanak tartotta ezt a háborút. Tíz hónapig semleges maradt, majd önként, kényszerítő szükség nélkül beavatkozott

a háborúba. Nem tehetett egyebet, mint hogy megvédje s ünnepiesen hirdesse a demokrácia és az igazságosság elveit. Erkölcsi kötelessége volt, hogy elhagyja azt a két országot, amellyel harminchárom évig szövetségben élt; ezt az erkölcsi kötelességet nemcsak tiszteletreméltóvá, hanem elháríthatatlanná avatta az az igazságtalanság, hogy szövetségesei támadó háborút kezdtek. Nem lehetett Olaszország számára háborús ok, hogy visszaszerezze a nemzetnek az olasz területeket, mert már régen belépett a központi hatalmak szövetségébe, bár Ausztria-Magyarország kezén jogtalanul voltak olasz területek. Az olasz területeket csak a nemzetiségi elv érvényesülésekor csatolhatták volna az olasz királysághoz, háborús okul azonban nem szolgálhattak. Minden körülmények között Olaszországnak nemcsak legnagyobb erkölcsi kötelessége volt, de ő volt egyúttal a legilletékesebb arra, hogy hirdesse és fenntartsa mindazokat az elveket, amelyek az antant együttes kijelentései szerint a háború céljai voltak. Ez volt a teendője. Noha Olaszország a londoni szerződésben a legképtelenebb korlátozásokat vállalta és a legszerényebben írta körül a háború céljait, nem részesült a legyőzött országok gazdagságának szétosztásában, nem kapott részt a német gyarmatokból és nyersanyag nélkül fejezte be a háborút. Ezzel szemben Olaszországnak a párisi konferencián úgyszólván semmi jelentősége sem volt. Anélkül, hogy tisztában lett volna, hogy miért, vagy Franciaországot, vagy az amerikai Egyesült-Államokat követte, olykor pedig Nagybritanniát. Az elveket sehohsem érvényesítették. Olaszország volt a háborúskodó európai nagyhatalmak közt az az ország, amely gazdagságához mérten a legnagyobb veszteséget szenvedte s amelynek a legnagyobb erőfeszítésre volt szüksége, hogy megszabaduljon a reá nehezedő rettenetes terhektől. S ő mégis távol állt a fontosabb határozatoktól. Hozzá kell még fűznünk, hogy ezeket akkor hozták — március 24. és május 7-ike közt —, amidőn Olaszország képviselői távol voltak, vagy amikor visszatértek Párisba anélkül, hogy hívták volna őket; elutaztak, noha nem tudták, hogy miért és vissza kellett térniök akkor, amikor senki sem kívánta.

A kérdések lényegére éppen március 24-én tértek rá a kevésbbé fontos viták egész sora után, amely főként a nemzetek szövetsége körül forgott; ez megszületett, mielőtt a nemze-

tek kialakultak és életképesek lettek volna. Mondhatjuk azt is, hogy az egész szerződést, a területi kérdéseket, a pénzügyi, gazdasági és gyarmati kérdéseket, március 24. és május 7-ike közt intézték el. Eppen abban az időben, amikor az olasz delegátusok a fiumei kérdés miatt jónak látták a konferenciától visszavonulni, ahová hivatlanul tértek vissza. S Olaszországban akkor a manifesztációk mind Wilson ellen irányultak, amiről nem lehet mondani, hogy a kormány nem felelős értük. A békeszerződés munkájában valamennyi győztes állam közül Olaszországot vették legkevésbé figyelembe, jóllehet erejéhez viszonyítva éppen ő szenvedte a legnagyobb veszteséget. Jóformán egészen félretolták.

Meg kell állapítani, hogy a legfontosabb döntéseket — úgy a fegyverszüneti szerződés, mint a békeszerződés készítésekor — ötletszerűen hozták. Sőt a legkomolyabb elhatározásokat mindig látszólag egészen jelentéktelen kérdések előzték meg. Tardieu könyvéből tudjuk például, hogy 1918 november 2-án, amikor a különböző nemzetek képviselői összegyűltek Párisban, hogy megállapítsák a fegyverszüneti szerződés feltételeit, minden ok nélkül a kártérítés kérdésében határoztak. Érdemes leközölni a könyv idevágó részét, amely a jegyzőkönyvből való:

CLEMENCEAU: *Most a kártérítés kérdésére szeretnék rátérni. Nálunk Franciaországban nem értenék meg, ha a fegyverszüneti szerződéshez nem fűznénk záradékot erről a kérdéstről. Önöktől csak a három szó hozzáadását kérem minden magyarázat hozzáfűzése nélkül: „a károk megtérítése“.*

A következő párbeszéd fejlődött ki:

HYMANS: *És ez fegyverszüneti feltétel volna?*

SONNINO: *Inkább békefeltétel.*

BONAR LAW: *Felesleges a fegyverszüneti feltételekhez olyan záradékot fűzni, melyet nem lehet rövid időn belül megvalósítani.*

CLEMENCEAU: *Én csak az elvet akarom felemlíteni. Önöknek nem szabad arról megfeledkezniük, hogy a francia nemzet egyike azoknak, amely a legtöbbet szenvedett. Tehát bajosan értené meg, miért nem teszünk említést erről a záradékról.*

LLOYD GEORGE: *Ha önök figyelembe veszik a száraz-*

földi károk megtérítését, akkor meg kell említeni az elsülyesztett hajókért járó kártalanítást is.

CLEMENCEAU: *En mindent e három szóban foglalok össze: „a károk megtérítése“. Kérem a tanácsot, képzelje magát a francia nép hangulatába . . .*

VESNICS: . . . és a szerbekébe: . . .

HYMANS: . . . és a belgákéba . . .

SONNINO: az olaszokéba is . . .

HOUSE: *Minthogy ez a kérdés mindannyiunk számára fontos, azt indítványozom, fogadjuk el Clemenceau úr indítványát.*

BONAR LAW: *Ezt már kimondtuk Wilson elnökhöz intézett levelünkben, aki közölni fogja Németországgal. Felelges megismételni.*

ORLANDO: *En elvben elfogadom, bár az Ausztriával kötött fegyverszüneti szerződésben nincs róla szó.*

Erre a záradékot — „A károk megtérítése“ — elfogadták.

Klotz azt indítványozta, hogy a záradékot így vezessék be: A szövetségesek és az Egyesült-Államok fentartják maguknak a jogot minden utólagos igényre és kártalanításra. Igy is határoztak.

Ha én is közölhetném ama tárgyalások jegyzőkönyveit, amelyek a különböző békeszerződéseket előkészítették, mint ahogy Poincaré és Tardieu nyilvánosságra hozták a titkos okmányokat, kitűnne, hogy lényegében egyetlen eljárás sem különbözött egymástól, akármilyen kérdésről is volt szó. De vizsgálgassuk csak tovább azokat a jegyzőkönyveket, amelyeket Tardieu szóvá tesz.

A károk megtérítésének kérdése nem volt fegyverszüneti feltétel, nem is fogadták el. Clemenceau azonban visszatért rá, még pedig pusztán a francia közvélemény iránt való tiszteletből. Csak három szó leírásáról volt szó: *a károk megtérítése*. Viszont igaz, hogy ez a három szó egész irányt szabott meg és az is igaz, hogy nem volt róluk szó sem az antant különböző jelentéseiben, sem Wilson elnök tizennégy pontjában, sem abban a fegyverszüneti szerződésben, amelyet Olaszország és Ausztria-Magyarország kötött. Wilson tizennégy pontos javaslatában a károkra vonatkozóan csak a következő követelésekre szorítkozott: 1. Belgium helyreállítása; 2. a

háború által feldúlt francia területek helyreállítása; 3. Szerbia, Montenegró és Románia kártalanítása a háború pusztította területekért. Wilson elnök javaslatában nem volt semmiféle más követelés, vagy határozat. Ellenben a károk megtérítése kifejezés, amelyet később alkalmaztak, mindennemű tengeri vagy szárazföldi kár megtérítésének követelését magában foglalta.

Belgium, Olaszország és Nagybritannia képviselői megjegyezték, hogy békefeltételről és nem fegyverszüneti feltételről van szó. Clemenceau azonban a francia népre való tekintettel a figyelem kérdését csinálta belőle. A franciák nem értenék meg, ha nem utalnak rá; nem pontos meghatározásról, hanem csupán szóról van szó. Kérem Önöket, mondotta Clemenceau, képzeljék magukat a francia nép hangulatába. Erre Nagybritannia képviselője megjegyezte, hogy praktikusabb tisztázni, hogy a bűvárhajók és az aknák által okozott hajókárokért kártalanítás jár-e, mire mindenki emlékezetbe idézte a maga kárát. A szerb, a belga és végül olasz. Az amerikai delegátus, House, aki kevésbé értette ennek a követelésnek célját és súlyát, azt mondotta, hogy ez mindenkire nézve fontos kérdés, Amerika azonban a köztársaság elnöke révén már kijelentette, hogy lemond mindenféle jogcímen járó kártérítésről.

Igy történt, hogy véletlenül állapították meg a kártérítés elvét, amely pont ellenkező szellemmel hatotta át a békeszerződést, mint amilyen az antant és az Egyesült-Államok kijelentésében megnyilatkozott. Hasonló ötletszerűséggel állapították meg mindazokat a határozatokat, amelyek a békeszerződésben vannak és amelyeknek célját nem lehet megérteni, ha csak azokból a gazdasági hatásokból nem, amelyeket okoztak.

A versaillesi békeszerződés 231. szakasza azt mondja, hogy a szövetséges és társult hatalmak kijelentik és Németország elismeri, hogy Németország és szövetségesei felelősek mindazokért a veszteségekért és károkért, amelyeket a szövetséges és társult kormányok és állampolgárai ama háború következtében szenvedtek, amelyet Németország és szövetségeseinek támadása reájuk kényszerített.

A sain-germaini békeszerződés 177. szakasza hasonlóképpen megállapítja, hogy a szövetséges és társult hatalmak

kormányai kijelentik és Ausztria elismeri, hogy Ausztria és szövetségesei felelősek stb. stb. Ez a kijelentés valamennyi szerződésben megvan. Nem volna azonban semmi jelentősége, ha csak történelmi és filozófiai nem, ha nem követné egy másik szakasz, amelyben a szövetséges és társult nagyhatalmak elismerik, hogy a legyőzött állam (Németország, Ausztria, Magyarország, stb.) nem rendelkezik kellő segítőforrásokkal, hogy teljesen megtérítse a veszteségeket és károkat, figyelembevéve, hogy e források folytonosan csökkennek, ami a szerződés más határozatainak következménye. Mindazonáltal a szövetséges és társult kormányok követelik és a legyőzött állam magára vállalja, hogy a szerződésben megállapított módon megtérítettnek mindama károk, amelyet mindegyik győztes állam polgári lakosságának javaiban szárazföldön, vízen és levegőben történt támadással okozott, továbbá a szerződésben kijelölt ama károk, amelyek a háborús terhek nagy részét teszik (a katonáknak és családtagjaiknak járó nyugdíj, vagy kártalanítás, a háború során mozgósított katonák családjainak megsegítése stb.).

Mi sem feleslegesebb, sőt ügyetlenebb dolog, mint az ellenség leverése után a torkára szorítani a kést és hangoztatni, hogy az összes igazságtalanságokat ő követte el. Az ilyen kijelentésnek nincs eredménye. Sem a győztre, mert nem tulajdoníthat jelentőséget olyan kijelentésnek, amelyet csak az erőszak szentesít; sem a legyőzöttre, mert tudja, hogy erkölcsileg nem ér semmit valakit olyasminak kijelentésére kötelezni, aminek teljesítésében nem hisz; sőt még a harmadikra sem, mert tisztában van vele, hogy milyen körülmények közt történt az ilyen kijelentés. Lehetséges, hogy Wilson elnök erkölcsi okot akart találni, nem mondom, hogy erkölcsi alibit, mindama feltételeknek a szükség által kényszerített elfogadására, amelyek megtámadták azokat az elveket, amelyeket ünnepiesen hirdetett és amelyeket az ő népe, az amerikai demokrácia ünnepi kötelezettségül vállalt.

Németország és a legyőzött országok elfogadták a rájuk kényszerített feltételeket, ami által legkevesebb sem kötötték le erkölcsi jövőjüket. A jövőben azonban nevetni fognak a szerződéseknek azon az új formuláján, amely inkább az ellenség tönkretetésére, mint biztos előnyök megszerzésére

irányuló mérhetetlen és képtelen követeléseket akar igazolni és azt hitte, hogy érvényesülni fog olyan kijelentés, amelynek nincs semmi értéke.

Bár mindig a legnagyobb ellenszenvvel viseltetem a német imperializmus iránt, akárcsak a nemzetiségi túlzások iránt, amelyek most a háború után minden országban dúlnak és mivel mindenütt egyformán fordulnak elő, megsemmisítik egymást, mert valamennyi népnek a legnagyobb kárt okozzák, még sem mondhatom, hogy kizáróan Németország és szövetségesei felelősek a háborúért, amely feldúlta Európát és megrontotta a világ életét. Ez a kijelentés, amelyet a háború során mindannyian tettünk, háborús fegyver volt, de senkisé is állíthatja, hogy komoly és tisztességes argumentum-számba mehet a háború után.

Az összes diplomáciai okmányok, egyezmények és a háborút megelőző jelentések őszinte és pontos tanulmányozása arra az ünnepi kijelentésre készítet, hogy a háborúért való felelősség nemcsak a legyőzött országokat terheli. Németország talán akarta a háborút és nagy ipari érdekeinek nyomása alatt, mint amilyen például a vasipar, készült is rá; felelős a sajtóért és a legizgatóbb közleményekért, de különböző mértékben valamennyi háborúskodó ország részes a felelősségben. Nem igaz, hogy Európában két különböző és ellenkező erkölcsi felfogással bíró csoport volt: egyfelől Németország, Ausztria-Magyarország, Törökország és Bulgária, amelyek felelősek a támadásukkal kikényszerített háborúért; másfelől a békeszerető népek, akik nem kívántak egyebet, mint békében továbbfejlődni. Nem igaz, hogy az egyik részen deszpota népek voltak, a másik részen pedig az összes szabad és független nemzetek: Angliával, Francia országgal, Olaszországgal, az amerikai Egyesült-Államokkal ott volt Oroszország, amely ha nem is a legnagyobb, de mindenesetre igen nagy felelősséggel tartozik a történelemért. Nem igaz az sem, hogy a háborút megelőző évtizedben a központi hatalmak, vagy jobban mondva a hármas szövetség országainak fegyverkezése többre került, mint azokban az államokban, amelyek később Európában az antantot tették.

Nem igaz, hogy csak Németországnak voltak imperialista háborús céljai és hogy az antant országai a hódítás vágya nélkül vettek részt a háborúban. Eltekintve mindattól,

ami a háborút követő szerződésekből történt, gondoljunk csak egy percre arra, mi történt volna, ha Oroszország nyert volna meg a háborút és nem bomlik szét a győzelem elbűstésén. Oroszország kapta volna meg az egész XVIII. századbeli Lengyelországot (a cár proklamációja értelmében látszólagos autonómiával), birtokába került volna az egész európai Törökország és Konstantinápoly, valamint Kisázsia jó része. A cári Oroszország, a világ legóriásibb birodalma, ahol a lakosság fele már amúgy sem volt orosz, újabb területekre tett volna szert újabb nem orosz lakossággal és a legnehezebb helyzetbe sodorta volna a Földközi-tenger népeit, első sorban Olaszországot.

Senkisémondhatja, hogy a háborút megelőző évtizedben Oroszországnak kisebb része van, mint Németországnak Európa felfordításában és tönkretételében. A szerb kormány Oroszországra támaszkodva állandóan bonyodalmakat okozott és folyton ellenségeskedett Ausztria-Magyarországgal. Oroszország és Ausztria-Magyarország egyformán okozta azokat a villongásokat, amelyek a Balkánt forrongásban tartották és a keleti expanziós politika maga ellen hívta ki Európa legnagyobb nemzeteit.

A népek felfogása és az események megítélése nagymértékben változékony, mert a parlamentáris politika és a sajtó nem adnak erre biztos alapot. Elég visszaemlékezni arra, hogy az angol, francia és az olasz sajtó az elmúlt 10 esztendőben mennyire különbözően ítélte meg Szerbiát: a szerb népről hol mint gonosztevőkről, hol mint hősookról emlékezett meg, egyszer gyilkosok, máskor mártírok népe volt. Egyszer senkisémondta akart Szerbiával érintkezni, máskor mindenki magasztalta.

Azok az okmányok, amelyeket Németországban, Hollandiában és a semleges államokban közzétettek és amelyeket a moszkvai kormány különböző alkalommal nyilvánosságra hozott, azt bizonyítják, hogy nemcsak a középponti hatalmak, hanem — és nem kisebb mértékben — a többi államok is készültek a háborúra és meg voltak győződve arról, hogy el fog következni. Mindörökre megmagyarázhatatlan, hogy Oroszország miért szánta rá magát a legkomolyabb lépésre, az általános mozgósításra, amely nem volt és nem is lehetett másztán óvatossági rendszabály. Kétségtelen, hogy az orosz

mozgósítás még az osztrák mozgósítást is megelőzte. Helyesen mondotta Lloyd George 1920 december 23-án az események alapos vizsgálata után és a háborús bosszúvágy megszűntével, hogy a háború alkalmasint úgy tört ki, hogy igazán egyetlen kormány sem kívánta: bizonyos módon mindannyian belecsúsztak, beleszédültek, beléje botlottak.

Feltétlenül ki kellett törnie a háborúnak, amikor Európában három olyan birodalom volt, mint Oroszország, Németország és Ausztria-Magyarország és ez a három birodalom két táborra oszlott. Előbb vagy utóbb elkerülhetetlen volt a háború. Oroszország Európára nézve a legnagyobb veszedelem és a legnagyobb fenyegetőzés volt és ami elkövetkezett, annak egyik vagy másik formában be kellett következnie. Az örült óriást egy intelligencia nélkül való ember őrizte s olyan lelkiismeretlen banda, amely javarészt a régi rendszer híve volt.

Európa valamennyi országa osztozik a felelősségben, még Olaszország is. Bajos megmagyarázni, hogy 1911-ben Olaszország miért vonult be Tripoliszba olyan körülmények között, ahogyan bevonult, ami előidézte az olasz-török háborút. Ez viszont a balkáni háborút és Szerbia kalandos politikáját szülte, olyan epizódot, amely nem volt ugyan az európai háború oka, de mindenesetre incidense.

Amikor ma már nyugodtan szemléljük a libiai kalandot, azt mondhatjuk, hogy nem volt más eltévelyedésnél. Líbia óriás homoktartály és nem volt és ma sincs semmi értéke. Tripolitania, Cirenaica és Fezzan nem bir még kilencszázezer lakossal sem és most tíz esztendő után egy harmada sincs Olaszország tényleges fenhatósága alatt. Líbia Olaszországnak — összeszámítva a háború és a megszállás költségeit — sok milliárdjába került; ezenfelül még sokáig csak passzív tétel lesz nemzeti életében. Olaszország ezekkel a milliárdokkal, amelyek javarészt a háború előtt költötte el, rendezhette s kihasználhatta volna mérhetetlen vizgazdaságát és ma már általában közömbös volna reá nézve a szénkérdés, amely szinte szolgaságba hajtja. Az igazi nemzeti politika az lett volna, ha inkább kívívja gazdasági függetlenségét, semmint hogy mérhetetlen területet szerez meg magának. A tudatlanok Olaszországban úgy írták le Líbiát, mintha az ígéret földje volna, sőt a királlyal egyik trónbe-

szédjében még azt is elmondatták, hogy Libia felszívhatja a kivándorlók egy részét. Ez már az őrültség tünete, mert Líbiának sem mezőgazdasági, sem kereskedelmi, sem katonai szempontból nincs értéke. Csupán a kiadások csökkentésével és a közigazgatás rendszerének teljes megváltoztatásával lehet elérni, hogy Libia egykor ne legyen passzív tétel. Ha Olaszország most már nem hagyhatja el Líbiát, a lakosságra való tekintettel is mindig fel kell vetnie a kérdést, miért foglalta el és miért tette ezt erőszakos formában, amikor a török kormánytól könnyen megkaphatta volna az engedménynek egész sorozatát.

Olaszország számára ma is elég súlyos politikai felelősség az impulzív libiai vállalkozás, amelyet két szövetségese, Ausztria-Magyarország és Németország felfogása, valamint Anglia és Franciaország kívánsága ellenére vitt véghez.

Az európai bonyodalom egész sor mozgalomnak, aspirációnak és agitációnak volt a következménye. Senki sem tagadhatja és a legfelvilágosultabb emberek, mint például Lloyd George, is beismerik, hogy Franciaország és Nagybritannia is magára vállalta magatartásával a nagy felelősség egy részét. Egyszerűen nem igaz, ha azt állítják, hogy a multban nem gondoltak soha a háborúra. Nem lehet tagadni továbbá, hogy a háború előtt és a háború után nyilvánosságra hozott diplomáciai okmányokból az derült ki, hogy főleg az imperialista Oroszországban volt olyan helyzet, amely rövid időn belül szükségképen háborúra vezetett. A Balkánon, elsősorban is Szerbiában, Oroszország volt az, amely cinikusan és szemérmetlenül vesztegetett és fokozta és támogatta mindazokat a villongásokat, amelyek Ausztria-Magyarország ellen irányultak. Az orosz politika Szerbiában igazán bűnös volt. Németországban általános volt az a meggyőződés, hogy Oroszország háborúra készülődik. Felesleges elmondani, hogy Miklós cár pacifista ideáinak nem volt semmi jelentőségük sem. Illuzió azt gondolni, hogy az abszolutisztikus monarchiákban a látszólag autokrata uralkodó a saját belátása szerint cselekszik. Majdnem mindig azoknak nézetét vallja, akik őt körülveszik. Az események híre nem a maga eredeti voltában jut hozzá, hanem környezetén átszűrve. Oroszország őrült óriás volt, aki már a jelenlegi forradalom előtt sok jelét adta őrületének. Nem áll, hogy egy egész országot egyszerre

ellepethet a kollektív örület, mint aminő három év óta Oroszországban dúl. A bolsevizmus és az erőszak csírái az antokrata rendszerben rejlettek. A bolsevizmust nem tudták a mi nyugati felfogásunkkal megítélni, mert az nem egy nép forradalmi mozgalma, hanem, mint azt már egyszer mondtam, a keleti ortodoxok vallási fanatizmusa, amely be volt oltva a cári despotizmus törzsébe. A centralizáció és a bürokratikus bolsevizmus az imperialista politika ugyanolyan módszereit követi, aminőket a cár használt.

Kétségtelen, hogy Németországot terheli a nagyobb felelősség a háborúért és ha nem is, mint ahogy a szerződéses állítják, az egyetlen felelős ország, azért mégis a legnagyobb mértékben felelős. A császárnál és az őt körülvevő emberekénél sokkal nagyobb felelősség terheli a katonai kasztot és a nehézipar néhány csoportját. Von Bernhardi tábornok perverz könyvei és a többi hasonlóan visszataszító közlemény nem elméleteket, hanem az egész katonai kaszt reális aspirációit és tendenciáit fejezik ki. Senki sem tagadhatja, hogy Németországnak a polgári kormány ellenőrzése alatt nem volt igazi szociáldemokráciája, de volt katonai kasztja a szociális élet minden kiváltságával és kivételes helyzetet élvezett az állami életben. Ezt a kasztot úgy nevelték, hogy az erőszakot a nagyság és a hatalom eszközéül tekintette. Ha egy ország annyi évig eltűrte von Bernhardi tábornok katonai és társadalmi elméleteit és II. Vilmos császár vétkes és balga deklamációit, ellenségeinek a legrettenetesebb fegyvereket kovácsolta önmaga ellen. Azoknak az osztályoknak, amelyek oly sokáig uralkodtak Németországban, nincs joguk panaszkodni azon, ami most hazájukban történik.

De a nagy, munkás és kitartó német népnek, amely fegyelmezetten és hallgatagon szolgált, mindenesetre megvan a joga arra, hogy megfigyelje mindazt, ami most az igazságosság megtagadásaképpen történik. Az egyik legkiválóbb és legelfogulatlanabb európai államfő elmondott nekem egyetmást Vilmos császárról. Nem csinált titkot a császár jelleméről és szellemi képességeiről táplált csekély véleményéből és kijelentette, hogy az ő meggyőződése szerint a császár nem kívánta a háborút, de nem is akarta elkerülni, amikor ezt még megtehetette volna.

Tény az, hogy Németországban nem igen tartottak

Franciaországtól. Amikor vagy tíz esztendővel ezelőtt Németország legintelligensebb külügyminisztere, Kinderlen Wächter, aki talán leginkább ellenezte a háborút, lefestette előttem a helyzetet, csak Oroszország miatt táplált aggodalmakat. Oroszország kezdett is volna háborút és elő is kellett készülnie az összeütközésre vagy megállapítani az időt, mikor lesz biztos a győzelem, ha közben a feltételek nem változnak meg. Németországnak semmi oka sem volt Franciaországgal háborúba keveredni attól kezdve, amikor az ipar, a kereskedelem és a hajózás terén felsőbbbségbe került. Igaz, hogy a nehéziparnak voltak örült képviselői, akik lenézéssel beszéltek a francia vasiparról és támogatták a szélsőséges sajtót, mint ahogy most van Franciaországban sok nagyiparos, aki megkívánja a német szenet, amelyet a lehető legnagyobb mértékben akar Németországtól megkaparítani. A német intelligencia, a vezető politikusok és a katonai kaszt csak Oroszországtól tartottak.

Németország nemcsak politikai hibákat követett el, hanem súlyos gondokkal is küzdött. Lakossága fölöttébb nagy számú, segítőforrásai pedig korlátoltak voltak. A nemzetek versenyébe későn lépett be és ezért nem rendelkezett sok gyarmattal. Éppen ezért Oroszországnak Konstantinápolyra irányuló tartós aspirációiban a kelet felé terjeszkedő politikának veszedelmét látta.

Egyébként az a három nagy birodalom, amely a háború előtt a népesség száma és területének nagysága szempontjából Európa legnagyobb részét uralta, csak egy eszközzel rendelkezett a háború elkerülésére és ez az volt, hogy szövetségben egyesül vagy legalább nem lép más szövetségbe. Abban a pillanatban, amikor ez a három birodalom két szövetségben helyezkedett el, elkerülhetetlen volt, hogy nyíltan ki ne törjön az erőszak, a fondorkodás és a korrupció, amelyben mindannyian részt vettünk. Figyelembe kell ugyanis vennünk, hogy mindegyik birodalomban hatalmas volt a katonai kaszt és a legfontosabb határozatokat az a kevés ember hozta, aki nem volt felelős semmiféle parlamentnek. Oroszország ezenfelül — hagyományos politikáját követve — az Adriától az Égei-tengerig politikai hatáskörébe akarta vonni az összes szláv népeket, Ausztria pedig a kettős monarchia keretében meg akarta teremteni

a harmadik szláv királyságot. Bismark rég megértette, hogy ha Németország és Oroszország ellentétbe jön, akkor háború keletkezik.

A népek, akárcsak az egyének, nem igen értik meg konkrét esetben azokat a szociális fogalmakat, amelyeket erőszaknak és jognak, tisztességnek és rosszhiszeműségnek, igazságosságnak és csalárdságnak nevezünk. Mindegyik népnek más a felfogása az erkölcsről, de egyik sem képviseli csak a jót, vagy csak a rosszat, egyik sem csak a brutalitást, vagy a civilizáció képviselője. Ma már csak mosolygásra készítetnek ezek a háború során hangoztatott balga frázisok, amelyek szerint, mint az antant egyik miniszterelnöke mondotta, a háború döntő összecsapás volt az autokrácia és a szabadság közt, a gonoszság és az erőszak küzdelembe szálltak a jó és a jog tündöklő hatalmaival. Mindez banális szavalás. Lehet, hogy háborús szükség volt és helyes volt őket felhasználni; aki a létért harcol, az felhasználja az összes rendelkezésén levő eszközöket, aki veszedelemben forog, az nem válogat a fegyverekben, hanem felhasználja azt, amely keze ügyébe esik. A háború során talán szükség volt arra a propagandára, amelyet a középponti hatalmak ellen folytattak, az ellenség gonosztetteinek akárhányszor túlzó leírására, arra az állításra, hogy mindenben Németország a hibás, arra a beállításra, hogy az atrocitás a német nép jellemző szokása és talán szükséges volt, hogy nevéssenek a német kulturán, amely olyan, mint az a folyadék, amely az erkölcsi veszettség bacillusait terjeszti szerte-széjjel. Az ellenség által használt fojtó gázra nemcsak ugyanolyan gázarádattal történt a felelet, hanem még olyan propagandával is, amelynek az volt a célja, hogy még jobban ártsen és tényleg nem kevésbé ártott, mint a tankok és a tengeri blokád. Magam is beszéltem így, amikor a háború során tagja voltam a kormánynak. Én is megvádoltam Németországot, hogy tudva és akarva öldököl.

A háború után azonban békefeltételül csak olyasmit lehet megszabni, ami tartós békére vezet, vagy legalább is tartósabbra, mint civilizációnk jelenlegi állapota.

1917 január 22-én, mikor Wilson elnök az amerikai szenátusban kifejtette azokat az okokat, amelyek miatt a háború befejezését indítványozta, azt hangoztatta, hogy a legnagyobb

veszedelem volna olyan béke, amelyet a győzelem után rákényszerítenek a legyőzött népekre. Abban az időben azt mondták, hogy ne legyen se győztes, se legyőzött.

A győzelem után a legyőzöltre ráerőszakolt béke az ellenségnek oly megalázását jelentené, oly elviselhetetlen áldozatokat róna rája és oly bosszúvágyat ébresztett volna benne, hogy ez a béke nem tartós, de futóhomokra épített béke volna.

Különös, hogy Wilson elnök, aki mindezt Amerikában oly világosan látta, Európába érve fokról-fokra feladott minden ellentállást és olyan békének felelősségét vállalta magára, amelyet az amerikai nép el nem fogadhatott.

1919 tavaszán, közvetlenül a legfontosabb határozatok előtt, Lloyd George a békekonferenciának a következő című memorandumot adta be: Egynémely megfontolás a békekonferencia számára céljainak végleges megfogalmazása előtt.

Az erőszak megnyilatkozásai után, amikor körülötte nem a békét, hanem Németország viviszekcióját határozták el, Lloyd George eleven szelleme tudatára ébredt annak, hogy nem az igazi békét készítik elő.

1919 március 25-én Lloyd George a párisi konferenciának ezt a memorandumot adta át:

Ha a nemzetek kimerülnek a háborúban, amelyre minden erejüket fordították, amelyben elvéreztek és letörttek, nem nehéz felépíteni olyan békét, amely túlélhetné a háború borzalmaival gazdagodott nemzedéket. A hősiesség és a dicsőség példája csak azt csábítja, aki nem ismeri a háború szenvedéseit és rémségeit. Ezért elég könnyű olyan békét tervezni, amely legalább harminc évig tart.

Amikor már meghaltak mindazok, akik saját tapasztalatukból tudják, hogy mi a háború, akkor már jóval nehezebb olyan békét előkészíteni, amely ne idézzen elő újabb harcot.

A történelem mutatja, hogy minden olyan béke, amelyben a győzelmes nép államférfiainak és diplomatáinak diadalát ünnepelte, még ha mérsékelt szellemű is, idővel bebizonyítja, hogy nem volt eléggé elővigyázatos és a győztre csak veszedelmet hozhat. Németország azt hitte az 1871-iki békéről, hogy nemcsak saját biztonságát, hanem állandó felsőbbtségét is megőrizheti vele. A tények épp az ellenkezőjét bizonyított-

ták. Franciaország maga mutatta meg, mennyire tévednek azok, akik azt mondják, úgy le lehet Németországot gyöngíteni, hogy még védekezni se tudjon. Franciaország győzedelmes szomszédjához mérten évről-évre gyengült, voltaképp azonban egyre hatalmasabb lett. Virrasztott Európa fölött és szövetséget kötött azokkal, akiket Németország megbántott vagy megfenyegetett. Nem szűnt meg a világot a német veszedelemre állandóan figyelmeztetni és végül sikerült is sokkal hatalmasabb szomszédján győzedelmeskednie, aki őt olyan brutálisan eltaposta.

Németországot megfoszthatták gyarmataitól, hadseregét rendőrséggé teheték és tengerészetét az egyötödére csökkentették, mégis módot fog találni arra, hogy legyőzötől kártalanítást követeljen, mert alapjában azt fogja érezni, hogy az 1919-iki béke igazságtalanul bánt vele. Elmúlik az a benyomás, az a mélységes benyomás, amelyet négy év példátlan vérengzése az emberiség lelkébe vésett; el fog tűnni azokkal a szivekkel, amelyeket megsebzett a nagy háború rettenetes kardja. A béke a jövőben csak akkor lesz tartós, ha a népeknek nem lesz többé okuk az elkeseredésre, amely forrongásban tartja a patriotizmust és az igazságosság szellemét. A mi feltételeink lehetnek szigorúak, lehetnek kiméretlenek és lehetnek hajthatatlanok is, de ugyanakkor lehetnek oly igazságosak, hogy az a nép, amelyre kiszabjuk, kénytelen legyen elismerni igazságos voltukat. De a győzelem órájában elkövetett igazságtalanságot és a semmibevevő gögöt sohasem felejtik el, sem meg nem bocsátják.

Ez okból fölöttébb ellenzem, hogy a német uralom alól több németet szakítsanak el, mint amennyit elkerülhetetlenül szükséges. Nem tudok a jövőre nagyobb háborús okot elképzelni, mint ha a német népet, amely a világ legerőteljesebb és leghatalmasabb fajának bizonyult, kis államokkal akarják körülvenni, olyan népek kis államaival, amelyeknek a múltban soha saját kormányuk nem volt és ahol mindenütt nagy tömeg német lakik, amelynek egyetlen vágya az anyaországgal való egyesülés. A lengyel bizottságnak az a javaslata, hogy 2,100.000 németet helyezzenek olyan nép uralma alá, amelynek más a vallása, és amely egész történelme során sohasem tudta szilárd autonómiára való hivatottságát kimutatni, az én véleményem szerint Kelet-Európában előbb vagy utóbb új háborút fog előidézni. Amit a németekről mondtam, az áll a magyarokra is.

Európa délkeleti részében sohasem lesz béke, ha minden államocskában, amely most megalakul, nagy magyar irredentizmus fejlődik ki. Vezető elvül tűzném ki, hogy amennyire emberileg lehetséges, el kell kerülni a különböző fajoknak az anyaországtól való elválasztását és azt hiszem, hogy e kritériumnak meg kell előznie a stratégiai, gazdasági és közlekedési szempontokat, amelyeket más módon is ki lehet egyenlíteni. Másodszor azt indítványozom, hogy a kártérítés fizetésének tartama szűnjék meg, ha lehetséges, azzal a nemzedékkel, amely a háborút viselte.

Hogy ne legyen semmi ok, amely harminc éven belül új háborút idézhetne elő, van még egy más szempont is, amely miatt még inkább érdekünk a tartós béke. A nemzetek jelenlegi viszonyaiban van egy elem, amely miatt a mi helyzetünk nem azonos az 1815 után bekövetkezett állapottal. A napoleoni háborúk után a népek szintén ki voltak merülve, de a forradalmi szellem ugyanabban az országban emésztette fel erejét, amelyben támadt. Németország, legalább ideiglenesen, kielégítette népének jogos követeléseit a gazdasági reformok egész sorozatával, amelyet államférfiainak bátorsága, előrelátása s nagy ügyessége sugalmazott. A cár is engedelmzett Oroszországban nagy reformokat, abban az időben azonban ezek még koraiak voltak az olyan vad nép számára. Ma azonban egészen másként fest a helyzet. A forradalom még gyermekkorát éli; Oroszországban még a legszélsőbb terror uralkodik. Egész Európát a forradalom szelleme hatja át. A munkásság nemcsak elégedetlenkedik, hanem dühvel és forrongva gondol a háború előtti állapotokra. A nép Európa végétől a másikkig mindenütt kételkedik minden politikai, társadalmi és gazdasági rendszerben. Némely államban, mint Németországban és Oroszországban, ez a nyugtalanság nyílt lázadásban nyilatkozik meg; más országokban, mint például Nagybritanniában, Franciaországban és Olaszországban, viszont sztrájkokban és az általános munkakerülésben nyilvánul, ami mind olyan tünet, hogy szociális és politikai változásokat és a bérek emelését kívánják.

E nyugtalanság jó része igen üdvös. Sohasem tennénk szert tartós békére, ha vissza akarnók állítani az 1914. évi viszonyokat. De azért nagy veszedelem, ha a tömegeket a szélső elemek karjába hajtjuk, akiknek az az alapelvük, hogy

az emberiséget az egész mai társadalmi rend rombadöntésével kell megújítani. Oroszországban ezek az emberek győztek. Am a győzelem ára rettenetes volt. A lakosság százazrei pusztultak el. Úgyszólván teljesen szét vannak rombolva a vasutak, városok és az oroszok által kiépített szervezetek. Valami módon azonban mégis sikerült ezeknek az elemeknek az orosz nép tömegein ellenőrzésüket megtartani és ami még jellemzőbb, nagy hadsereget tudtak teremteni, amelyet látszólag jól vezetnek és látszóan fegyelmezett és javarészt kész magát ideáljaiért feláldozni. Még egy év és az új lelkesedéstől átítatott Oroszország elfeledheti békevágyát, mert olyan hadserege van, amely hisz azokban az eszményekben, amelyekért küzdenie kell.

En úgy látom, hogy a jelenlegi helyzetben az volna a legnagyobb veszedelem, ha Németország sorsát a bolsevikiekkel egyesítené és erőforrásait, tudását, óriási szervező tehetségét ama fanatikus forradalmárok rendelkezésére bocsátaná, akik arról álmodoznak, hogy a bolsevizmus fegyveres erővel meghódítja az egész világot. Ez a veszedelem nem közönséges rémlátás. A jelenlegi német kormány gyenge; nincs tekintélye; hatalma sem nagy; de azért helyén marad, mert különben nincs más választás, mint a spartakizmus, amelyre Németország még nem érett meg eléggé. Viszont a spartakisták jelenleg igen hatásosan azzal argumentálnak, hogy csak ők tudják Németországot megmenteni abból a türehetetlen helyzetből, amelybe a háború sodorta.

Azt tervezik, hogy megszabadítják Németországot a szövetségesekkel szemben fennálló minden adósságától és mentesítik a saját vagyonos osztályával szemben is minden tartozás alól. Arra is gondolnak, hogy a saját dolgaikban teljesen a németekre bizzák az ellenőrzést és új paradicsommal, új földdel kecsegtetik őket. Igaz, hogy az ár nagy lesz. Két, vagy három évig anarchia fog uralkodni, talán vérontásra is sor kerül, de végre is megmarad a föld, megmarad a nép, megmaradnak nagyrészen a házak és a gyárak, az utak és a vasutak és Németország, felszabadítva az öt elnyomó országtól, új érát kezdhet.

Ha Németország csatlakozik a spartakizmusához, elkezdhetetlen, hogy a saját bolsevizmusa ne egyesüljön Oroszország bolsevizmusával. Ha ez bekövetkeznék, egész Kelet-

Európa bele lesz vonva a bolsevista forradalomba és egy év múlva körülbelül háromszáz millió, vörös eszmékkel teljesen átítatott, német tábornokok és oktatók által kiképzett, német agyukkal és golyószórókkal felszerelt óriás hadsereget találunk, készen arra, hogy megújítsa a támadást Nyugat-Európa ellen. Ezzel a perspektívával senki sem nézhet szembe nyugodt lélekkel. A Magyarországból legutóbb érkezett hírek mind nagyon is világosan mutatják, hogy ez a veszedelem nem képzelődés. Milyen okok idézték elő ezt az elhatározást? Ezek: a félelem, hogy a magyarok nagy része idegen uralom alá kerül. Ha bölcssek vagyunk, Németországnak olyan békét ajánlunk fel, hogy az a maga igazságos voltával kívánatosabb legyen minden jóérzésű ember előtt, mint a bolsevizmus.

Ezért én a béke feltételeképpen a jóvátételre vonatkozóan a következőket kívánám leszögezni: Ha ezt elfogadják, kijelentjük, hogy le kell mondani a nyersanyagokra és a világkereskedelmi cikkekre támasztott igényről és hasonló körülmények között megteszünk mindent, hogy módot adjunk Németországnak saját maga helyreállítására. Nem csonkíthatjuk meg, amikor egyidejűen azt követeljük, hogy fizessen.

Végre is oly feltételeket kell felajánlanunk, amelyeket egy német felelős kormány kiinduló alapul elfogadhat. Ha Németországnak igazságtalan és rendkívül lealázó feltételeket szabunk, egyetlen felelős kormány sem fogja azokat aláírni. Ezt egész bizonyosan nem teszi a jelenlegi tehetetlen kormányzat sem. Ha megtenné, biztosra veszem, hogy 24 órán belül távoznia kellene. Végeredményben milyen lesz a mi helyzetünk, ha nem tudunk senkit sem találni Németországban, aki kezet adna erre a szerződésre? Bizonytalan ideig tartó megszállás hatalmas hadsereggel, olyasmiről szó sem lehet. Németország végre is nem szegülhet ellen, a népesség egy része még talán örömmel is üdvözlőné azt, mint egyedüli eszközt arra, hogy megőrizze a dolgok mostani rendjét. Az ellenzék nem Németországban, hanem a mi saját országainkban fog megszületni. Sem az angol birodalom, sem Amerika nem engednék meg soha Németország okkupálását. Franciaország nem vállalhatja magára a megszállás egész súlyát! Így ismét a blokádnak politikája felé orien-

tálódunk. Ez elkerülhetetlenül spartakizmusra vezetne az Uraltól a Rajnáig, ennek következményeképpen feltétlenül előállna egy óriási vörös hadsereg, amely arra törekedne, hogy átlépje a Rajnát. Másrésztől kételkedem abban, hogy a közvélemény beleegyezne Németország teljes kitérítésébe. Ha köztünk és Németország között csupán többé vagy kevésbé mérsékelt feltételek kérdésére vonatkozóan lenne valami különbség, akkor nem tudom, vajjon a közvélemény megengedné-e, hogy szándékosan éhhalálra ítéljük nők és csecsemők millióit.

És ha ez megtörténnék, a szövetségesek erkölcsi vereséget szenvednének, hogy Németországnak oly feltételeket szabtak, amelyeknek az sikeresen tudott ellent állni.

Mégis minden nézőpontból úgy látom, hogy mint pártatlan résztvevőknek olyan békét kell alkotnunk, amely elfelejteti a háború szenvedéseit. Ennek három végcél teljesítését kell magában foglalnia. Először is elégtételt kell szereznie mindenben a szövetségeseknek, figyelembe véve Németország felelősségét a háború felidőzésében és abban a módban, amellyel háboruskodott. Másodszor kell lennie egy meg egyezésnek, amelyet Németország azzal a meggyőződéssel írhat alá, hogy teljesíteni tudja a benne foglalt kötelezettségeket. Harmadszor nem szabad tartalmaznia semmiféle provokációt jövőbeli háborúra és nem szabad a bolsevizmus alternatívája elé állítania, tehát úgy kell szerepelnie mindenki egyöntetű véleményében, mint az európai probléma igazságos megoldása.

Egyáltalán nem elégséges, ha Németországgal igazságos és előrelátó békét kötünk. Ha Európát a bolsevizmus kérdésében alternatíva elé akarjuk állítani, meg kell alakítanunk a népszövetség intézményét. Ennek úgy kell működnie, hogy garancia legyen ama nemzetek számára, amelyek hajlandók törvényes alapon tárgyalni szomszédaikkal, de kényszereszközül kell szolgálnia azokkal szemben, akik nem akarják szomszédaik jogait szem előtt tartani, legyenek azok akár imperialista birodalmak, akár bolsevik imperialisták. Így a népszövetség szervezete a béke megépítésének fontos tényezőjévé válik és az egész világon a nemzetközi jog és szabadság éber őrét képviseli. Ha ez megtörténnék, szükséges, hogy

a fegyverkezés tekintetében is megegyezésre jussanak a szövetség tagjainak képviselői. Nekem úgy tetszik, hogy felesleges Németországot fegyverkezésének állandó csökkentésére kötelezni, ha nem vagyunk hajlandók magunkat is hasonló csökkentésre kötelezni. Elismerem, hogy amíg Németország nem tér vissza normális állapotába és nem mutatja ki valósággal, hogy letett imperialista törekvéseiről, — és amíg Oroszország be nem bizonyítja, hogy nem szándékozik jogtalan háborút indítani szomszédai ellen, — addig igen lényeges, hogy a liga tagjai jelentékeny szárazföldi és tengeri erőket tartsanak fenn, abból a célból, hogy a világ szabadságát biztosítsák. De ha akár a reakciós, akár a forradalmi erőkkel szemben egységes frontot kell alkotniok, szükséges, hogy megegyezzenek egymás között a fegyverkezésről, hogy így a liga tagjai egymás között kölcsönös szándékukról minden gyanút elhárítsanak. A liga sikerének első feltétele a megdönthetetlen megértés Anglia, Franciaország, az Egyesült-Államok és Olaszország között, nehogy egymással a szárazföldi és tengeri erők felállításában versenyezzenek. Ha nem történik ilyen megegyezés a szerződés aláírása előtt, az egész liga nem lesz más, mint komédia. Ennek fogják tekinteni és méltán, annak bizonyosságául, hogy első kezdeményezői és pártfogói egyáltalán nem bíznak működésének hatásos voltában. Ha egyszer úgy fordul, hogy a népszövetség tanácsának tagjai oly egyezményt kötnek, amely biztosítja ugyanabban az időben a szükséges erőt, hogy pártfogolja saját tagjait és kiküszöböli a fegyverkezés versenyében a kétértelműségnek, vagy gyanúnak még az árnyékát is, akkor a népszövetség jövője és tekintélye biztosítva lesz. Akkor el tudja érni, — mint a béke lényeges feltételét, — hogy nem csupán Németország, hanem Európának többi kisebb állama is korlátozza fegyverkezését és megszünteti a kötelező katonai szolgálatot. Ha a kisebb nemzeteknek megengedik, hogy a köteles katonai szolgálat alapján szervezzék és tartsák fenn hadi erejüket, nem kerülhetők el a határon állók, amelyek egész Európát magukkal rántják. Ha ezt az általános korlátozást nem sikerül biztosítanunk, sem tartós békét nem köthetünk, sem Németországot a fegyverkezés csökkentésének örökre való megtartására nem kényszeríthetjük, amire most próbáljuk rászorítani.

Szeretném megkérdezni, hogy Németország, — miután elfogadja azokat a feltételeket, amelyeket mi igazságosaknak és méltányosaknak óhajtunk, — miért ne legyen képviselve a ligában, legalább akkor, amikor szilárd, demokratikus kormánya van. Nem bátorítaná ez a békeszerződés aláírására és a bolsevizmus ellen való küzdelemre?

Végül azt tartom, hogy ameddig a liga tekintélye és munkaképessége nincs bebizonyítva, az Egyesült-Államoknak és Angliának kell garanciát adniok Franciaország részére új német támadás lehetősége ellen. Felsőzadon belül kétszer támadta és kétszer pusztította el Németország Franciaországot; tehát alapos okai vannak, hogy ilyen biztosítékot kérjen. Azért támadta, mert a liberális és demokratikus civilizáció legfőbb őre volt Középeurópa autokráciájával szemben az európai kontinensen. Igazságos dolog, hogy a többi nagy nyugati demokrácia megegyezést kössön, amellyel a szomszédokat kellő időben biztosítja az invázió ellen, ha Németország újra fenyegetően lépne fel; és ezt kösse meg addig, amíg a liga nem mutatta ki képességét arra, hogy megőrzi a világ békéjét és szabadságát.

Végeredményben, ha a békekonferenciának igazán biztosítania kell a békét és olyan perspektívát kell a világ elé tárnia, amelyen láthatók mindazok a segítő eszközök, amelyekről az értelmes emberek felismerik, hogy előnyösebb ezeket választani az anarchiával szemben, — akkor meg kell változnia a helyzetnek Oroszországban. A bolsevik imperializmus nemcsak az Oroszországgal határos államokat fenyegeti, veszedelembe sodorja egész Ázsiát és nem sok idő múltán veszélyeztetni fogja Amerikát és Franciaországot is. Bármennyit fizessenek is azért a békéért, amelyet Németországgal kötöttek, balgaság azt hinni, hogy a békekonferencia meg tudja oldani problémáit, ha Oroszországot meghagyják mai helyzetében. Semmi esetre sem szándékozom bonyolultabbá tenni az orosz probléma megvitatásának felvetésével a német béke kérdését. Egyszerűen csak felemlítem, hogy emlékeztessenek a kérdés mielőbbi tárgyalásának fontosságára.

Az emlékirathoz néhány javaslat van csatolva „A béke feltételeinek általános irányelvei” címmel, melyeknek célja a béke keménységét enyhíteni. Talán felesleges újra felemlíteni, hogy — mivel sok dologban igen különböző megállapítással

találkozunk — mennyiben célravezető, ha csak az általános szempontokra szorítkozunk.

Lloyd George emlékirata titkos okmány, de az angol és amerikai bélyeg oly erőteljes nyomokat hagyott rajta, hogy most közölhető anélkül, hogy hozzáfűzzünk valamit.

Tardieu közreadta Clemenceau válaszát, amelyet ugyancsak Tardieu fogalmazott és amely a francia álláspontot képviseli:

I. A francia kormány teljesen egyetért Lloyd George jegyzékének általános céljával: tartós békét és éppen ezért igazságos békét kell kötni.

A francia kormány azonban ezzel szemben nem hiszi, hogy Lloyd George elve valósággal azokhoz a végkövetkeztésekhez vezet, amelyekre a szóbanforgó jegyzék jut.

II. A jegyzék azt szuggereálja, hogy tegyenek Németországnak a kontinensen mérsékelt területi engedményeket, azért, hogy a béke megkötése után ne maradjon mély gyűlölet a lelkekben.

A módszer hatásos lenne, ha a lefolyt háború nem lett volna Németországra más, mint európai háború; de nem így áll a dolog.

Németország a háború előtt nagy világhatalom volt, amelynek jövője a tengeren nyugodott. Ettől a hatalomtól megittasult és soha nem fog megvigasztalódnni ennek a világhatalomnak az elvesztése miatt. Elvették és elveszik tőle összes gyarmatait, egész hadiflottáját, kereskedelmi flottájának nagy részét (jóvátétel címén), külföldi piacait, amelyek birtokában voltak, anélkül, hogy gyűlöletének rettegésétől megszabadultak volna. Legérzékenyebb oldalán sebeztek ezzel meg és azt hiszik, hogy bizonyos területi engedményekkel lecsillapíthatják. Ez csak illúzió és az orvosság nem ér föl a bajjal.

Ha az általános hajlandóságra való tekintettel elégtételt akarnak adni Németországnak, akkor azt nem Európában kell keresni. A vigasztalásnak ez a módja hiu lenne, mivel elszakítaná Németországot a világpolitikától.

Hogy megnyugodjék (ha ez az érdeke), gyarmati elégtételeket kell kapnia, továbbá a hajózás és a kereskedelem kiterjesztése körül kell neki elégtételt szolgáltatni. Pedig a március 26-iki jegyzék csak Európa területén szóbajöhető elégtételekre tekint.

III. Lloyd George jegyzékében aggódik, hogy a Németországnak szabott nagyon is kemény területi feltételek nem jelentenek-e a bolsevizmussal való kacérkodást. Nem kell vajjon félni, hogy a neki szuggerált módszernek éppen ellenkező eredménye lesz?

A konferencia elhatározta, hogy bizonyos számú új államot kelt életre. Tudna-e a konferencia — anélkül, hogy igazságtalanságot követne el — Németországra való tekintetből az új államok részére elfogadhatatlan határokat szentesíteni? Ha ezek az államok, Lengyelország és mindenek felett Csehország, a mai napig ellenálltak a bolsevizmusnak, ez nemzeti érzésből történt. Ha megsértik ezt az érzést, a bolsevizmus zsákmányául dobják őket és ezzel leomlik az egyetlen védőgát, amely jelenleg az orosz és német bolsevizmus között volna.

Az eredmény ez lenne: vagy kelet- és középeurópai konföderáció a bolsevik Németország vezetésével, vagy pedig ezeknek az államoknak az odaigérkezése az általános anarchia következtében a reakcióhoz visszatért Németországhoz. Mindkét esetben a szövetségesek lesznek azok, akik elvesztették a háborút.

A francia kormány politikája ezzel szemben az, hogy határozottan támogassa az új népeket mindama segítséggel és azzal a bőkezűséggel, ami Európában található és ne keresen az ő kárukra mérséklő, különben pedig hatástalan ürügyeket, amelyek gyarmati, hajózási és kereskedelmi szerencsétlenséget okoznának, amit a béke Németországnak tulajdonít.

Ha pedig megadják az ifjú népeknek azokat a határokat, amelyek nélkül nem tudnak élni, akkor szupremáciájuk alá kell vetniök a németeket, azoknak fiait, akik őket leigázták. Ez ugyan sajnálatos körülmény és csak mértékkel szabad élni vele, de nem lehet elkerülni.

Azonfelül, amikor tökéletesen és véglegesen elveszik Németországtól a gyarmatait, mert rosszul bánt a benszülottekkel, mily joggal tagadhatnák meg Lengyelországnak, vagy Csehországnak a normális határok megszerzését csak azért, mert a németek itt elhelyezkedtek az ő földjükön, mint az előnyomuló pán-germán had előfutárja?

IV. A március 25-iki jegyzék (és a francia kormány ezzel egyetért) utal olyan béke szükségességére, amely Németország előtt igazságos békének lássék.

Mindenképpen észlelhető, hogy — figyelemmel a germán mentalitásra — nem biztos, hogy a németek úgy értik az igazságosságot, mint ahogy azt a szövetségesek értik.

Ezenkívül figyelembe kell vennünk, hogy a béke ne csak az ellenség, hanem elsősorban az összes szövetségesek között is az igazságosság benyomását keltse. A szövetségeseknek, akik együtt harcoltak, mindnyájukra nézve egyenlő békével kell befejezniök a háborút.

Most hát követve azt a módszert, amelyet a március 26-iki jegyzék sz suggerál, mi lenne az eredmény?

A tengeri népeknek, amelyek még nem ismerik az inváziót, a teljes és végleges biztosítékok bizonyos mennyiségét engedélyeznék.

A német gyarmatok teljes és végleges megszüntetése.

A német hadiflotta teljes és végleges átadása.

A német kereskedelmi flotta nagy részének teljes és végleges átadása.

Németországnak a külföldi piacokról való teljes és hosszantartó — ha nem végleges — kizárása.

Ezzel szemben a kontinentális országok, vagyis azoknak az országoknak, amelyek többet szenvedtek a háborútól, részleges és időleges megoldásokat tartanak fenn.

A Lengyelországnak és Csehországnak szánt határok részleges megoldása.

A Franciaországnak felajánlott védőkötelezettség bizonyos határidőre való megoldása, hogy megvédhesse területét.

A Saar-vidék szénére vonatkozóan javasolt rendelkezés határidőre való elintézése .

Itt olyan egyenetlenség mutatkozik, amely — úgy látszik — káros befolyást gyakorol a szövetségeseknek háború utáni egymás között való viszonyára, amelyek fontosabbak, mint azok az összeköttetések, amelyeket Németország a háború után köt velük.

Kimutattuk az I. szakaszban, hogy csak illúzió volna, ha azt remélnök, hogy a Németországnak ajánlott területi elégtétel elegendő rekompenzáció volna a világszerencsétlenségért, amelyet ő szenvedett el. Hozzátehetjük azt is, hogy igazságtalanság volna ily terhet róni a szövetséges államokra, amelyek a háború súlyát tartósan viselték.

Ezek az országok nem bírják elviselni a háború költségei

után a béke költségeit. Lényeges, hogy az legyen az érzésük, hogy a béke igazságos és egyenlő mindnyájuk számára.

E béke nélkül nemcsak Középeurópa az, amelynek félnie kell a bolsevizmustól és amint láttuk, misem alkalmasabb talaj számára, mint a nemzeti remények meghrusulása.

V. A francia kormány egyelőre csak ezekre az általános megjegyzésekre kíván szorítkozni.

Teljes mértékben meghajlik ama intenciók előtt, melyek Lloyd George emlékiratát inspirálták, de azt fentartja, hogy a jegyzékből folyó következmények megfeleljenek az igazságosságnak és az általános érdekeknek.

Ebbe a gondolatkörbe tartozik az is, amit a francia kormány a legközelebbi eszmecserén bejelent, hogy megvitassák azokat a feltételeket, amelyeket Nagybritannia miniszterelnöke előterjesztett.

Mi sem érdekesebb, mint a két okirat elolvasása.

Az angol miniszterelnök osodálatos intelligenciájával rögtön számot ad arról a nehéz helyzetről, amely bekövetkezik. Látja Németország hanyatlásában a világ békéjének veszedelmét. Lezorítani Németországot, még nem jelenti Németország teljes letörését. Franciaország számbelileg minden évben gyöngébb lett, míg Németország megnövekedett. A háború borzalmi idővel elfelejtődnek és a béke megtartása attól függ, hogy megteremtik-e azt a megfelelő helyzetet, amely megadja az életlehetőségeket, amelyben nem lesz többé ok a kétségbeesésre, amely feléleszti a hazafias szellemet és a függetlenséget kívánó németek igazságérzetét. A diadal órájában elkövetett igazságtalanságok nem bocsátódnak meg, sem kiengesztelődésre nem lelnek.

Így az az eszme, hogy a németektől erős népesedési centrumokat kell elvenni és odaadni más államoknak, — nem csupán igazságtalanság, de egyben ok is a jövő háborúra. És az, amit mondanak a németekre, egyszersmind a magyarokra is érvényes. Bármilyen új háború okának az életre-keltését feltétlenül el kell kerülni. Előbb vagy utóbb új háborúval jár, hogy a németek millióit a lengyelek, azaz egy inferiorisabb nép uralma alá rendelik, amely eddig semmi jelét nem mutatta önállóságának. Ha a kétségbeesett Németországot forradalomba kergetik, mi származik ebből Európára? Kemény feltételek szabása nem jelenti még,

hogy azokat végre is hajtják. A feltételeknek, amelyeket szabnak, olyanoknak kell lenniök, hogy egy felelős német kormány jóhiszeműen vállalhassa végrehajtásuk teljesítését.

Sem Nagybritannia, sem az amerikai Egyesült-Államok nem tudnak megfelelni annak a kötelezettségnek, hogy megszállják Németországot, ha nem teljesíti a rárótt nagyon is kemény követeléseket. Tudja-e Franciaország egyedül okkupálni Németországot?

Azóta Lloyd George szükségesnek látta, hogy Németországot azonnal felvegyék a népszövetségbe s olyan szerződést javasolt, amelynek feltételei ugyan elég súlyosak voltak, de részben mégis tűrhetőek a német nép számára.

Clemenceau néhány nappal ezelőtt nyilvánosságra hozott felelete magában foglalja a francia nézőpontot és nincs irónia híján, amikor Lloyd George megállapításainak sebezhető pontjait veszi elő. A háború — mondja a francia jegyzék — Németország számára nem volt európai háború: Németország feltűnt világhatalmával és látta, hogy jövője a tengeren nyugszik. Nem szükséges Európában mérsékelt területi feltételeket szabni. Németországnak nagyobb kárt okoz, ha elveszik a kereskedelmi flottáját, a gyarmatait és külföldi áruit, mint ha Európában területtől fosztják meg. Hogy kiengesztelődjék, (ha valóban szükség van ilyesmire), kereskedelmi elégtételeket kell neki ajánlani.

A jegyzéknek ez a pontja, mely inkább irónikus jellegű, az igazságosság szempontjából tekinti a kérdéseket.

Attól a pillanattól kezdve, hogy elhatározták az új államok, főleg Lengyelország és Cseh-Szlovákia feltámasztását, miért nem adnak nekik biztos határokat, még akkor is, ha kényszerűségből német és magyar területeket kell feláldozniok?

Clemenceau megrögzött ideáinak egyike, hogy az igazságosság jellemző vonásai nem alkalmazhatók a németekre. A jegyzék világosan kimondja, hogy — tekintettel a német mentalitásra — nincs biztos alap arra, hogy az igazságosságot a németek is úgy értelmezik, mint a szövetségesek.

Amikor más alkalommal, a szerződés megkötése után, Lloyd George kimutatta, hogy lehetetlenség Németországtól azt kívánni, szolgáltatassa ki a tisztek ezreit, hogy egykori ellenségeik kegyetlenkedés miatt ítélkezzenek felettük és lojá-

lisan elismerte, hogy hasonló feltételt lehetetlenség volna Angliában és Itáliában érvényesíteni, akkor Clemenceau egyszerűen azt felelte, hogy a németek nem olyanok, mint az angolok.

Clemenceau jegyzékének még kényesebb pontja az ellentét, amelybe az angol miniszterelnököt próbálja juttatni a szerződésnek Németországot Európán kívül érintő intézkedései és az Európára vonatkozó rendelkezések között. Az előbbieken nem volt mérséklés, ez utóbbiakban pedig sem opportunitást, sem egyéb konvencionális mérséklést nem tanúsít.

Az így keletkezett ellentétben, amely annyi tévedés után lehetővé tehetné a legyőzötteknek szabott feltételek komolyabb megvizsgálását, két országnak lehetne döntő tevékenysége: az amerikai Egyesült-Államoknak és Olaszországnak.

De az amerikai Egyesült-Államokat Wilson képviselte, aki már igen nehéz viszonyok között volt. Fokozatos engedmények miatt, melyeknek súlyát nem mérlegelte, a szerződésnek olyan tervével találta szemben magát, amely teljesen megtagadta az ő javaslatait és pont ellenkezője volt a vállalt kötelezettségeknek. Talán nem vetett teljesen számot velük; gyakori ingerültsége előjele volt a benne forrongó mély meghasonlásnak. De egész programjának hajótörésében egy dolgot sikerült megtartania és az összes szerződések fölé helyeznie: a nemzetek szövetségének statutumát. Amerikába visszatérve olyasmit akart a szenátusnak bemutatni, ami legalább egy nagy kísérlet emléke; remélte és jóhiszeműen hitte, hogy a népszövetség paktuma előbb vagy utóbb megteremtí az összhangot és módosítja az elkövetett súlyosabb hibákat. Kissé akadémikus felfogásával nem értette meg, hogy előbb az államokat kell helyreállítani és csak azután lehet szabályozni szövetségüket. Bizott abban, hogy kölcsönös engedményekkel összehozza őket és így derekasan közreműködik a népek békéje érdekében. Másrészt Wilson és Lloyd George között kölcsönös bizalmatlanság uralkodott és az angol miniszterelnök csak bizonyos nehézség árán szabhatta meg a konferencia irányát.

Itáliának nagy szerep juthatott volna, ha képviselőit határozottabb utasítással látják el; de nekik — ahogy Tar-

dien mondja — semmi részük nem volt a konferencia tényleges munkájában és tevékenységüket majdnem kizárólagosan a Fiume-kérdés foglalta le. A konferencia három ember között folyó párbeszéd volt; ez a három: Wilson, Clemenceau és Lloyd George. Ebben a dialógusban Lloyd George két ellenkező irányú felfogással, kettős bizalmatlansággal találta szemben magát, Itália pedig nagyrészen távol maradt. Hozzá kell még fűzni, hogy főleg abban az időben élesedett ki az ellentét Wilson és az olasz képviselők között. Április folyamán és május első napjaiban állapították meg mindazt, ami lényeges a szerződésben van; április 22-én a Rajna jobbpartjára, 23-án és 24-én pedig a jóvátételek ügyében egyeztek meg. Olaszország távol volt és amikor az olasz delegátusok majdnem megalázkodva május 6-án hivatlanul visszatértek Párisba, már megjelent nyomtatásban a szerződés teljes szövege. A valóságban egyetlen egy személy működött ténylegesen és ő határozta meg a konferencia irányát is, ez Clemenceau volt.

Az a tény, hogy a konferencia Párisban ült össze, hogy a különböző delegációk minden ténykedése előrelátható és ismeretes volt és hogy a sajtó előzetesen támadhatta, becsúmelhette és leszólhatta, (ez volt az, ami Lloyd Georgot annyira zavarta, hogy megérlelődött benne a konferencia elhagyásának szándéka) — a francia delegáció abszolút felsőbbségére vall és mindenek felett arra, hogy Clemenceau volt az, aki a munkálatokat irányította.

Clemenceau egész életében rettenetesen romboló ember volt. Számptalan éven át nem tett egyebet, mint csökönyös heveséggel rontott kormányokat és személyeket. Még idősebb korában is belevitte a kormányba hadakozó szellemét. Egyetlen más államférfi sem volt nagyobb ellenszenvvel az egyház és a szocializmus iránt: ezek a morális tényezők majdnem egyformán visszataszítók az ő felfogása szerint. A politikusok között, akiket én ismertem, talán senki másnak nincs ennyire egyéni eszejárása. Clemenceau megmaradt az antik demokrácia emberének. Háborus időben egy ember sem alkalmasabb nála, hogy miniszter legyen: harc otthon, harc külföldön, ugyanazzal az érzéssel, ugyanazzal a szenvedéllyel. Amikor csak egy dolog szükséges az ellenség legyőzésére, nem ingadozni a gyűlöletben, nem kételkedni a

győzelem biztosságában, — akkor senki sem alkalmasabb nála, senki sem lehet erősebb nála az akarásban, senki sem biztosabb a bosszuban. Ha azonban a háború után elkövetkezik a béke, amit biztosítani kell, senki sem alkalmatlanabb erre, mint ő. Clemenceaut nem vezette más, mint Németország ellen való gyűlölete, hogy az ellenséget eltiporja, tevékenységét megbénítsa, hogy leigázza. Hajlott koránál fogva nem állíthatott fel magának hosszú lejárata problémákat; egyetlen egy dolgot tartott szükségesnek: letiporni az ellenséget és tönkretenni vagy elvenni tőle megújulásának forrásait is. Ellentétben munkatársaival, Clemenceau nem volt nacionalista, sem imperialista; de mindnyájuknál nagyobb gyűlölet uralkodott benne Németország ellen: elpusztítani, letiporni és megsemmisíteni ezt a birodalmat. Ez volt a célja annak a tábornak, amelyet a békeszerződéssel tervezett. Voltaképpen ő és a környezetében levő pénzemberek a versaillesi szerződésnek és az azóta dúló politikának megteremtői.

Ahogy a francia parlamentben mondta, hogy a békeszerződés nem más, mint mód a háború folytatására, — 1920 szeptemberében Tardieu könyvéhez írt előszavában azt állította, hogy Franciaországnak elégtételt kell szereznie Waterlooért és Sedanért. (Waterlooért is!) *Hogy többé fel ne támadhasson Waterloo és Sedan, — ez a jóvátételi politika legfájdalmasabb gondjait idézi fel előttünk.*

Tardieu megállapította, — amint láttuk, — hogy a konferencia három személyre redukálódott: Clemenceaura, Wilsonra és Lloyd Georgera; Orlandó, úgymond, keveset beszélt és Olaszországnak nem volt különösebb jelentősége. Finom iróniával odaveti, hogy Wilson úgy tárgyalt, mint egyetemi ember, aki tanító logikájával bírál egy tételt. Az igazság az, hogy ama hibája után, hogy ott maradt a konferencián, Wilson nem látta, hogy egész épülete szétomlik és hagyta a hibákat egyiket a másik után összetorlódni és oly szerződések alakultak ki, melyek a világ színe előtt hirdetett elveit mind megtagadták.

Páris légkörében, ahol megvolt Clemenceau temperamentuma, megvolt a francia ipar, de főleg a sajtó nyomása és megvolt az az elfogultság is, hogy megmentésük a jövőt és így az a kívánság, hogy megsemmisítsék Németországot, —

Franciaország képviselői útján természetesen a legsúlyosabb szankciókat kérte. Anglia — képviselőinek realiztikus karaktere és Lloyd George sokkal komolyabb látóköre alapján — általánosságban a mérsékelt megoldás felé hajlott; ha ezt fogadják el, valószínűleg kevésbé billent volna fel Európa egyensúlya. Így jutottak arra a belátásra, hogy kompromisszumot kössenek, mert azok a megoldások súlyos és kemény voltuknál fogva nem voltak elfogadhatók.

Ezek voltak Franciaország kívánságai; minden indiszkrétció nélkül megismerhettük őket ama közlésekből, amelyek a konferencián a francia delegátusok maguk tettek.

Próbáljunk meg mindent összefoglalni.

A lefegyverzés és az ellenőrzés tekintetében lehet és kell könnyen megegyezésre jutni, mert megvan a hajlandóság minden fegyverkezés csökkentésére. Én teljesen jogosnak tartom azt a kötelezettséget, hogy a háborúért leginkább felelős ország és általában a legyőzött lefegyverkezzék.

Senki sem fogja igazságtalannak találni, hogy Németország és a legyőzött országok kénytelenek lesznek csökkenteni fegyverkezésüket annyira, amennyi a belső rend biztosítására szükséges.

Mindig különbséget kell tenni a békét biztosító közvetlen katonai szankciók és azok között, amelyek arra valók, hogy az ellenséget tönkretegyék. Wilson az Egyesült-Államok háborúba lépése után tett ünnepies nyilatkozataiban sohasem beszélt a legyőzöttek külön lefegyverzéséről, hanem az adott és kapott biztosítékok egyenlőségéről, mert a nemzeti hadsereget a belső biztonság megoltalmazásához szükséges számra kell korlátozni. Adott és kapott biztosítékok, azaz egyenlő mérték győző és legyőzött között.

Senki sem tagadhatja meg a győzőnek azt a jogát, hogy ráparancsolja a legyőzöttre a fegyverek kiszolgáltatását és a katonai fegyverkezéseknek legalább egy időre való csökkentését. Ezen a ponton azonban túlmentek a határon.

Sohasem gondoltam volna, hogy valaha nyilvánosságra hozom Franciaország követeléseit. Az ilyesmi gyűlöletet kelt, felveti a felelősség kérdését és bizonyíték a jövőre az ellenség kezében. Tardieu azt hitte, hogy vállalhatja ezt a feladatot és elmondta, mit csinált Franciaország és megvilágosította a konferencia aktáival a francia követeléseket. Könnyű fel-

adat hivatkozni Franciaország egyik delegátusának elbeszélésére, talán épen annak az elbeszélésére, aki a legnagyobb eredménnyel dolgozott; ez járt a messzi Amerikában és így jobban ismerte és közelebbi viszonyban volt az amerikai delegátusokkal, elsősorban House ezredessel.

A francia delegátusok általában minden követelésükkel a szélső álláspontot képviselték, ez nemcsak hangulatukból következett, hanem taktika is volt. Amikor követeléseik egy részéről lemondtak, csak látszóan tettek engedményeket és kötötték megegyezést. Amikor a követelések olyan túlzottak voltak, hogy élénk aggodalmat és óriási visszahatást keltettek, Clemenceau, a konferencia elnöke, nem habozott lemondani arról, amit ő maga javasolt, hogy a mérséklet látszatát keltse. Értette a módját, hogy alkalmas időben mérsékelt is legyen, a valóságban azonban sohasem engedett, kivéve, amikor lehetetlen volt a követelést megvalósítani.

Amikor az angol és az amerikai érdekek nem kötelezték a konferenciát, vagyis olyankor, amikor Lloyd George nehéz helyzetbe került, Wilson pedig egyáltalán nem ismerte az európai kérdéseket és Olaszország úgyszólván teljesen távol volt, olyankor, bár némi enyhítéssel, mindig a francia javaslat győzött. Mivel azonban a követelés mindig túlzott volt, a mérsékelt javaslat így is elég radikálisan bánt el a legyőzött népekkel.

Sok Franciaországra vonatkozó határozatot nem bíráltak meg eléggé, mert az angol és amerikai képviselők abban a különös helyzetben voltak, hogy ellenvélemény esetén rájuk fogják, hogy pártolják az ellenséget.

A régebbi békekötések alkalmával a legyőzött nép képviselői mindig résztvettek a tárgyaláson, hogy elmondják érveléseiket, tárgyaljanak és hogy megvitassák a szerződést. Elég az orosz-japán békekötésre utalni. Senki sem tagadhatja, hogy Oroszország támadása előre megfontolt és rosszakarató volt: a béketárgyalás azonban mégis mind a két fél képviselői közt történt. Talán először történt, hogy Európa legműveltebb és legelőrehaladottabb nemzete saját maga döntötte el a legyőzöttek sorsát, vagy legalább is azt gondolta, hogy eldöntötte, anélkül, hogy meghallgatta volna a vesztes nemzetek képviselőit, vajjon a rájuk rótt feltételek teljesíthetők vagy sem. Jóval később kivételt tettek Magyarországgal,

amelynek képviselőit, ha a látszat kedvéért is, de meghallgatták. Azonban a modern történelemben borzalmas precedens lesz mindenkorra, hogy Németország követeit a szokások és hagyományok ellenére nem hallgatták meg és nem volt más feladatuk a konferencián, mint aláírni a szerződést, miután minden ellenállás hiábavalónak bizonyult, hisz a német népet, amelyet az éhség és az elernyedés már eléggé tönkretett, belső forradalom fenyegette.

Ha Németország nem írja alá a békeszerződést, kevesebb kár éri. Azonban abban a pillanatban, mikor a birodalmat a belső és a lappangó forradalom fenyegette, el kellett fogadniok minden megoldást, annál is inkább, mert a németek úgy gondolkoztak, hogy az aláírás nem jogerős, hisz a feltételeket erőszakkal kényszerítették rájuk, nem törődve a legyőzött érdekével és a legsúlyosabb határozatokat úgy hozták, hogy a körülményekkel egyáltalán nem vetettek számot. Az egyház régi törvénye azt mondja, hogy mindenkinek, még az ördögnek védekezését is meg kell hallgatni. *Etiam diabolus audiatur*: tehát az ördögnek is joga van arra, hogy meghallgassák. Ellenben az új demokrácia, amelyet a nemzetek szövetsége akar megteremteni, még azokra a régi rendelkezésekre sem hallgatott, amelyeket a sötétnek mondott középkorban a vádlottak érdekében sérthetetlennek tartottak.

Németország nehéz helyzetére való tekintettel a katonai szakértők legalább kétszázezer főnyi hadsereget tartottak szükségesnek számára. A Foch marsall elnöklésével üléselő katonai bizottság Németországnak kétszázezer főnyi toborzott hadsereget, ennek megfelelő vezérkart, egy éves katonai szolgálatot, tizenöt hadosztályt, 180 nehéz és 600 táborigyűt engedélyezett. Ez kevesebb, mint amennyivel ma, három évvel a háború befejezése után, a minden erőforrás híján levő kis államok rendelkeznek. De Franciaország ezzel nem érte be, azt kívánta, hogy a német hadsereget 4000 tiszttel bíró 100.000 főnyi seregre csökkentsék; ne legyen sorozás, a zsoldosok 12 évig szolgáljanak, a tüzérséget úgyszólván szüntessék meg, ne legyen nehéz tüzérség, csak némi táborigyűt. Nem lehetett tárgyalni és nem is tárgyaltak. Clemenceau a problémát akként állította fel, hogy semmiféle vitára nem került sor: *Franciaország lesz az, amely holnap ép úgy, mint ma szemben fog állni Németországgal.* Lloyd George és House

ezredes pedig kijelentették, hogy amennyiben Franciaország szövezerint ezt követeli, Nagybritanniának és az amerikai Egyesült-Államoknak nincsen joguk ellenkezésre. S bár Lloyd George, meggyőződve e nagy méretű igazságtalanságról, 1918 május 23-án javítani igyekezett a túlzásokon, Franciaország magatartása mégis igen nehéz helyzetbe sodorta Németországot.

Már megemlékeztünk azokról a katonai feltételekről, amelyeket a békeszerződés Németországra kényszerített: a hadianyag, az erődítések és a fegyvergyárak megsemmisítése. Minden fegyverrel való kereskedés eltiltása; a flotta megsemmisítése; a Rajna balpartjának és a hídfőknek megszállása 15 évre. A katonai és hajózási intézkedések legszélesebb körű ellenőrzése; a közigazgatás és minden magánügy alávetése a külföldi, azaz az ellenség akaratának. Az ezzel járó költségeket Németországnak takarékosan nélkül kell viselni. Az egyik szövetségközi konferencián magam is foglalkoztam azzal az intézménnyel, amelyet ellenőrző bizottságnak neveznek és magam is tapasztaltam az ő hajmeresztő pazarlásukat azzal a megokolással, hogy úgy is mindent az ellenségnek kell megfizetni.

Franciaország a konferencián nem arra törekedett, hogy magának Németország ellenében katonai biztosítékokat szerezzen, hanem hogy Németországot megsemmisítse, vagy legalább is feldarabolja. Valóban, amidőn már mindazt elérte, amit akart és Németország védtelenné vált, tovább is folytatta a megsemmisítés politikáját, sőt még nagyobb arányban, mint azelőtt. Arra törekedett, hogy minél nagyobb területeket hasítson ki Németországból, törje meg a német egységet és a szigorú ellenőrzéssel és az elviselhetetlen kötelezettségekkel olyan helyzetet teremtsen, hogy a német birodalmat ne csak katonailag, hanem iparilag is tönkre zúzza.

Mindenki tudja, hogy a Rajna balpartját és a hídfőket a szövetséges és társult csapatok 15 évre azért szállták meg (428. §.) a békekötésben megállapított módon (429. és 432. szakasz), hogy Franciaországnak a legmesszebbmenő katonai biztosítékot nyujtsák Németország ellenében.

Ez a megszállás a közvélemény meggyőződése szerint teljesen felesleges, mert nemcsak mélyen sérti Németországot, (hisz Franciaország mindig mély keserőséggel és bosszúvágy-

gyal emlékezett a győztes poroszoknak 1870 után való néhány hónapig tartó megszállására), hanem megbénítja a németek minden tevékenységét.

A szövetségesek hajlandók voltak megadni Franciaországnak minden katonai biztosítékot esetleges igazságtalan német támadás ellen, de Franciaország a Rajna balpartjának a megszállását is követelte. Azok a jegyzékek, amelyeket Nagybritannia március 26-án és április 6-án, az amerikai Egyesült-Államok március 28-án és április 12-én a konferenciának benyújtottak, már kifejezik e két hatalom aggodalmát Franciaország kivánságával szemben. Franciaország azonban ragaszkodott e kivánságához, mert ebben jövőjének biztosítását látta. Hozzá kell fűznünk, hogy Foch marsall ez alkalommal úgy nyilatkozott, amely nem egyezett teljesen az alkotmányosság szellemével. Ugyanis Foch marsall felfogása szerint Franciaországnak és Belgiumnak joga van a Rajnát oly határnak tartani, amelyre Nyugateurópa népeinek és így a civilizációnak (*et, par là, de la civilisation*) okvetlenül szüksége van. Azonban sem Lloyd George-ot, sem Wilsont nem győzte meg, hogy Franciaország és Belgium, sőt az egész civilizáció és Németország között a Rajna a határ.

Megegyezés útján megállapították a békeszerződésben, hogy a Rajna balpartját és a hídfőket 15 esztendőre szövetségségi csapatok szállják meg. A zónákat 5 évenként kell kiüríteni, ha Németország becsületesen megtartja a szerződést. Semmi kétség sincs aziránt, hogy a Rajna balpartjának megszállását csak meghatározhatatlan tényül gondolták ki, mert a szerződés feltételei javarészt teljesíthetetlenek. Akármint is hajtják végre a feltételeket, a végrehajtást sohasem lehet majd becsületesnek nevezni, ezenfelül Németországnak kell fizetnie a megszálló hadsereget is. Az amerikai, de főleg az angol delegátusok nem mulasztották el, hogy a megszállás veszedelmes voltára rá ne mutassanak. Mi jelentősége van annak, hogy Németország hadseregét lecsökkentették? Tardieu maga mondja el Lloyd George és Bonar Law fáradozásait, amelyekkel ama tévedést akarták megakadályozni, amelyet a békeszerződés 428. §. tartalmaz. Lloyd George panaszkodott azokra az intrikákra, amelyek egyenest a rajnai zavarokat idézték elő. Clemenceau azonban gondoskodott

arról, hogy a kérdést olyan formában vesse fel, amely minden vitatkozást meggátol: „A megszállás kérdésében — mondotta az angoloknak — önök nem értik a francia álláspontot. Önöket a szigetjükön megvédi a tenger. Minket a kontinensen rosszul véd a határunk. Mi nem számítunk német támadásra, ellenben számot vetünk a szerződés rendszeres meg nem tartásával. Soha sem volt még szerződésnek annyi intézkedése és ezért sohasem volt a végrehajtásnak annyi kockázata. Csakis a megszállás katonai biztosítéka szünteti meg ezt a kockázatot. Két ellentétes megoldás merült fel: *„Anglia azt tartja, hogy a célt csak engedelmények árán érhetjük el. Mi, franciák, pedig azt gondoljuk, hogy jobb azt kieroszakolni“*.

Március 14-én Lloyd George és Wilson a Rajna balpartjának megszállása helyett kifejezetten felajánlották Franciaországnak a legteljesebb katonai biztosítékot. Franciaország azonban kívánta s meg is kapta a megszállást és a szövetséget. *Mi a célunk?* — kérdi Tardieu. *Követelni a felajánlott biztosítékot a megszállással együtt.* Az Egyesült-Államok és Nagybritannia a versaillesi szerződésen kívül Franciaországgal még két más olyan szövetségi szerződést is kötött arra az esetre, midőn nem Németország részéről történik a támadás Franciaország ellen. Ezt a francia-angol szerződést a képviselőház jóváhagyta: az amerikai szerződés pedig a versaillesi szerződés sorsára jutott. Az angolokkal kötött szerződés azonban megsemmisült, mert úgy kötötték, hogy az amerikai szerződéssel egyidejűen lépjen életbe.

A Rajna balpartjának megszállása és a katonai biztosítékok ügyében Poincaré 1921 szeptemberében egy párisi lapban néhány igen bizalmas okmányt közölt. Nyomatékosan magának követelte Clemenceau habozásával szemben azt az érdemet, hogy a Rajna balpartját tizenöt esztendőnél hosszabb időre szállják meg. Levelet közölt, amelyet annak idején ebben az ügyben Clemenceauhoz intézett azzal a kéréssel, mutassa meg Wilsonnak és Lloyd Georgenak. Ugyancsak közölte Lloyd George válaszát is.

Nem szabad addig megszüntetni a megszállást és addig kell ragaszkodni a biztosítékhoz, amíg a szerződés összes kötelezettségeit nem teljesítik: sőt még azt is hangoztatta, hogy a megszállás a kártérítés összegének biztosítására történik, ami nem ellenkezik a wilsoni és a szövetségesek elvei-

vel. Az sem elégséges, ha megvan a jog a visszafoglalásra; ez a jog ugyanis még nem jelenti magát a visszafoglalást. Poincaré nem hiszi, hogy a hosszú vagy határidőhöz nem kötött megszállás felizgatná a lelkeket; ez az állítás csak túlzás. Ellenkezően, a rövid ideig tartó megszállás inkább izgatja a népet, mert a határ akkor még nem biztos; az olyan megszállást mindenki megérti, amelynek csak az a határa, amit a szerződés szab meg. Minél több ideig tart a megszállás, annál inkább javul a német lakosság és a megszálló csapatok közt a megértés.

Clemenceau közölte Poincarénak Lloyd Georgehoz intézett levelét: az angol miniszterelnök 1919 május 6-ikán igen határozottan válaszolt. Szerinte a Rajna és a rajnai tartományoknak meghatározatlan időre való megszállása Európában új háborút támaszt.

Franciaország a konferencia során több indítványt tett, amelynek az volt a célja, hogy Németországot teljesen szétdarabolja. Jellemző a francia delegációnak az az emlékirata, amelyben a konferenciától a Saar-vidék annexióját követeli. A Saar tisztára német terület: 650.000 lakosára a háború előtt 100 francia sem esett. A Saar annexiójáról sohasem esett szó; sem a kormány kijelentéseiben, sem a francia parlament ülésein. Még a politikai pártok sem követelték, amikor erről a területről beszéltek. Soha senki nem nyilvánított ilyen annexió szándékot, amely még sokkal súlyosabb természetű volt, mint Elzász-Lotaringiának Németországhoz való csatolása. Elzász-Lotaringiában voltak erős német nyelvszigetek, a Saar-vidéken ellenben nem éltek franciák nagyobb csoportokban. Ezt a területet még katonai okból sem lehetett követelni, pusztán gazdag erőforrásai kedvéért. Történelmi okok sem forogtak fenn az annexió mellett, valamennyi ilyen argumentum a németeknek kedvezett. Ezt a követelést csak érzelmi motivumokkal okolták meg! Nem tartozott a Saar egy része valaha Franciaországhoz? A politikai és a gazdasági helyzet még nem minden — mondotta Clemenceau — a történelemnek is van nagy szerepe. Az Egyesült-Államok életében 120 esztendő hosszú időszak, Franciaország számára azonban nem sokat jelent. Nem elégséges, ha csak anyagi kártérítést kapunk, nekünk az erkölcsi kártérítésre is szükségünk van; Franciaország felfogása nem

egyezhethet meg a szövetségesekekével. A Saar megszerzésének kívánsága megfelelt az erkölcsi kártérítés óhajának.

Franciaország e szélsőséges felfogását kénytelen volt megváltoztatni: a Saar-medence bányáit nemcsak ideiglenesen kapta meg Franciaország kárpótlásul, hanem örökre föltétlen tulajdonul, ahol a hatalmat korlátlanul gyakorolhatja. A terület kormányzását a szerződés keltezésétől számított 15 évre a nemzetek szövetségére bízták; 15 év múlva megszavaztatják a lakosságot, amely tiszta német, hogy melyik országhoz akar csatlakozni. E fontos és tiszta német terület tulajdonjoga, amelyet a háború alatt egyetlen francia sem követelt, a győzelmes francia állam kezébe került. A népszövetség közigazgatása ugyanis csak ezt jelenti. Tizenöt esztendei szenvedés után a lakosság népszavazással dönt soráról. Ezalatt a Saar francia vámterület lesz és lakosságának el kell tünnie, hogy nemzeti érzéseit a legképtelenebb és legméltánytalanabb módon megsértse.

A népszavazást a szerződés elfogadhatta vagy visszatámaszthatta. Mivel nagy német nyelvterületek átengedéséről volt szó, kénytelenek voltak, legalább a kétséges esetekben, a népszavazáshoz ragaszkodni; annál inkább, mert olyan engedményekről volt szó, amelyeknek a megszerzésére az antant sem a háború előtt, sem a háború alatt nem gondolt. Amikor azonban Csehországnak és Lengyelországnak német területeket adtak oda, nem tartottak népszavazást azzal a megokolással, hogy erre az antantnak katonailag szüksége volt, másrészt hogy ezek a területek Németországnak áldozatai. A népszavazást Schleswigre, Felsősziléziára, Marienwerderre, Allensteinre, Klagenfurtra és a Saar-medencére korlátozták. Amikor azonban a népszavazás eredménye Németországnak kedvezett, mint Felsősziléziában, már nem tartották elégségesnek az előbbi bizonyítékokat.

A legszélsőségesebb követelések mégis akkor merültek fel, amikor a kártalanítás kérdése került szóba.

Már elmondtam, hogy a kártalanítás kérdése miként került még a szerződést megelőzően a fegyverszünet feltételeibe. Előzően csak az elpusztított területek helyreállítását követelték, a háború után azonban új kívánsággal állottak elő. Ha csak Németország és szövetségesei felelősek a háborúért, akkor nekik kell a háború összes költségeit megtérí-

teniök: a magántulajdonban és személyekben esett károkat, valamint a háborus kiadásokat. Az előforduló kárt annak kell erőforrásai legvégső határáig jóvátenni, aki azt okozta.

Az amerikai képviselői mérsékeltebb indítványt terjesztettek be. Csak azt szabad követelni, amit a békeszerződésben megállapítottak, vagyis ama sérelmeknek az orvoslását, amelyek nyílt ellentétben vannak a nemzetközi törvénnyel, a megszállott területek helyreállítását és a polgári lakosság vagyonában esett károk megtérítését.

A háború idején sok hadarságot állítottak Németország mérhetetlen erőforrásairól és fizetési képességéről.

A Németországra kirótt terheken kívül annak az összegnek nagyságáról is vitatkoztak, amelyet a szövetségesek maguknak követeltek. Ha a háború 700 milliárd frankba került, akkor az az összeg, amelyet a szövetségesek a személyben és tulajdonban esett kárért követelhetnek, legalább is 350 milliárd legyen.

Amikor megállapodtak a károk visszafizetésében, minden ország benyújtotta követelését: a francia megbizottak Franciaország számára 65 százalékot követeltek, a többinek így csak 35 százalék maradt.

Elsősorban az arányos szétosztásban való megegyezés volt fontos, nem az összeg nagysága. A kártalanítás összegét rögtön nem állapíthatták meg, mert az a jóvátételi bizottság feladata. A szerződésben a kártalanítás összegének megjelölése helyett csak az arányos szétosztást állapították meg. A később meghatározott kártalanítási összeg minden képletet felülmúlt.

Mivel a megállapított összeg lehetetlenül nagy, az antant megbizottai még ma is erről tárgyalnak. Az amerikai szakértők, akiket az antant ilyen szörnyű tévedésbe ejtett, elfogadták a 325 milliárdot a kártalanítás összegének maximumaként, amelyet 1951-ig kell letörleszteni. A fizetést 1921-ben kezdik 25 milliárd arany márkás részletben. Így keletkezett a jóvátételi bizottság intézménye, amelyre egyetlen békeszerződésben sincs precedens; ez a szuverén bizottság ellenőrzi Németországnak egész életét.

Valóban egy józan ember sem hitte, hogy Németország néhány milliárdnál többet fizethet évenként és hogy egy pol-

gári ország 30 esztendeig egy ellenőrző bizottságnak lehet alávetve.

A szerződés egyetlen célja azonban az volt, hogy elnyomják, szétdarabolják, megfojtsák Németországot és a nyomorúság felidézésével, a szolgaságra való vetéssel nemzeti öntudatát is megöljék.

Főként Franciaország javasolta (és ezt nem is tagadta), Németország földarabolását, egységének megbontását. A német birodalom egységét természetesen meggyöngíti az olyan helyzet, amidőn elviselhetetlen életfeltételeket teremtenek, határterületeket szakítanak el tőle, nagy területeit vetik katonai megszállás alá és e területekre csak nagy sokára, vagy egyáltalán sohasem küldenek diplomatákat, a közigazgatást pedig katonai bizottságokkal végeztetik. Németországnak sokkal nagyobb kárt okoztak azzal, hogy 84.000 négyzetkilométer területet és majdnem 8 millió lakost szakítottak el tőle, elvették a legnagyobb bányászati erőforrását, megakadályozták a német nép egyesülését és megtiltották a 6 és fél millió lakosságra csökkentett Német-Ausztriának a német birodalomhoz való csatlakozását, az egész birodalmat megszámlálhatatlan ellenőrző szabály alá helyezték, mintha az egész országot hadsereggel szállták volna meg. Ebbe azonban a németek bele nem egyezhettek, se a szövetségesek nem rendelhették el.

Mindazt, amit eddig Németországról és a versaillesi szerződésről mondtam, kisebb-nagyobb arányban az összes legyőzött államokra és szerződésekre is alkalmazható.

Akárhogy is ítélkezzünk, a közel jövő rövidesen be fogja bizonyítani, ha ugyan eddig már be nem bizonyította, a hozott határozatok kivihetetlenségét. Egy azonban már is bizonyos és ez az, hogy a már meglevő szerződések a győzöket és a győzteseket egyaránt romlással fenyegetik. A szerződések nem hozták el Európa békéjét, sőt inkább az erőszak és háború állapotát állandósították. Clemenceau maga mondta, hogy minden békeszerződés csak a háború folytatásának egyik változata.

Ha mindezt kétségbe is lehet vonni, mivel az emberek még nem ítélnének igazságosan és nem látják tisztán a bekövetkező veszedelmet, egy dolgot azonban máris leszögezhetünk: A békeszerződés egyenes megtagadása azoknak az elveknek, amelyekért az Egyesült-Államok és Olaszország, noha nem

volt kötelességük, a háborúban síkra szálltak; megtagadása mindannak, amit az antant többször is hangoztatott; de a leg-súlyosabban Wilson tizennégy pontját sértette meg, amelyet az amerikai nép ünnepélyesen megfogadott: a ma legyőzött népek kezében ez lesz az a legsúlyosabb argumentum, az engesztelhetetlen vád, amelyet holnap legyőzőik ellen fel fog-nak használni.

A győzők és a legyőzöttek.

Hány állam van Európában? A háború előtt a politikai földrajz szinte hagyományos volt; most minden változik, ezért bajos megmondani, hány és milyen állam van. Azt azonban biztosan tudjuk, hogy Kelet-Európában a győzők is, a legyőzöttek is nemcsak gazdaságilag, hanem eszemileg is szükségét szenvednek. De nehéz azt is megmondani, hány politikai egység van, hány tartós és milyen új háborúk készülnek, ha nem sikerül közös erővel megtalálni a megmentés útját a béke megteremtésére, amelyet Párisban nem tudtak megkovácsolni. Jelenleg tehát még azt sem tudjuk megmondani, hogy hány állam van és melyik a szerződések önkényes teremtménye, véletlen alakulás, vagy területi elhatárolás, amelyet a nemzetközi egyezmények nem végérvényesen szabtak meg. Oroszország helyzete annyira bizonytalan, hogy senkisé tudhatja, új államok alakulnak-e fokozatos felbomlása során, vagy helyre áll egysége és összedülnek az ujonnan keletkező államok.

Európában körülbelül harminc állam van, ha Montegrót még tényleges államnak tekintjük és nem vesszük figyelembe azokat a kis hagyományos államokat, amelyek csak történelmi kuriozum számba mennek, mint Monakó, San Marino, Andorra és Monte Santo, ha nem számítjuk külön államnak Islandot és a Saar-vidéket, amely a versaillesi szerződés képtelen intézkedése folytán Németországon kívül fekvő valóságos állam. Egynéhány közülük olyan állapotban van, hogy vajmi kevés garancia van arra, hogy állandó és biztos államok maradnak.

Ezenfelül az egykori orosz birodalom területén még vagy harminc többé-kevésbé ideiglenes jellegű állam van.

Európa kissé elbalkánosodott; nemcsak a háború jött a Balkánról, hanem néhány eszme is, amelyet parlamenti körökben és a sajtóban nagy méltánylással fogadtak. Ha az ember meghallgat néhány beszédet és szemtanuja néhány eseménynek, úgy érzi, mintha Belgrádban vagy Sarajevóban volna.

Európa területe, Oroszországot és a poláris szigeteket is beleértve, nem több tíz millió négyzet kilométernél. Kanada majdnem ugyanannyi, az északamerikai Egyesült-Államok területe körülbelül szintén ennyi.

A háború előtt a történelmi folyamat nagy territoriális egység kialakulása felé haladt. A háború után bekövetkezett a bomlás folyamata; sohasem sejtett arányokban széthullottak a területek, amit némiképp a szükség idézett elő, másrészt pedig az a kívánság, hogy szétdarabolják a régi birodalmakat és Németországot minél jobban legyengítsék.

A különböző államok egymáshoz való viszonyában a jó és a rossz nem elvont fogalom, mert a politikai működést csak eredményeiből lehet megítélni. Ha meg lehetne valósítani a legyőzött népekre kényszerített békeszerződéseket, mi erkölcsi szempontból fájlalnók egynéhány vagy több intézkedését; így nincs más tennivalónk, mint várni, míg az idő mond róluk végleges ítéletet.

A baj az, hogy a megkötött békeszerződéseket nem lehet végrehajtani, vagy ha teljesítik, Európa gyorsan felbomlik és összeomlanak a győztesek is.

Ilyenformán három esztendővel a fegyverszünet, azaz a háború befejezése után, a béke mérlege egészen véve megrosszabbodott. Az erőszak szelleme nem szűnt meg, egymásik országban talán nem is csökkent, viszont gyarapodtak a nélkülözés okai, egyre inkább megbomlott az egyensúly, mindig jobban elmélyedt a szakadék a két csoport közt és folyvást hővebben buzogtak a gyűlölet forrásai. A külföldi valuták hozsorkánytanca is a szétbomlásra és nem a megújulásra vall.

Összefoglalóan rámutattunk arra a helyzetre, amelybe Németország a versaillesi szerződés következtében került. A többi legyőzött állam viszonyai még rosszabbak, amennyiben vagy még kevesebb figyelemmel bántak velük, vagy akkora területet vesztek, hogy nem tudják újra megkezdeni nemzeti életüket. Ez az eset forog fenn Ausztriában, Török-

országban és Magyarországon. Bulgária számára kevésbé nehéz a megújulás, mert szívós és kompakt lakossága van, amely földművesekből áll.

Németország lojálisan teljesítette a lefegyverzés valamennyi feltételét. Miután kiszolgáltatta flottáját, szétrombolta erődítéseit és a szerződés megállapította legszélsőbb határig megsemmisítette összes hadianyagát, — felosztatta óriás hadseregét is. Teljesen érthető, ha egyik-másik romboló munka során rosszakaratot tanúsított, vagy a rombolást halogatni igyekezett. Más iramban megy az ember bálba, mint temetésre. Jelenleg Németországnak nincs flottája, sem hadserege, sem tüzérsége és olyan körülmények között él, hogy semmilyen támadással szemben sem tud ellenállni. Így érthető, hogy a lengyelek erőszakossága nem váltott ki visszahatást Németországban.

Mindez annyira szembeszökő, hogy senki sem akad, aki kételkedhetne benne.

Mindenki emlékezik rá, mondotta Hindenburg, milyen nehéz volt az amerikai Egyesült-Államok számára egy millió főnyi hadsereg talpraállításása. Az oceán azonban megvédte az idő alatt, amíg elkészítette tüzérségét és aviatikáját.

Németországot nem választja el az oceán szövetségeseitől, hogy fegyverkezzen és megteremtse aviatikáját és nehéz tüzérségét; éppen ellenkezően, szövetségeseinek országai szorosan összefüggnek a német földdel. Sok hónap kellene még, hogy új háborúra készüljön fel, mialatt Franciaország és szövetségesei sem maradnának tétlenül.

Ludendorff tábornok nemrég néhány kijelentést tett, amelyeknek nagy jelentőségük van, mert tökéletesen fedik az igazságot. Ő azt mondotta, technikai és katonai szempontból teljes lehetetlenség, hogy Németország belátható időn belül megtorló háborút kezdhessen a szövetségesek, főleg Franciaország ellen. Ennek az országnak minden hadi eszközzel bőségesen ellátott hadserege van, amely kész mindenkor felvonulni s összezúzna minden német katonai szervezetet, amely Franciaországgal ellenségeskedne. Annál is inkább, mert Németországnak a hadianyaggyártó ipar megsemmisítése miatt nincs arra módja, hogy megint fegyverkezzen. Képtelenség azt gondolni, hogy titokban meg lehetne szervezni s hadi készülségbe helyezni olyan német

hadsereget, amely megfeleljen a modern háború követelményeinek. Olyan német hadsereget, amely legalább a siker legkisebb reményével vehetné fel a küzdelmet a modernül felszerelt és felfegyverzett ellenséges hadsereggel, csak hatalmas német hadi ipar segítségével tudnának felállítani; ilyen ipart pedig sohasem lehet titokban rögtönözni vagy megteremteni. Még ha egy harmadik hatalom akarná is Németországot felfegyverezni, annak sem volna módjában a hadsereget oly gyorsan felszerelni és a szükséges időben mozgósítani, hogy megakadályozhatná az ellenséges hadsereget a haladéktalan és döntő győzelem kivívásában.

Mindenki belátja, még Franciaország is, hogy ilyesmihöz az kellene, hogy Németország rászánja magát az öngyilkosságra. A békeszerződésnek az a következménye, hogy mindenféle német veszedelem ellen az akadályok olyan *maximuma véd meg, amelyet csak az ész kigondolhat*: Németország ellen *olyan garanciák halmozódtak fel, aminőkre a történelemben még sohasem volt példa* (Tardieu). Németország sok esztendeig semmire sem lesz képes. A mozgósítás előkészítése hosszú éveket vesz igénybe, megvalósítása pedig a legnagyobb nyilvánossággal jár.

Wilson a fegyverkezés csökkentése ügyében *kapott és adott biztosítékokról* beszélt. Ehelyett a szerződések megkötése után az történt, hogy a legyőzött népeket teljesen lefegyverezték, a győztesek pedig tovább folytatták fegyverkezésüket. Majdnem valamennyi győztes államnak nemcsak a kiadása, hanem a hadserege is nagyobb. Ha felteszszük, hogy a szerződések által kikényszerített békefeltételeket teljesíteni lehet, ugyan ki ellen szaporítják egyre a hadsereget, amikor az egykori ellenség védtelen?

Láttuk már, hogy milyenek azok a feltételek, amelyeket Németországra kényszerítettek: kis számú zsoldos hadsereg, a védőkötelezettség és a katonai oktatás eltörlése, az aviatika megszüntetése és csak akkora jelentéktelen tüzérség, amelyre a belső rend fentartására okvetlen szükség van. Ausztria, Bulgária és Magyarország csak csekély számú hadsereget tarthat. Ausztriának csak 30.000 fegyverese lehet; a legutóbbi jelentések azonban azt mondják, hogy megromlott pénzügyi helyzete miatt csak 21.700 katonát tud tartani. Bulgáriának 20.000 katonája és 3.082 csendőre van. Magyar-

ország hadserege a trianoni békeszerződés értelmében 35.000 ember. Törökországnak nincs igazi hadserege Európában, ahol úgyszólván már nem is területiális állam, hacsak nem Konstantinápoly városában, ám a török szuverénitása ott is inkább csak látszólagos.

Minden összefoglalva, a német háború hatalmas magvát tevő államokat területileg annyira leszabdalták, hogy 180 ezernél kevesebb embert tartanak csak fegyverben. Nincsenek természetesen beleszámítva a központi hatalmak romjain felépült új államok, amelyek tetszésük szerint és olykor egyik-másik antant-állam érdekében fegyverkeznek.

Az egykori ellenséges államok tehát nincsenek abban a helyzetben, hogy háborút viselhessenek és mindannyian alá vannak vetve az ellenőrzésnek. Néha ez az ellenőrzés igen különös természetű. Mindenki arra törekedett, hogy a tengert a győzteseknek juttassa. Lengyelországgal például az a furcsaság képtelen eset történt, hogy fenhatósága alá helyezték Danzig városát, pusztán azért, mert tengere van. A szövetségesek állandóan azon voltak, még Olaszország magatartása ellenére is, hogy a szerb-horvát-szlovén államnak szabad és biztos útadjanak a tengerre.

A londoni és san-remoi konferenciákon ismételten szóvalattettem, hogy milyen terhet ró az éhínséggel küzdő legyőzött népekre a katonai ellenőrző bizottságok eltartása és milyen bántó olykor pazarlásuk. Vannak tábornokok, akik kártalanítást kötöttek ki maguknak és mindenféle címen olyan javadalmazásuk van, amely meghaladja az Egyesült-Államok elnökének jövedelmét. Hogy micsoda farsangi komédia volt a Duna-bizottság, arra nézve csak Bécs és Budapestet kell megnézni, ahol éhen halnak az emberek. Elég pusztán a jóvátételi bizottság kiadásait figyelemmel kíséreni és az emberben feltámad az érzés, hogy a falánkságnak és fényűzésnek ez a szomorú látványa inkább a győzött, mint a legyőzött népet alázza meg.

A háború legfalánkabb katonai és polgári spekulánsaiból a legyőzöttek lefegyverzésére s a békeszerződések végrehajtására ellenőrző bizottságokat szerveztek, amelyeknek tagjai olyan fizetést és pótlékot kapnak, hogy nincs rá példa a világon. S mindez nemcsak azért történik, mert megszállta őket a

kapzsiság, hanem azért is, mert bennök lakozik az erőszak szelleme.

Nem akarom nyilvánosságra hozni azokat az adatokat, amelyeket megbízható s részre nem hajló személyektől kaptam. Egy szép napon Európa még megéri azt a nagy szégyent, hogy mindenfelé kalandorok és rablók árasztják el, akiktől még a középkori bandák is jócskán tanulhatnának. Tisztára tolvajlás ez a rengeteg és haszontalan bizottság, amely semmire való célokért üzi a pazarlást. S mindez ama népek győzelmének jogai nevében történik, amelyek művelteknek és demokratáknak tartják magukat.

Német-Ausztria összes tengerhez vezető útjait elvesztette. Nem élhet meg saját erejéből, mert alapjában megingott. Teljesen német terület, ezért a békeszerződés nem engedi meg, hogy Németországhoz csatlakozzék. Ehhez a népszövetség egyhangu beleegyezése volna szükséges, amit Franciaország meghiúsít. Nem egyesülhet Csehországgal, sem Magyarországgal, sem más, az osztrák-magyar monarchiából alakult állammal, mivel ez ellentétben van a német nép érdekeivel és törekvéseivel és ezáltal különben új dunai állam keletkezne, mely a múltban úgyszólván a háborúnak egyik főoka volt. Ausztria elvesztette minden tengerhez vezető útját, átadta haditengerészeti és kereskedelmi flottáját, ennek fejében a szövetségek közötti ellenőrző bizottságtól lényeges kedvezést kapott a hadügy, hajózás és a léghajózás terén. Az intézkedések között több olyan is előfordul, amelyeknek többé nincs értelme. Ilyen például a saint-germaini szerződés 140. szakasza, amely megtiltja Ausztriának, hogy bármiféle buvár- vagy kereskedelmi hajót építsen, vagy vásároljon. Az is különös, hogy drótnélküli táviróállomás csak kereskedelmi táviratokat közvetíthet (143. §.), ezt is csak a szövetséges és társult hatalmak felügyelete alatt, akik még az elektromos hullámok hosszúságával is törődnek. A háború előtt, 1914-ben, Franciaország a lehető legnagyobb mértékben növelni akarta hadseregének harci készségét és így a nagy német hadsereggel szemben nagy francia hadsereg állott.

Németországnak 1913-ban a birodalmi gyűlés elé beterjesztett költségvetése szerint összesen 647.000 katonája volt fegyverben, 105.000 altisztal és 30.000 tiszttel. Tökéletességét tekintve nemcsak Európának, hanem az egész világnak leg-erősebb hadserege volt.

Németországnak nincs többé hadserege, Franciaország ellenben 1921. július 1-én 810.000 embert tartott fegyverben 38.473 tiszt vezetésével, azaz jóval többet, mint amennyi a háború előtt Németországnak volt. Figyelembe véve Franciaország demográfiai viszonyait, azt mondhatjuk, hogy olyan nagyszabású katonai erőlkifejtésről van szó, amelyre a modern időkben nincs példa és amelynek csak két célja lehet: vagy a katonai uralom, vagy a pusztítás. Az erre az évre előirányzott rendes kiadás 2782 millió frank, nem számítva azt az összeget, amelyet Németország fizet a megszálló hadseregért. A rendkívüli kiadás 1712 millió, ezenkívül még 635 millió az idegen államokban levő megszálló csapatok eltartása, ezt az összeget azonban vissza kell kapnia a legyőzött államoktól.

Ausztria-Magyarországnak 1913-ban 34.000 tisztje és 390.249 katonája volt; a monarchiából alakult új államoknak együttvéve jóval több katonájuk van. Míg Német-Ausztriának 21.700 és Magyarországnak csak 35.000 fegyverese van, addig Csehszlovákia 150.000 embert tart fegyverben, közülök 10.000 tiszt; Jugoszláviának pedig 120.000 katonája van 8—10.000 tiszttel.

Franciaország két szövetségese, Belgium, amely nem semleges többé és a külföld felé egyre kihívóbban fellépő Lengyelország, ahol folyvást nő az anarchia, olyan hadsereget tart fenn, amilyennel a háború előtt csak elsőrangú állam rendelkezett. Belgium megduplázta békebeli állományát, amely most 113.500 ember; aránytalanul nagy hadsereg ez oly nép számára, amely körülbelül akkora, mint New-York, vagy talán London lakossága.

Lengyelország, melynek gazdasági viszonyai egyenesen kétségbeejtők és már se pénze, se hitele, de ezzel ellentétben több a hivatalnok, mint bármely más országnak, ez az állam 430.000 katonát tart, száma azonban hol több, hol kevesebb, ma körülbelül 600.000 ember. Franciaországgal kötött szerződése katonai kötelezettségeket ró rá, melyeknek természete egyáltalán nem vall békét óhajtó országra. Lengyelországban a nagyzási hóborttal együtt jár belső viszonyainak fokozatos romlása; szolgálja az antantnak, hogy szolgálatban tarthasson másokat és bomlása ellenére arra tart igényt, hogy ellenőrizzen és uralkodjon nálánál intelligensebb és műveltebb népeken.

Romániának 160.000 katonája, 30.000 csendőre és 16.000 határőre van. Görögországnak, főleg kisázsiai vállalkozásai miatt, melyet csak a minden intelligencia híján levő nemzeti exaltáció magyarázhat meg, 400.000 főnél nagyobb hadserege van. Alig tud megmoccanni és szinte beleroskad a nagy hadsereg eltartásába; így halad a romlás felé.

Az antant két kedveltje, Görögország és Lengyelország, akárcsak az elkényeztetett gyerekek, politikájukban szeszélyesek és kapzsiak. Lengyelországot nem a saját ereje, hanem az antant erőfeszítése támasztotta fel. Görögország a háború alatt sohasem támogatta az antantot hathatósabb erővel és most, a háború után, sokkal nagyobb hadserege van, mint történelme során bármikor. Csak Nagybritannia és Olaszország szerelte le nagyobb arányban hadseregét, sőt Nagybritannia még Olaszországnál is nagyobb mértékben.

Kiszámították, hogy Nagybritannia 201.000 katonát tart fegyverben, közülök 15.030 tiszt. Ebbe azonban nincs beleszámítva az Indiába kirendelt 75.896 főnyi katonaság és az aviatikai személyzet.

Olaszországnak 1921 július 31-én 351.076 közkatonája és 18.138 tisztje volt, összesen tehát 369.214 főből álló hadserege, közülök 56.529 karabiniere, akik majdnem kizárólag közbiztonsági szolgálatot végeznek.

A háború következtében alakult államok példájára és nyomása alatt még olyan államok is tetemesen szaporították hadseregük létszámát, amelyek nem vettek részt a háborúban.

Bár a legyőzött népektől nincs mit tartani, a semlegesek is fejlesztették hadseregüket a háború folyamán, a győztesek pedig szertelen mértékben megnagyobbították.

Senki sem tudja megmondani, milyen a bolsevik Oroszországban a politikai helyzet: valószínű, hogy katonáinak száma alig kevesebb egy milliónál, már csak azért is, mert a kommunista rendszer miatt a csavargók és hasonló elemek könnyen alkalmazást találtak a hadseregben.

A győztes államok a legyőzött népek lefegyverzése után rájuk kényszerítették lehetetlen erkölcsi és gazdasági feltételeiket és azokat a területi megalázásokat, amelyekben például Bulgáriának, Törökországnak és Magyarországnak volt része. Ezek mind olyan feltételek, amelyeket nagyon nehéz megtartani. És minthogy a gyűlölet magva egyre jobban csi-

rázik, a győztesek nem szerelnek le. Főként azok a kis államok, amelyek nagyon is sokat akartak, igen sokat kaptak és amit megkaptak, nem tudják megtartani. Sok országban bizonyos társadalmi rétegek számára a háború ipar lett; ezek a háborús állapotból élnek. Mit csinálnának ezek háború nélkül?

Európában most általában véve sokkal több ember teljesít katonai szolgálatot, mint 1913-ban. Nemcsak, hogy nem történt meg a leszerelés, amit az antant mindig a demokratikus elvek győzelmének következményéül hirdetett, hanem a győztesek egyre nagyobb mértékű fegyverkezésre törekkeznek. Minél nehezebb a békefeltételeket keménységük s abszurd voltuk miatt megtartani, annál inkább szükségük van a győzteseknek fegyveres erőre. A legyőzött népeknek nincs hadseregük; a győztesek biztosak, vagy legalább is nemrég még biztosak voltak benne, hogy hadseregeik a kártérítés behajtására valók. Jelenleg tényleg nem is volna más céljuk.

A londoni konferencián 1920 februárjában hosszú vita után megszövegezték azt a gazdasági manifesztumot, amely felhívta Európa figyelmét a gazdasági helyzet veszedelmére. Lloyd George-szal egyetértően hamarosan megtaláltuk a nagy árakban és a gazdasági zűrzavarban, valamint a nagy hadseregek és a háborús állapot fentartásában a legsúlyosabb veszedelmet és legfőbb okait.

A határozottan két részre szakadt Európában nem lehet béke, még akkor sem, ha a legyőzött lerakta fegyvereit: a győztes saját nyugtalanlansága miatt kénytelen fegyverkezni, mert az a meggyőződése, hogy védelme csak az erőben lehet és ez lehetővé teszi, ha nem is a valódi, de legalább a fegyveres békét. Ha nem is mozdítja elő a termelés és a forgalom fejlődését, legalább módot ad a gazdasági forrásoknak a piactól való elvonására.

Az erőszak újabb erőszakot szül. Ha a legyőzött népek nem tudják teljesíteni a feltételeket, még terhesebbeket rónak rájuk. Franciaországban a felelőtlen elemek már azt is emlegetik, hogy meg kell szállni a Ruhr vidékét, azaz a német széntermelés legnagyobb központját és nem kell figyelembe venni a felsősziléziai népszavazást sem.

Németország 1920. és 1921-ben ötször forgott abban a veszedelemben, hogy Franciaország a békeszerződés megsértésével előzönlj a Rajna jobbpartját. 1920 márciusában Olasz-

ország és Nagybritánia beleegyezése nélkül, sőt akarata ellenére, megszállta Frankfurt és Darmstadt városát. Akkoriban az olasz kormány feje voltam és nem haboztam hangoztatni, hogy mekkora veszedelemmel és kárral jár az ilyen erőszakos eljárás. 1920 júliusában az újabb betörés veszedelme engedékenységre kényszerítette Németországot. 1921 márciusában Franciaország hamis ürüggel megszállta Duisburg, Ruhrort és Düsseldorf városát és a megszállást akkor is fentartotta, amikor Németország alávetette magát a reá-kényszerített feltételeknek. 1921 áprilisában és májusában Franciaország ismételte megkísérelte a Ruhr-vidék invázióját, hisz ez az igazi programja a francia vasiparnak, amely teljesen szét akarja rombolni Németország egész szénbányászatait.

Ilyen körülmények között, amikor a Rajna jobbpartját Franciaország egy év alatt kétszer megszállja, s még háromszor fenyegetőzik az invázióval, akármilyen nagy hadsereg sem elegendő. S az imperialista Franciaország háborús fáradalmi s demografiai sülyedése ellenére kénytelen akkora hadsereget fentartani (s fenn is tartatja Németországgal), hogy ilyen nagy hadseregre nincs példa a modern történelemben.

Amit a hadseregről mondtunk, az áll a flottára is. Szinte versenyt futnak, melyik fokozza jobban tengeri erejét. Azelőtt a legyőzötteknek volt ez a főgondjuk, most a háború után támadt kölcsönös bizalmatlanság a győzőket kényszeríti erre.

Érdekes komolyan megvizsgálni azt a lelki kapcsolatot is, amely Nagybritánia, az amerikai Egyesült-Államok és Japánország között van. Aggasztó tünet, hogy ez a három hatalom versenyre kelt egymással a tengeri fegyverkezésben és nagy kárára válhat a civilizációnak az is, hogy a két angol-szász nép is verseng egymással.

A megvívott nagy háború tulajdonkép a germán és szláv faj összeütközése volt. Nem Franciaország, hanem a szlávok aggodalma kergette Németországot a háborúba s ők zúdították a világra az elmúlt eseményeket. A kontinentális háború azzal az eredménnyel járt, hogy leverték Németországot is, amely vesztett, Oroszországot is, amely nem tudott ellenállni; a helyzet gyümölcset csak Franciaország élvezi, ha ugyan en-

nek lehet azt a győzelmet nevezni, amelyet mindenki számára tüskék öveznek. A háborút főként az angolszász faj döntötte el, Nagybritánia az ő dominiumaival és az Egyesült-Államok. Csak a német államférfiak csekély politikai intelligenciája tette lehetővé, hogy az egymással érdekelletben levő államok egy csoportba tömörültek. Nagybritánia, Oroszország, az Egyesült-Államok, Japán, Franciaország és Olaszország.

Az európai, de mindenekelőtt az ázsiai helyzet ma újabb versengést szül, amely a tengeri fegyverkezés szertelenségében nyilatkozik meg.

Tegyük fel, hogy a dollár, a font, a yen és a lira vagy frank parin áll, akkor az 1914-től 1921-ig terjedő években a költségvetések szerint a hadi tengerészeti kiadások a következőképpen emelkedtek: az amerikai Egyesült-Államok 702 millió liráról 2166 millióra, Nagybritániában 1218-ról 2109-re, Japánban 249-ről 1250-re, Franciaországban 495-ről 1083-ra és Olaszországban 230 millióról 402-re. Az új hajóépítkezésre előirányzott összeg az 1921—22-ik esztendőre az amerikai Egyesült-Államokban 450 millió, Nagybritániában 475, Japánországban 281, Franciaországban 185 és Olaszországban 61 millió.

Az Egyesült-Államok és Nagybritánia igen gazdag államok, ezért megbirják az erőlködést. Japán ellenben csak korlátozott erőforrásokkal rendelkezik, bírja-e hosszú ideig, vagy pedig kénytelen lesz magának közelebbi célokat kitűzni?

A haditengerészet 1914 és 1921-ből való statisztikája azt mutatja, hogy a győztes államok flottája ma jóval hatalmasabb, mint amilyen a háború előtt volt. Oroszország, Ausztria és Magyarország, valamint a területeiken keletkezett új államok azonban ném tengeri hatalmak, Németország pedig teljesen elvesztette flottáját. A tengeri fegyverkezés versenye elsősorban is a két angolszász ország és Japán között folyik; a szárazföldi ellenben valamennyi európai győztes ország és főleg a kis államok közt dúl.

Ez a helyzet igen komoly aggodalmakra ad okot, de a főbaj azokban a kisebb államokban fészkel, amelyek háborút nem viseltek, ellenben napról-napra követelőbbek és egyre újabb igényeket támasztanak.

A versaillesi szerződés egész rendszerét a Lengyelor-

szágra vonatkozó tévedés bélyegzi meg. Lengyelország megalkotása nem a nemzetiségi elv nagyszerű megnyilatkozása. Nem az etnikai Lengyelország alakult meg, hanem egy, olyan nagy állam, amely mai formájában úgysem élhet sokáig, mert nemcsak erős idegen nemzeti kisebbségek élnek benne, hanem a népek olyan összessége, amely nem tud egymással megférni. Lengyelország, amelynek már nagyszámú zsidó lakossága is gondot okoz, nem tudja asszimilálni a németeket, oroszokat és ukránokat, akiket a versaillesi szerződés Wilson kijelentései ellenére igazságtalanul neki ítél.

Miután Lengyelország az antant segítségével sikeresen ellenállt a bolsevik támadásoknak, most állandó anarkia pusztít benne. Fogyaszt, de nem termel, kiadása fantasztikus és jövedelmeit sehogy sem tudja rendbe hozni. Nincs ország, amely annyira visszaélt volna a papirospénzzel, mint ő; a lengyel pénz ma a leghitványabb. Nem sikerült termelését megszerveznie és a szomszédos országok termelését is pusztulással fenyegeti.

Az egész versaillesi szerződés számítását hatalmas és életképes Lengyelországra építette. Németország védtelen, nem egyesülhet a szintén védtelen Német-Ausztriával, nyugaton Franciaország és Belgium, keleten pedig Lengyelország katonai ellenőrzését kell eltűrnie. Lengyelország, amely Németországot Oroszországtól a danzigi korridorról választja el, a német területi épséget is megsértette és megfosztotta a kelet felé való terjeszkedés és fejlődés lehetőségétől. Lengyelországot nagy államnak tervezték. De nem a lengyel nemzet alakult meg, hanem egy lengyel katonai állam keletkezett, amelynek csak az a hivatása, hogy szétbomlassza Németországot.

Lengyelország, amely nagyon szerencsésen került ki a háborúból (senki sem tudhatta előre, hogy a központi hatalmak és az orosz birodalom egyszerre onlik össze), nem kintartó munkának, hanem egy olyan körülménynek eredménye, amely egy nemzet hosszú vértanúságának méltó jutalma volt. A lengyel határok valamikor északon a Balti-tengerig, délen a Kárpátokig és a Dnyeszterig, keleten majdnem Szmolenszkig, nyugaton pedig Németország felé Brandenburgig és Pomerániáig nyúltak. Az új hazafiak hatalmas Lengyelországról, a hagyományok régi Lengyelországaról álmodoz-

nak és Ukrania belsejében új területeket akarnak meghódítani.

Könnyű belátni, hogy Oroszország a bolsevizmus elcsenevészesedése után előbb-utóbb feltámad. Harminc vagy negyven év múlva pedig Németország a kontinens legfélelmesebb etnikai egysége lesz, bármiként is törekednek egységét megtörni és szétzúzni. Mi lesz akkor Lengyelországgal, amely két olyan népet akart egymástól elválasztani, melyek holnap számbelileg és más téren is a kontinentális Európa legnagyobb erejét fogják képviselni?

I. Napoleon régi felfogása ma is él a francia lelkekben. Ő téves szempontból nézte az egész európai politikát, mert az volt a véleménye, hogy Európában tartósan gyökeret kell vernie a francia hegemoniának, pedig már elmúlt az az idő, amikor Európa valamelyik népe állandó hegemoniára tehetne szert. I. Napoleon Szent Ilona-szigetének magányában beismerte, hogy életében három nagy hibát követett el. Az első az volt, hogy nem teremtett hatalmas Lengyelországot, amely kulcsa lett volna az európai politikai építménynek, másodszor akkor hibázott, amikor nem pusztította el Poroszországot, végül amikor tévedett Oroszországra vonatkozó számításában. Mégis arra irányult minden törekvése, hogy Európa életét Franciaország ellenőrzése alá vesse. Ezzel a lépéssel szükségszerűen letért a valóság útjáról, mert Európa nem tűrhette egy nemzetnek azt a hosszú ideig tartó törekvését, hogy a szabad és egyre fejlődő Európában minden más nemzet fölé akart kerekedni.

Ha már az antant politikája Németországgal és a többi legyőzött állammal szemben nem felel meg sem a háború során hozott együttes határozatoknak, sem ama kötelezettségeknek, amelyeket Wilson ünnepiesen vállalt, oroszországi politikája egyenesen sorozata a tévedéseknek. Voltaképpen nem is beszélhetünk az antant politikájáról, mert, néhány közösen elkövetett tévedés leszámításával, Nagybritannia, Franciaország és Olaszország külön-külön önálló politikát folytatott.

Wilson azt mondta 1918 január 8-án programjának 6. pontjában — s ez a pont már nem szeplőtelen, mert jobban megsértették és meggyalázták, mint a kurd néptörzs legyőzötteinek asszonyait, — hogy a jóakarát kemény próbakövévé kell válnia annak a megegyezésnek, amelyet a testvéremze-

tek Oroszországgal kötöttek és amelynek alapján becsületes segítséggel részt kell venniük Oroszország talpraállításában. Meg kell mutatniok, hogy érdekeiket, vagy helyesebben mondva, önzésüket nem tévesztik össze azzal, amivel Oroszországnak tartoznak. A próba nagyon szerencsétlenül sikerült.

Az antant engedékenysége a forradalmi Oroszországgal szemben többféle változáson esett át. Először az a gondolat kerekedett felül, különösen az egyik szövetséges biztatására, hogy főleg Románia és Lengyelország együttműködésével katonai expedíciót küldenek Oroszországba. Ezt az eszmét azonban hamarosan elvetették, mert rövidesen kiderült, hogy nem lehet megvalósítani.

Azután a blokádba vetették minden reménységüket; Oroszországot tökéletesen el kell szigetelni, meg kell hiúsítani a vele való árucserét minden lehetőségét (egyébként már úgyszemint mivel kereskednie), ugyanakkor módot kerestek arra, hogy Lengyelországot és Romániát ama vállalkozások katonai megsegítésére készítsék, amelyeket a régi uralom hívei kíséreltek meg az ország belsejében. Pusztán Franciaország volt az az állam, amely hivatalosan elismerte Vrangelt tábornok cári vállalkozását.

Némi kezdetleges tétovázás leszámításával Lloyd George volt az, aki mindig világosan ítélte meg az orosz helyzetet. Én sohasem voltam ellentétben az emberek és a helyzet megbírálásában. Egyébként a helyzetet akárki könnyen áttekinthette, akinek nyílt és széles látóköre volt.

Én különben mindig azt a politikát igyekeztem követni, amellyel a legtöbb hasznot a legkisebb kárral érhetjük el. A háború után Európában a munkás tömegek mindenütt nagy reményt fűztek az orosz kommunizmushoz és a bolsevik szervezkedéshez. Mindenféle Oroszország ellen irányuló katonai expedíció a népben azt a meggyőződést keltette, hogy vérbe akarják fojtani a kommunista kísérletet és nem azt, hogy az ellenséget akarják legyőzni. Mindig azon a véleményen voltam, hogy a proletáriátus diktatúrája, vagyis a tudatlanságnak és a tehetetlenségnek diktatúrája, szükségképpen végső szerencsétlenségbe dönti az országot és hogy az erőszak okvetetlenül éhínséggel és halállal végződik. A népek tévedéseit csak a civilizáció jótéteményei szüntethetik meg. A mi

propagandánk csak a romlás biztos elkövetkezését siettette volna. Az európai és amerikai munkástömegeket csakis a kommunista Oroszország embermillióinak éhhalála győzheti meg arról, hogy a kommunista kísérletet nem szabad követni, sőt minden áron kerülni kell. Az egész nyugati kulturát veszedelembe sodorhatta volna, ha igazságtalan háború után vérbe fojtják a kommunista kísérletet.

Ismételten lebeszélni igyekeztem Romániát és Lengyelországot arról, hogy Oroszország ellen akcióba fogjon s azt ajánlottam, hogy csak a védelemre szorítkozzanak. Ha a bolsevik oroszok igazságtalanul megtámadták volna ezt a két szabad nemzetet, az antant minden áldozat árán megmentette volna őket. Ha azonban maguk hívták volna ki Oroszországot, semmiféle szolidaritásra sem számíthattak volna.

Amikor 1919 júniusában én vettem át az olasz kormány vezetését, már készenlétben volt a georgiai olasz katonai expedíció. Az ott levő csekély számú angol csapat ugyanis visszavonult, erre Olaszország a szövetségesekkel egyetértve és részben az ő kívánságukra nagy katonai expedíciót szervezett. Már útra készen állt a 12. hadtest, amelynek ereje két gyalogos hadosztály és nagyobb csapat alpesi vadász volt. Georgiában rendkívül gazdag segítőforrások vannak és az volt a vélemény, hogy Olaszország nagy mennyiségű olyan nyersanyagot importálhatott volna, amelyet leginkább nélkülözött. Engem ebben a vállalkozásban leginkább az lepett meg, hogy nemcsak a kormányférfiak, hanem tekintélyes pénzügyi szakemberek is meggyőződéssel támogatták ezt az expedíciót.

Noha sok ellenszegüléssel találkoztam, azonnal lefűjtam ezt a vállalkozást és csak arra szorítkoztam, hogy előmozdítsam a kereskedelmi összeköttetést.

Nem hiszem, hogy a szövetségesek ezzel az expedícióval rosszat akartak volna Olaszországnak. A tényleges eredmény azonban mégis az lett volna, hogy Olaszország a moszkvai Kormánnyal háborúba keveredik és belehajszolták volna olyan kalandba, amelynek következményeit nem lehetett előre látni.

Valóban nem sok idő múlva Georgia a bolsevikiek kezébe került, akik ott 125.000 főből álló hadsereget szerveztek és nem is tudott tőlük többé megszabadulni. Ha Olaszország

tényleg megindítja ezt az expedíciót, fölöttébb költséges katonai kalandba keveredik olyan területen, ahol a szállítás rendkívül nehéz és az akadályok szinte legyőzhetetlenek. És mivégre?

Georgia a háború előtt az orosz birodalomhoz tartozott és ezt az antant egyetlen állama sem tartotta sérelmesnek. Sőt, mintha Oroszországnak nem lett volna elégséges ropant birodalma és a kaukázusi dominium, az antant nagy engedékenysége jeléül neki adta Konstantinápolyt, a tengeri szorosokat és Kisázsiában egy széles zónát. Hogy vehetnek hát el tőle olyan területet, amely törvényesen az övé? Ha pedig Georgia és a Kaukázus többi állama elég erős arra, hogy önálló életet éljen, miként uralkodhat oly árja néptörzsekem, amelyek figyelemre méltó fejlődést értek el?

Ha Olaszország expedíciót küld Georgiába, elkerülhetetlenül háborúba keveredik Oroszországgal, olyan háborúba, ahol az emberek és hadiszerek szállítása csak a legsúlyosabb feltételekkel sikerült volna. Később a moszkvai kormány, mint már említettük, nemcsak Georgiát, hanem úgyszólván az összes kaukázusi köztársaságokat meg tudta hódítani. San Remóban a katonai bizottság jelentése után Foch marsall elnöklésével azt a kérdést vitatták meg, időszerű-e, hogy Nagybritannia, Franciaország és Olaszország legalább a petróleumtermelés biztosítására expedíciót küldjön Oroszországba? Ezen a tárgyaláson azonban rövidesen belátták, hogy helyesebb az érdektelenség politikáját folytatni.

Olaszország már küldött egyszer expedíciót Albániába. Senki sem értette meg, hogy miért, leszámítva azt a körülményt, hogy erre háború idején katonailag szükség volt. Mindenki csak azt látta, hogy az expedíció rendkívül költséges és az albánok még csak hálások sem voltak érte. A georgiai expedíció olyan kárral járt volna, amelynek következményeit nem is lehet mérlegelni és biztosan bajt okozott volna.

Az orosz kommunizmus tökéletes csődjét ma már azok is elismerik, akiket a balitélet és a gyűlölet teljesen elvakított. Az úgynevezett proletárdiktatura politikailag egy kis kommunista csoport katonai diktatúrájává zsugorodott, amely csak kis töredékét képviseli a munkásságnak és nem is a legkiválóbbját. A bolsevik kormányt jelentéktelen kisebbség tartja kezében, akikben jellem helyett csak fanatizmus van.

Alkotni semmit sem tudott, de megsemmisítette a mult minden munkáját. Tönkrement a hatalmas ipar és megbénult a termelés. Oroszország nem az új termelésből, hanem a kapitalista termelés maradványából élt hosszú ideig. A földműves és az iparos munkájának eredményét a kommunizmus megölte, a munkaerő pedig a legkisebbre csökkent. Az orosz nép olyan nyomorban van, amit semmivel sem lehet összehasonlítani. Az éhség következtében egész területek halnak ki. A kommunista uralom rövid idő alatt annyi kárt és akkora nyomort idézett elő, amit soha semmiféle zsarnoki uralom sem ért el és ha még más bizonyítékra is szükség van, ez az, hogy a kommunista termelés nemcsak káros, hanem fenn sem tartható. Legalább a közgazdászok azt tartják. Ma már senki sem abszurdum, hiszen a kollektív örület néhány népet már hatalmába kerített, csupán azt az egyet remélhetjük még, hogy majd a legelvakultabb nemzetek is hamarosan kijózanodnak.

Oroszország volt a legalkalmasabb a kommunista próbálkozásokra. A császári Oroszország volt a legkiterjedtebb és a legösszefüggőbb terület a történelemben említett nagy birodalmak óta, amelyet állam valaha is elfoglalt. A cár uralma alatt, ezen az Egyesült Államok területénél majdnem háromszorta nagyobb földön, olyan nép lakott, amely, néhány egyéni lázadás leszámításával, a legszolgáibb engedelmességet szokta meg. A legnagyobb önkényességgel jelentéktelen kis csoport uralkodott a 180,000,000 lakoson és a mérhetetlen területen. Mindenki alázatosan engedelmeskedett. A központosság olyan tökéletes volt, hogy hosszabb ideig semmiféle ellenséges magatartást sem tűrtek meg. A kommunista uralom tehát nemcsak az orosz nép közönyösségére, hanem legelvakultabb engedelmességére is számított. A sikernek ehhez az alapvető feltételéhez az eredményesség egy másik nagy feltétele is járult ama kormány számára, amelynek önkényesen kellett szabályoznia a termelést. Oroszország a világnak az az egyetlen állama, — akárcsak az Egyesült Államok, Kína és Brazília, vagyis Oroszországgal a földkerekség négy legnagyobb állama, nem számítva az angol dominiumokat, ahol nem sűrű a lakosság, — ahol minden megvan, ami a megélhetéshez okvetlenül szükséges. Ha fel is tételezünk gazdasági elszigetelést, azaz olyan országot, amely csak a saját erőfor-

rásaiból él és mással semmiféle kereskedelmet sem folytat (ez történt Oroszországgal a blokád következtében), egyelőre Oroszország tudja a megélhetés legkedvezőbb és legbősegebb feltételeit előteremteni. Van mindene: gabonája, szövete, mindenfajta tüzelőszere. Oroszország a világ egyik nagy, ha nem a legnagyobb éléskamrája. És a kommunizmussal együttjáró bürokratikus központosítás mégis elég volt, hogy tönkretegyjen mindennemű termelést. Oroszország, mely az egész emberiséget élelmezhetne volna, elpusztul az éhségtől. Oroszország, amely Európát elláthatta volna a szükséges szénmeny-nyiséggel és petróleummal, nem tudja többé vasutait járattatni. Nem tudja többé felruházni sem katonáit, sem a bolsevik állami hivatalnokait, noha volt gyapjuja, kendere, lenje és módjában lett volna a kaukázusi gyapjuterelés. Oroszországban megszűnt az egyéni ambíció, kevés ember dolgozik; a paraszt csak annyit, amennyi családját fentartására szükséges, a városok munkássága pedig csak gyűlésezik és politikai összejöveteleket rendez. Mindenki csak az államból akar megélni és elsenyved és egy szép napon megszűnik az önkényesen és bürokratikus megszervezett termelés.

Aki csak olvassa a bolsevik kormány által hozott törvények gyűjteményét, azt tapasztalja, hogy sok intézkedés nemcsak józan és okos, hanem célravezető és igazságos is. A múlt idők önkényeskedő kormányainak sok törvénye is értelmes és nemeslelkű. Am a törvényeknek nincs teremtő erejük. Ők csak szabályoznak, de nem teremtenek. A törvény elveheti az egyik embertől a gazdagságot és átruházhatja a másikkra, de nem teremthet gazdagságot. Amikor megszűnik az egyéni érdeklődés, ellanyhul a terhes és fájdalmas munka és többé nem alkot. Rövidesen meggyengül, amint megszűnik az erőfeszítés és megáll, mihelyt megbénul az erő. Mindenki tudja, hogy az összes árja nyelvekben egy tőből erednek a munkát és fájdalmat kifejező szavak. Az emberek legnagyobb részét csak a kényszer és az egyéni érdek ösztönzi munkára, amely gazdagsággal kecsegtet. Dolgozik, hogy gazdag legyen; ezért az árja nyelvekben a gazdagság uralmat és hatalmat jelent.

Körülbelül két esztendővel ezelőtt mindenkiel szemben azt javasoltam, hogy az olasz szocialisták tegyenek tanulmányutat Oroszországban. Ugyanis meg voltam arról győ-

zódve, hogy Olaszországban mi sem fogja inkább az Oroszország iránt való szimpátiát elosztatni, vagy helyesebben szólva a forradalmárok illúzióját megszüntetni, mintha látják az éhséget és a zűrzavart. Hazámnak sajtója, vagy legalább is a sajtó legnagyobb része, sohasem bíralt meg előre látó intézkedést erőszakosabban, mint ezt, amelyet én bölcsnek és józannak tartottam. Örömmel állapítom meg, hogy igazam volt. Amikor az olasz szocialisták visszatértek Oroszországból, kénytelenek voltak elismerni, hogy a kommunista kísérlet tökéletesen tönkreteszi az orosz népet. Pedig ezek a szociálisták minden figyelmeztetés ellenére illúzióval voltak eltelve. Az igazságnak szemtől-szembe való meglátása sokkal hatásosabb volt, mint akármilyen konzervatív propaganda.

Az a meggyőződésem, hogy az antantnak szinte üldözés számba menő magatartása inkább használt a bolsevik kormánynak, amelyet már elég sok ok diszkreditált. Nem is kellett volna igazságtalan és nyílt üldözéssel letörni.

A bolsevik kormányt nem lehetett elismerni. A becsületességéről nem tett tanúságot és képviselői sokszor megsértették a vendégszeretet törvényeit azzal, hogy a fanatizmus és a lázítás minden eszközével forradalomra bujtogattak. Kormány és forradalom két olyan különböző fogalom, amely együtt fenn nem állhat. A szovjetkormány el nem ismerése azonban senkit sem hatalmaz fel arra, hogy az elismerés feltételei közé oly pontot is vegyen fel, amely biztosítja a háborús adósság, vagy ami még rosszabb, a háború előtt keletkezett adósság megfizetését. Arra sem hatalmaz fel senkit, hogy az adósság biztosítására lekösse Oroszország arany és nemesfém bányáit. Ez a kizárólagosan pénzügyi és plutokrata morál nem lehet nemzetközi összeköttetések alapja olyan időben, amikor a háború szenvedései felborították az emberiség békéjét. A béke felfordulását senkisé sem látta előre és kezdetben csak nagyon kevesen értették meg veszedelmét. Én akkor is határozottan ellenkező álláspontot foglaltam el, amikor volt hajlandóság a szovjetköztársaság elismerésére. Lehetséges elismerni olyan államot, amely egész berendezését erőszakra alapítja és a külföldi államokkal szemben majdnem mindig forradalmi propaganda kifejtésére keresett, vagy keres módot. Amikor az új olasz kamarában az 1919. választás után nemcsak a szociálisták, hanem a katolikus néppárt

és az úgynevezett megújítópárt is, — amelyben főleg a hadviseltek tömörültek, — elkerülhetetlen nyomásra egyhangúan napirendet szavazott meg Oroszország tényleges kormányának elismerésére, én akkor sem adtam megbízást e váratlan lelkesedésből származó szavazás eredményének végrehajtására. Ez ugyanis Olaszországra hárította volna a felelősséget, hogy ő ismerte el ténylegesen a szovjetkormányt.

Én mindig elleneztem és sohasem akartam beleegyezni bármely Oroszország ellen irányuló katonai expedícióba, sem a régi uralom embereinek vállalkozásaiban való részvételbe. Könnyű volt előre látni, hogy a népek nem követték volna őket és vállalkozásuknak csődött kellett volna mondania. Ehelyett felbátorítottak és fegyverrel és hadianyaggal segítettek minden katonai forradalmat és ellenforradalmi kísérletet. Az 1920. év folyamán segítség hiányában az összes katonai vállalkozások egymásután letörték. Februárban nyomorúságosan összeomlott Kolcsak admirális akciója, márciusban letört Judenics tábornok vállalkozása. Öszeomlott Denikin kísérlete is. Erre a restauráció minden reménysege Vrangel tábornokban összpontosult. Az egyetlen nagyherceg, akinek jelentős katonai tekintélye volt, azt üzente nekem, hogy komoly és siker valószínűségével bíró vállalkozásról van szó. Vrangel tábornok tényleg egyesítette a régi uralom szétforgácsolt erőit és nagy területeket foglalt el. Franciaország nemcsak elismerte Vrangel kormányát Oroszország törvényes képviselőjéül, hanem hivatalos megbízottakat is akkreditált nála. 1920 novemberében a sziklaszilárdnak látszó Vrangelhadcsereget is szétverték. Lengyelország különböző fordulatok után megszilárdította ellenálló erejét, de azt is bebizonyította, hogy nincs támadóereje Oroszországgal szemben. Így tört le egymásután a restauráció minden kísérlete.

Az antant egyik legnagyobb hibája az volt, hogy több alkalommal már nem úgy kezelte Oroszországot, mint elesett barátot, hanem mint legyőzött ellenséget. Főlöttébb sajnálatraméltó, hogy Oroszország a régi rendszer embereit hosszú időn át még akkor is az állam képviselőiként kezelte, amikor az állam már nem volt meg többé.

Tegyük fel, hogy a bolsevik uralom megváltozik és biztosítékot ad a művelt nemzeteknek, hogy az idegen országokban nem új forradalmi propagandát és tiszteletben tartja a

polgárok szabadságát; tegyük fel, hogy mindezek ellenében az amerikai Egyesült-Államok, Nagybritánia és Olaszország rögtön elismernék. Franciaország ez esetben is egészen más állásponton van. Mindaddig nem akar semmiféle elismeréshez hozzájárulni, amíg a régi rendszer hitelezői nem kapnak biztosítékot követeléseikre.

1920 júniusában a moszkvai kormány nélkülözhetetlen árucikkek vásárlására aranyat küldött Svédországba. Mille-
rand miniszterelnök és külügyminiszter ekkor közölte Svédország párisi követével, hogy ha kormánya beleegyezik az orosz arany elfogadásába, ezt a francia kormány orgazdaságnak tekintené. A stockholmi pénzügyminiszternek pedig azt táviratozta, sajnálja, hogy Svédország és közvéleménye a régi orosz uralom hitelezőinek jogi követelését nem tekinti olyannak, amely megakadályozná a svéd áru orosz aranyért való kiadását. Hozzátette végül, hogy a hitelezők szindikátusa értékesíthetné a 355. számú táviratot, amelyben a svéd kormány hírt adott az áruforgalomról és zárlatot kérhetne a Svédországba küldött orosz aranyra.

Ez a távirat bármely magyarázattal felér és feltünteti a felfogások különbözőségét.

A bolsevik kormány lehet olyan erkölcstelen, hogy mi addig nem akarjuk elismerni, amíg nem lesz feltétlenül megbízható. De ha a moszkvai kormány némi aranyat küld, amely neki áruszerzésre marad, vagy megmaradt, miféle jogon zárjuk ezt az aranyat a régi rendszer hitelezőjének érdekében?

A forradalomból támadt új rendszernek joga van el nem ismerni, vagy megemmisíteni a régi rendszer adósságát. Nem ez az okunk, hogy nem tartunk fenn vele összeköttetést.

Esztelen követeléseink Németországot olyan helyzetbe sodorták, hogy pénze teljesen tönkremegy. Ma már körülbelül 100 milliárd márka a bankjegyforgalma. Ha holnap 150 vagy 200 milliárd lesz, akkor meg kell semmisíteni, mint ahogy az assignátával történt. És ezért talán ne tárgyaljunk Németországgal?

Nem tartós az az új plutokratikus felfogás, amely Franciaország politikáját jellemzi s a népek jogosan bizalmatlanok vele szemben.

A bolsevizmust, mint már annyiszor hangoztattam, nem szabad a nyugati világnézet alapján megítélni. A bolsevizmus nem forradalmi mozgalom, nem a nép elégedetlenségének kitörése, hanem a keleti ortodoxok vallási fanatizmusa, beleoltva a cári deszpotizmus törzsébe.

Olaszország legtöbbet szenved az Oroszországgal való összeköttetés hiánya miatt, mert úgyszólván az egész olasz kereskedelem és ennek következtében a szállítási tarifa és az árucikkek ára legalább fél század óta a Fekete-tenger kereskedelméhez igazodik.

Azok a hajók, amelyek teljes rakománnyal indultak Angliából Olaszországba, útjukat rendszeren a Fekete-tenger felé folytatták, ahol megrakodtak petroleummal, gabonával, miegymással és visszatértek Angliába, miután előbb Olaszországban újabb rakományt vettek fel és főleg Spanyolországban vasat hajóztak be. Olaszországban hosszú időn át sokkal előnyösebb szállítási tarifa volt érvényes és a szemet majdnem ugyanolyan áron lehetett vásárolni, mint Angliában. A hajók tehát teljes rakománnyal tették meg útjukat oda és visszafelé.

Az oroszországi helyzet tehát mindenekelőtt Olaszországnak árt. Nagybritanniának van földközi-tengeri érdekeltsége, Franciaország részben földközi-tengeri állam, Olaszország azonban csak a Földközi-tengerre szorítkozik.

Bár Olaszországnak különös érdeke, hogy megint megkezdje Oroszországgal az összeköttetést, az olasz kormány megértette, hogy nem az a legjobb és legrövidebb út, ha elismeri a moszkvai kormányt. Olaszország sohasem fogja elismerését plutokratikus szempontoknak alárendelni. Olaszországban semmiféle kormány sem kapható arra, hogy résztvegyen olyan eljárásban, amely Oroszországot az elismerés ellenében ama kötelezettségek megfizetésének biztosítására kényszeríti, amely a háború és a forradalom előtt keletkeztek. A civilizáció már megszüntette a csődbe került adósok testi megfenyítését és a műveltnek mondott demokrácia alapján nem szabad a nemzetekre alkalmaznia azt a szolgaságot, amelytől már megmentették az egyéneket.

Oroszországban elkerülhetetlen a kommunista rendszer összeomlása. Valószínű, hogy abból az iszonyú forradalmi katasztrófából, amely Oroszországot sújtotta, olyan uralom

fog keletkezni, amely a kisebb ingatlan vagyon alapjára helyezkedik. Ami ellenkezik az emberi természettel, az nem lehet tartós. A kommunizmus nem gyűjtheti halomra a nyomorúságot, romjaiból új élet új formái fognak keletkezni, amelyeket most még nem tudunk meghatározni. A bolsevik Oroszország azonban számíthat még két tényezőre, amelyet mi rendszerint nem veszünk figyelembe: egyrészt a nép érzéketlenségére és közömbösségére, másrészt a katonai rendszer erejére. Egy nép sem tudná elviselni azt az iszonyú szenvedést és mérhetetlen nyomort, amelyet az oroszok milliói ellenkezés nélkül tűrnek. De ugyanakkor olyan nyomorban egy nép sem tudna fentartani oly hatalmas és fegyelmezett hadsereget, mint aminő az orosz forradalmi hadsereg.

Az orosz nép sohasem kísérte rokonérzéssel azokat a katonai vállalkozásokat, amelyeket az antant kezdeményezett. Párisban és Londonban a miniszterelnökök legutóbb tartott értekezletén alkalmam volt az üléseken beszélni néhány új állam, főként kaukázusi államok képviselőjével. Mindannyian megegyeztek abban, hogy a régi uralom embereinek, főleg Denikinnek akciója a független államok elnyomására és a régi rendszer visszaállítására irányult és ezzel magyarázható meg az orosz népnek ellenök megnyilvánult ellenséges érzése.

Bizonyára nehéz Oroszországról tiszta képet alkotni, ahol nincs többé szabad sajtó és ahol a népnek alig van más gondja, minthogy éhen ne haljon. Bármennyire szerencsétlen szervezet, mégis a szovjetek szervezete az egyedüli, amelyet nem lehet rögtön másikkal helyettesíteni. Mert sok idő kell arra, míg az orosz nép lassan visszatérhet a nemzetközi életbe és még lassabban térhet a maga útjára. De az is szükséges, hogy a régitől eltérő útra térjen.

Az orosz parasztok, akik a nép óriás többségét teszik, rémülettel gondolnak vissza a régi rendszerre. Ők elfoglalták a földet és meg is akarják tartani. Nem kívánják az orosz nagy urak visszatérését, akik akkora területen uralkodtak, mint egy-egy tartomány és már nem is ismerték saját tulajdonukat. A bolsevizmus fenmaradásának egyik oka, mint már mondtam, az antant magatartása, amely sok esetben a legnagyobb szimpátiát nyilvánította a régi rendszer hívei iránt. Az orosz cár jelentéktelen ember volt. Majdnem vala-

mennyi nagyherceg nélkülözötte a méltóságot és tekintélyt. A cári udvar és a kormány pedig bővelkedett lekiismeretlen, erőszakos, tolvaj és iszákos emberekben. Bár a bolsevik kormány pusztulást jelent, senki sem vonhatja kétségbe, hogy a bűnök javarésze a régi uralomból ered, amelynek visszatérését egyetlen tisztességes ember sem kívánja.

Nem kevésbé súlyos hiba volt az is, hogy beleegyeztek abba, hogy Lengyelország nagyterjedelmű, tisztára orosz területet szálljon meg.

Európában annyi állam van bizonytalan helyzetben, hogy nemcsak a legyőzött, hanem a győztes államokat sem tekinthetjük végérvényesnek. Láttuk már, hogy Németország és azok az államok, amelyek mellette küzdöttek, évekig nem jelenthetnek háborús veszedelmet és a győztes és az új államok mégis folytatják a nagyméretű fegyverkezést. Láttuk, hogy milyen rendbontó elem lett Lengyelországból és hogy az antant orosz politikája milyen tartós veszedelemmé vált.

Amde egész Európában bizonytalan a talaj és oly inga-
tag, hogy minden új alkotás rombadőlhet. Ausztria, Magyarország, Bulgária és Törökország nem tudnak megélni azokban az életkörülményekben, amelyeket a szerződések reájuk kényszerítettek. De javarészt az új államok is súlyos helyzetben vannak.

Nagy nehézségekkel küzdenek, Finnországon kívül, az oroszbirodalom romjain felépült összes új államok. Ha Észtország és Litvánia túrhető állapotban is vannak, Lettország egyre pusztul és az éhség és tuberkulózis mindinkább terjed benne, akárcsak Lengyelország és Oroszország sok kerületében. Rigában a lakosság javát pusztulásra ítélte az éhség és a betegség. Legújabban 15.000 gyermek került nagyon súlyos testi vagy lelkiállapotba. Egyetlenegy csecsemőgondozóban 633 gyermek közül 151 rosszul volt táplálva, 229 görvélykórban, 66 vérszegénységben és 217 angolkórban szenvedett. Az Amerikában és Angliában, valamint a genfi vöröskereszt által közölt adatok borzalmat keltenek.

Még a legélénkebb fantáziával is nehéz elképzelni, hogy Magyarország és Ausztria miként éljen meg és hogyan tudjon legalább részben megfelelni a szerződések által reá rótt kötelezettségeknek. Erkölcsei paradoxon azt követelni, hogy meg is éljenek, a saint-germaini és a trianoni szerződés ren-

delkezése alapján a győzőket is kártalanítsák mindami károkkért, amelyeket az általuk felidézett háború a győzőkre zúdított.

Magyarország szenvedte a legsúlyosabb területi és gazdasági megszállást. Ez a szegény nagy ország, amely a civilizációt is, a kereszténységet is megmentette, olyan kegyetlen bánásmódban részesült, amelyre nem találni magyarzatot, hacsak nem a szomszédos népek prédára való vágyában és abban a tényben, hogy ez alantasabb népek, látván az erősebbik legyőzését, a teljes tehetetlenségre kívánták kárhoztatni. Tényleg semmivel sem lehet igazolni azokat az erőszakos rendszabályokat és azt a kizsákmányolást, amely magyar földön történt. Ami Magyarországon a román megszállás során lefolyt, a rendszeres rablást és rombolást sokáig igyekeztek titkolni. Teljesen megokolt az az erős szemrehányás, amelyet Lloyd George a román miniszterelnökhöz intézett. A háború után Magyarországtól mindenki áldozatot kívánt és nem akadt senki, aki érdekében egy békülékeny jó szót szólna. A győzők gyűlölik Magyarországot az ő büszke ellenállásáért. A szocialisták nem szeretik, mert kénytelen volt ellenállni, még pedig ellen is állt a legnehezebb körülmények között a külső és belső bolsevizmusnak. A nemzetközi pénzügyi körök pedig gyűlölik a zsidók ellen elkövetett erőszakosságok miatt. Ilyenformán Magyarország minden igazságtalanságot védelem nélkül, minden nyomorúságot segítség nélkül és minden cselszövést védekezés nélkül szenved el.

A háború előtt Magyarország területe körülbelül olyan nagy volt, mint Olaszországé: 282.870 négyzetkilométer 18,264.533 lakossal. A trianoni békeszerződés ezt a területet 91.114 négyzetkilométerre, azaz 32,2 százalékra, a lakosságot pedig 7,481.954 főre, azaz 41 százalékra csökkentette. Nem elégedtek meg azzal, hogy elvették Magyarországtól az etnikailag nem magyar lakosságot. Minden ok nélkül 1,084.447 magyart Csehszlovákiához, 454.597 magyart Jugoszláviához, 1,704.851 magyart pedig Romániához csatoltak. És szükségtelenül lekapcsolták a lakosság egyéb csoportjait is.

Valamennyi hadviselő állam közül talán Magyarország az az ország, amely lakosságának számához viszonyítva a legtöbb halottat vesztette; a Habsburg-monarchia tudta, hogy számíthat a magyarok hősiességére s a legvéresebb vál-